

26564

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

SARI ABDULLAH
VE
ŞERH-İ MEŞNEVÎ
(CEVÂHİR-İ BEVÂHİR-İ MEŞNEVÎ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç.Dr.Adnan KARAİSMAİLOĞLU

HAZIRLAYAN

Selahattin DURGUN

Konya-1993

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	V
Transkripsiyon Sistemi.....	VII
Diğer Kısaltmalar.....	VIII

BİRİNCİ BÖLÜM

I-SARI ABDULLAH

1- HAYATI.....	1
a- Adı ve Künyesi.....	1
b- Ailesi, Doğum yeri ve Tarihi.....	1
c- Tahsili.....	2
d- İstifade ettiği kişiler.....	2
e- Bulunduğu yerler.....	3
f- Vefatı.....	4
2- İLMİ ve EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	5
3- ESERLERİ.....	5
4- ŞİİRLERİ.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

II-ŞERH-İ MESNEVİ (CEVAHİR-İ BEVAHİR-İ MESNEVİ)

1- YAZILDIĞI YILLAR.....	13
2- YAZILIŞ SEBEBİ VE ŞARİH'İN AMACI.....	13
3- YAZMA ve BASMALARI.....	14
a-Basmaları.....	14
b-Yazmaları.....	14
4- ŞERHİN ÖZELLİKLERİ.....	17
a- Usul.....	17
b- Anlam.....	21

c- Nüsha Farklılıkları.....26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III-İLK ONSEKİZ BEYTİN ŞERHİ'NİN TRANSKRİPSİYONU.....28

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV-İNDEKSLER

1- AYET-İ KERİMELEK.....	82
2- HADİS-İ ŞERİFLER.....	99
3- KELAM-I KİBARLAR.....	106
4- ÖZEL İSİMLER	111
a-Şahıs isimleri.....	111
b-Kitap isimleri.....	120
c-Yer isimleri.....	121
SONUÇ.....	123
ÖZET.....	124
SUMMARY.....	125
BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR.....	126

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızda, XVII. yüzyılda tasavvufî ve siyasi te'lifatı ile şöhret bulmuş mümtaz bir Türk müellifi olan Sarı Abdullah (922/1584-1071/1660)'ın en önemli eseri olan 5 ciltlik "Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)" adlı eserinin I. cildini tetkik etmeye çalıştık.

Mesnevî'nin I. cildini içeren V ciltlik bu eserin I. cildi 865 beyit içermektedir. Eserde Mesnevî'den alınan beyitler anlamları verildikten sonra özellikle, tasavvufî ve ahlâkî konular başta olmak üzere Kur'an-ı Kerîm'den, Hadîs-i Şerif'lerden, alimlerin görüşlerinden ve şiirlerden örnekler verilerek şerhedilmiştir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmamızda örnek olarak verdiğimiz beyitleri Nicholson'ın neşrettiği Mesnevî'yi esas alarak numaralandırdık. Çalışmamızın içeriği ise şöyledir:

1. bölümde âlimliği ve şairliği ön planda olan, Reisü'l-Küttâb Kaymakamı ve Reisü'l- Küttâblık gibi vazifelerde bulunan Sarı Abdullah'ın hayatı, ailesi, bulunduğu yerler ile ilgili olarak kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri naklettik. Daha sonra ise ilmî ve edebî kişiliği, eserleri ve şiirlerini tetkik ederek bilgi vermeye çalıştık.

2. bölümde adı geçen eserin yazıldığı yıllar, yazılış sebebi ve şârihin amacı, yazma ve basmaları, şerhin özellikleri ile ilgili usul, anlam ve nusha farklılıkları gibi konulara değinerek Sarı Abdullah'ın Şerhi'nin özelliklerini yansıtmaya çalıştık.

Burada yazarın yer yer sanatlı ve sec'îli bir lisan kullandığına, şerhini kısa ve sâde cümlelerle süslediğine şahid olduk. Ayrıca eserin böyle cümlelerinin konuşulan Türkçeye pek yakın olduğunu da gördük.

3. bölümde esere ilgi duyanların hakkında bilgi edinebilmesi amacıyla ilk 18 beytin şerhini aynen transkripsiyon'lu olarak naklettik.

Çalışmamızın son kısmını teşkil eden 4. bölümde ise eserde geçen Ayet-i Kerîmeleri, Hadis-i Şerifleri, Kelâm-ı Kibarları ve özel isimleri sıraladık.

Ayet-i Kerimeler indeksinde, şerhde geçen ayetlerin sırasıyla sure, ayet ve şerhdeki sahife numaralarını gösterdik.

Hadis-i şerifleri ve Kelam-ı Kibârları ise sadece bulunduğu sayfa numaraları ile gösterdik.

Özel İsimler kısmında ise şahıs, kitap ve yer adlarını sıraladık.

Eserin bir çok yerinde geçen Allah (c.c.) ve Mevlânâ gibi isimler bu bölümde verilmemiştir.

Yaptığımız bu çalışmada tabiatıyla bazı noksanlık ve yanlışlıklar olacaktır. Bu konuda sayın hocalarımızın ve bu saha ile ilgili ilim adamlarının olumlu eleştirilerini esirgemeyeceklerini umarım.

Çalışmamı sürdürürken yardımlarını benden esirgemeyen Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Sayın Doç. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU'na, Bölüm Başkanımız Sayın Prof. Dr. Erkan TÜRKMEN'e ve Sayın Yar. Doç. Dr. Yakup şAFAK'a yardımlarından dolayı teşekkürü bir boş bilir ve yardımlarına daima muhtaç olduğumu belirtmeyizerime bir görev olarak addederim.

Selahattin DURGUN

KONYA - 1993

Transkripsiyon Sistemi

Bu çalışmada, Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki çalışmalarda uygulanmakta olan şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

Sesliler: :

اَ: a, e	آ, آ: â
أ: o, ö, u, ü	و: o, û
ي: ı, i	ی: î

Sessizler:

ء: ' (ş)	ص: ş
ب: b	ض: d, z
پ: p	ط: t
ت: t	ظ: z
ث: s	ع: ' (ş)
ج: c	غ: ğ
چ: ç	ف: f
ح: h	ق: k
خ: h	ك: k
د: d	گ: g
ذ: z	ك: n
ر: r	ل: l
ز: z	م: m
ژ: z	ن: n
س: s	و: v
ش: ş	ه: h
	ی: y

Diğer Kısaltmalar

- b. : Ibn. , bin (oğul)
bkz. : bakınız
c. : cilt
h. : hicrî
hş. : hicri (şemsi)
İ.A. : İslam Ansiklopedisi
ktp. : Kütüphane (Kitaplığı)
krş. : karşılaştır
m. : milâdî
mm. : milimetre
mk. : mukaddime
nrş. : neşir , neşreden
nu. : numara
ölm. : ölümlü
s. : sayfa
str. : satır
trc. : tercüme,tercüme eden
trz. : tarihsiz
TY. : Türkçe Yazma
v.d. : ve devamı
vr. : varak
vs. : vesaire
y.k. : yaprak

BİRİNCİ BÖLÜM
I - SARI ABDULLAH
992 / 1584 - 1071 / 1660

1-HAYATI:

a-Adı ve Künyesi: XVII yüzyılın en tanınmış simalarından biri olan müellifin adı, Mesnevî Şerhi'nin "Der beyân-ı sebeb-i te'lif" kısmında "Abdullah b. es- Seyyid Muhammed b. Abdullah" (1) olarak zikredilmiştir. Müstakimzâde Süleyman Sadüddin O'nun adını ve künyesini "Seyyid Abdullah b. Muhammed b. İbrahim" (2) olarak mevzu edinmiştir. Fakat eserinde şairin ismini bizzat zikretmiş olmasından dolayı, Müstakimzâde Süleyman Sadüddin, Hacı Tevfik ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi müelliflerin şarihimizin adını "Abdullah b. Muhammed b. İbrahim" şeklinde kaydetmeleri kabule şayan değildir. (3)

Müellifin babasının adı Sicilli Osmanî'de "Mahmud" (4) olarak zikredilir. Ayrıca İsmail Hakkı Uzunçarşılı, müellifin babasının adını "Mehmed b. İbrahim" (5) olarak kaydeder.

b-Ailesi, Doğum Yeri ve Tarihi:

Babası Şerifler ailesinden Seyyid Muhammed adlı tanınmış bir zattır. Sultan I. Ahmet (1589-1617) zamanında Tunus ve Cezayir taraflarından İstanbul'a gelerek buraya yerleşmiştir.

Annesi, I. Ahmet zamanında vezirlik ve kaptan-ı derya'lık gibi görevlerden sonra iki defa Sadaret makamını işgal eden Sadrazam Halil Paşa'nın kardeşi Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın kızıdır.

Böyle bir ailenin çocuğu olan Sarı Abdullah (29 safer 992 / 12 Mart 1584) tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. (6)

-
- 1-Sarı Abdullah, Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevi, I, s. 8
2-Müstakimzade Süleyman Sadüddin, Tuhe-i Hattatin, s. 280
3-Akün, Omer Faruk, Sarı abdullah, İ.A., X, s. 216
4-Şemseddin Sami, Sicilli Osmâni, III, s. 367
5-Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, III, s. 545
6-Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, a.g.e., III, s. 546; Nevizâde, Hadaikü'l-Hakaik Fi Tek-miletü's-Şekâik, IV, s. 280

c-Tahsili: Sarı Abdullah Efendi, küçük yaşta babasının himayesinden çıkarak, Halil Paşa'nın gözetimi altına girmiş, Halil Paşa da O' nu biraz büyüyünce kendi dairesine alarak eğitim ve öğretimi ile yakından ilgilenmiştir. Daha küçük yaşlarda iken zamanının ileri gelen alimlerinden dersler almıştır. Eserlerinden ve kendisinden yapılan nakillerden O'nun küçük yaştan itibaren çeşitli tarikat erbabları ile ilişki kurarak çok iyi bir tasavvuf terbiyesi gördüğü anlaşılmaktadır. 15-16 yaşlarında iken Hacı Hüseyin Efendi'nin rehberliği vasıtasıyla Melâmîliğe intisab etmiş ve yine aynı tarihte Melâmî şeyhi Hacı Ali er- Rumî (İdris-i Muhtefi) ile görüşmüş ve bağlanmıştır.

Müstakimzâde, Sarı Abdullah Efendi'nin ilk intisabının Aziz Mahmud Efendi'ye olduğunu nakletmektedir. Fakat Sarı Abdullah Efendi'nin intisablarından hangisinin daha önce gerçekleştiği tam olarak bilinmemektedir. 1018/1609 tarihinde kendisiyle görüşerek bağlandığı Melâmî Şeyhi İdris Muhtefi'nin 1024 /1615 tarihinde vefat etmesini muteakiben, Sarı Abdullah Efendi, irşâd makamına geçen Hacı Kabâî'ye intisab etmiştir. (8)

d-İstifade Ettiği Kişiler:

Sarı Abdullah Efendi zamanının ilimde şöhret bulmuş büyük âlimleri ile bizzat görüşmüştür. Devrin ileri gelen şeyhleri Ramazan Efendi, Osman Emir Efendi Yakub Helvâî Dede ve Merkez Halifesi Şeyh Necmeddin Hasan Efendi gibi meşhur tasavvuf büyükleri ile çocuk denecek bir yaşta münasebet kurup sohbetlerine katılmıştır. Hamisi Halil Paşa'nın tavsiyesi ile Aziz Mahmud Hüdâî Efendi'den istifade etmiştir (9)

Sarı Abdullah Efendi, gençlik yıllarında sadece İstanbul'da kalmayıp dönemin büyük alim ve evliyalarının bulunduğu yerlere giderek onlarla da bizzat görüşmüş ve kendilerinden dersler alıp bilgisini artırmak için büyük

---

7-Ahmet Resmî, Halifatü'l- Ruasâ, s. 31 vd.

8-Müstakimzâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s. 281

9-Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, s. 100

gayretler safetmiştir. 1011/1602 - 1603 yıllarında Erzurum'a bir seyahet yaptığı sırada Dede Ömer Ruşenî Hazretlerinin talebelerinin halifelerinden olan tanınmış Rûşeni Şeyhi Hacı Şeyh ile görüşmüş ve kendisinden dersler almıştır. (10)

e- Bulunduğu Yerler:

Sarı Abdullah Efendi, ilk devlet hizmetine Tezkireci olarak başladı. 1037 senesinde Reisü'l-Küttâb olan Sarı Abdullah Efendi, hâmisî Sadr-ı A'zam Halil Paşa ile birlikte bu görevden azledildi. Fakat Halil Paşa'nın vefatından sonra tekrar 1047 senesinde Reisü'l-Küttablîk makamına getirilerek Dördüncü Murad (1623-1640)' la birlikte Bağdat seferine iştirak etti. Daha sonra bu görevden alınmıştır. Bir yıl sonra (1049-1639) sadaret kaymakamı Hüseyin Paşa'nın vasıtasıyla yeniden Reisü'l-Küttablîk görevine getirilmiştir. 1050 / 1640 tarihinde bu görevden alınıp Anadolu Muhasebeciliği'ne ve bir ay sonra da Cizye Muhasebeciliği'ne tayin edilmiştir. 1060/1650 yılının sonlarına doğru "Piyade Mukabelecisi" (Askeri Kayıt ve Yoklama İşleri) (11) ve 1065/1655 tarihinde mensuh Mukatacılığına getirilmiştir. Bu görev Sarı Abdullah Efendi'nin son memuriyet vazifesi olmuştur. (12)

Hem resmi hem hususi ilişkilerde bulunan Sarı Abdullah Efendi, zamanında çeşitli görevlerde bulunmuş, tasavvufî kişiliği, ilmî vasfî ve siyasi ve idari görevleri ile çağdaşları arasında temayüz etmiştir. Günümüze intikal etmiş eserleri ile de ayrıca ilim ve edebiyat sahasında önemli bir yer edinmiştir.

Ayrıca resmi ve hususî işlerinin dışında zihnini dinlendirmek maksadı ile çiçek yetiştirmekle meşgul olan Sarı Abdullah Efendi'nin Türk çiçekçilik tarihinde özel bir yeri vardır. Kendisi yedi yeni zerrin lâle çeşidi

---

10-Akün, Ömer Faruk, Sarı Abdullah, İ.A., X, s. 219; Mehmet Tahir, a.g.e., s. 100

11-Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, III, s. 546; Nevizâde, Hadaikü'l-Hakaik Fi Tekmiletü'ş-Şekâik, IV, s. 280

12-Ahmet Resmî, Halifatü'l-Ruasâ, s. 31 vd.

yetiştirdiği için çiçekçilikteki bu maharet ve şöhretinden dolayı Sultan İbrahim (1615-1648) tarafından "Ser-şüküfeci" (13) beratına layık görölmüştür.

f-Vefat:

En son resmi hizmeti Mensuh Mukataacılığı olan Sarı Abdullah Efendi, bu görevden sonra resmi hayattan çekilerek Koca Mustafa Paşa Dergahı yakınındaki evinde hayatını ibadet ve te'lifât ile geçirirken 23 Safer 1071/28 Teşrin-i Evvel 1660 yılında vefat etmiştir. Kabri Topkapı'dan Maltepe'ye giden yolun sağ tarafındaki müstakil safadadır. (14)

Nisârî, Sarı Abdullah Efendi'nin vefat tarihini şu mısralarıyla dile getirmiştir.

Yazık ser şişe-i bezm-i bahârîstân-ı âlemden
Yine kaldırdı bir zerrin kadeh rind-i ecel nâgâh
Ki yânî bâĝbân-ı vahdet Abdullah Efendi kim
Dimâĝ-ı tab'ına olmuştu bûy-ı ma'rifet dilhâh
Beşir olub sabâh-ı subh gâh-ı irciî nagâh
Meşâm-ı rûhunî pür feyz-i tebşîr eyleye Allah
Nisârî fevte için bâĝbân-ı dil didi tarih
Gül-i nesrin adn ola ilâhî Sarı Abdullah (15)

Naili'de şu tarihi söylemiştir:

Gitti ol râstrev-i câdde-i her dü serâ
Ki yanında yoğidi farkı gedâdan şâhin
Hak bu kim zîver-i sername-i a'mâli idi
Mansıb-ı âhiret ol hâce-i âli çâhın
Fukarâ melce-i bir pîr idi dünyâda dahi
Dâr-ı ukbâda da makbûli ola dergahın
Vakt-ı rihlette didim Nâiliyâ târihin

13-Müstakimzâde, Tuhfe-i Hattâtîn, s. 281

14-Gölpınarlı, Abdalbaki, Melamilik ve Melamiler, s. 138; Akün, Ömer Faruk, Sarı Abdullah, I.A., X, s. 217; Ergun Sadeddin Nüzhet, Türk şairleri. I, s. 196

15-Ergun, Sadeddin Nüzhet, a.g.e., I, s. 196

Zâir adn ola ruhî Sarı Abdullah'ın (16)

2 - İLMÎ ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ :

Hem zahir hem batın (tasavvuf) ilimlerinde zamanın yüksek ilim sahiplerinden biri olan Sarı Abdullah Efendi, hayatının her safhasında devlete hizmet, ilim ve ibadetle meşgul olmuştur. Kendileri ile ayrı ayrı görüştüğü çeşitli tarikatlara mensup tanınmış üstaplardan feyz almıştır. Yaşlılık döneminde kaleme aldığı eserlerinden birinde kendisinin aslen Bayramî, tarikatça Celveti, terbiyece Mevlevî olduğunu belirtmiştir. Bayramîlerden İdris-i Muhtefî, Hacı Kabaî ve onun da talebesi Beşir Ağa'dan ayrı ayrı ders almıştır. Ayrıca münasebet kurduğu şahsiyetler arasında devrin Galata Mevlevihanesi Şeyhi, ayrıca büyük Mesnevî şarihi Rusûhî İsmail Ankaravî (ö.1041/1631)' yi de bilhassa zikretmek gerekir (17)

Olgunlaşmasında büyük bir yere sahip olan İdris-i Muhtefî'nin kendisini me'zun kıldığı irşad vazifesini hakkıyla yerine getiren Sarı Abdullah Efendi'in tanınmış bir çok zata Melâmîlik neşviyesi tattırdığı bilinmektedir. Kendisinden feyz alanlar arasında Cevrî (ilm. 1065/1655) ve Neşatî Ahmet Dede (ölm. 1063/1653) gibi tanınmış zatlar yer almaktadır. Ayrıca oğlu Mustafa Resmî, torunu Tâlî Mehmed ve onun da oğlu Abdalbaki ondan feyz alanlar arasındadır. (18)

Sarı Abdullah, Melamîler ve diğer tarikat mensupları arasında "Veli" (19) olarak tanınmış bir zattır.

3 - ESERLERİ:

Tasavvufî, edebî ve ilmi kişiliği eserlerine yansıyan Mesnevi Şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin bir çok Türkçe ve Arapça eseri vardır. Bu eserlerin bazıları şunlardır.

16-Gölpınarlı, Abdalbaki, Melamilik ve Melamiler, s. 138; Ergun Sadeddin Nüzhet, a.g.e., I, s. 196

17-Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, III, s. 594

18-Akün, Ömer Faruk, Sarı Abdullah, İ.A., X, s. 218

19-Ergun, Sadeddin Nüzhet, Türk Şairleri. I, s. 197

1-Cevâhir-i Bevâhir-i Meşnevî: (20)

2-Semerâtî'l- Fuâd fi'l- Mebde' ve'l- Me'âd: Beş bölüm ve bir hâtîme'den oluşur. Bir buçuk ay zarfında kaleme alınan, daha çok İnsan-ı Kâmil, Ehl-i Sülûk, Mürşid-i Kâmil'e bağılık gibi tasavvufi bahisleri içerir. Çok fazla rağbet görmüş olan eser özellikle nakşibendîlik, bayramîlik, mevlevîlik, halvetîlik, kadirîlik ve kübrevîlik gibi tasavvufi tarikatların ananevi silsilelerini ve bazı sahabe, tabiîn, imam ve evliya'nın menkibelerini ihtiva eder. Eser sadece 1288/1871 yılında İstanbul'da basılmıştır. (21)

3-Naşihat'l- Mülûk Tergîben li-Hüsni's- Sülûk: Sultan IV. Mehmet (1648-1693)' e takdim edilen bu eserin baskısı yapılmamıştır. İki bölümden müteşekkil olup, birinci bölümde dünya işlerinin düzeninden, ikinci bölümde ise ölüm ve ahiret konularından bahsedilmiştir. Eserin el yazma bir nüshası Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'ndedir. (22) Eser Osmanzâde Taib tarafından "Telbisü'n-Nisâib" adı ile özetlenerek 1283/1866 yılında İstanbul'da basılmıştır. (23)

4- Düstûrü'l-İnşâ: Sarı Abdullah Efendi'nin Reisü'l- Küttâb iken yazdığı ve topladığı ferman, berat ve mektuplarını içeren eserdir. Osmanlı siyasi tarihinde Feridun Bey Münseat'ından sonra kıymetli bir eser olarak kabul edilir. II. Bayezid (1447/1512) devrinden başlayıp IV. Murad (1623-1640) devrinin sonuna kadar geçen olayların vesikâlarından ibarettir. Bu vesikalar arasında Osmanlı Devleti'nin İran, Hind ve Maverâu'n- Nehr hükümdarları ile siyasî ve askerî münasebetleri ve II. Bayezid (1447/1512)'in Hüseyin Baykara ile müraselatını gösteren parçaları bilhassa zikre değerlidir. Vesikâların toplamı 170 tane olup, basılmamıştır. Eser 1053/1643 yılında tertib edilmiştir. Bir nüshası Manisa Murâdiye

---

20-Geniş bilgi için bkz.,bu çalışma,s.13 vd.

21-Gölpınarlı, Abdulkaki, Melamilik ve Melamiler, s. 142

22-Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, s. 101

23-Akün, Ömer Faruk, Sarı Abdullah, İ.A., X, s. 218

Kütüphanesi'nde, diğ er bir nushası da İstanbul Üniversitesi Halis Efendi Kütüphanesi'nde mevcuttur. (24)

5- Ricâlü'l- Ğayb : Gayb erlerinin hal ve hareketlerinden bahseden bu eser basılmamıştır. (25)

6- Mir'atü'l- Eşfiyâ fi Şıfatü'l- Melâmiyâti'l- Ahfiyâ: Arapça olarak 1070-1660 yılında yazılan bu eser Muhyiddin İbn. Arâbî (1165/1240)'nin el-Futühâtü'l-Mekkiyye isimli eserindeki Melâmilik hakkında edindiğı malûmatların izahını ve Muhyiddin Arabi'nin özelliklerini ihtiva eder. Müellifin en son eseridir. (26)

7-Cevherâtü'l-Bidâye ve Dürretü'n-Nihâye: IV. Murad (1612-1640)'ın tebrik ve Bağdat fethini anlatan bu eser 1049/1639 yılında yazılmıştır. Eserde Nakşibendî, Halvetî ve Melâmiye-i Bayrami'ye silsileleri ile Bayramî kutublarının menkibelerine yer verilmiştir. Eserin el yazması Halis Efendi Kütüphanesi'nde mevcuttur. (27)

8-Meslekü'l- 'Uşşâk: Ahval-i Sülûke dair Türkçe manzum bir kasidedir. La'lîzâde Abdülbaki tarafından zeyli yapılmıştır. (28)

9- Risâle fi Merâtibü'l-Vücûd: Arapça olarak telif edilmiştir Tasavvufî bir eserdir. (29)

Te'lifatı arasında bir çok risalesi bulunan Sarı Abdullah Efendi'ye isnad edilen eserler de mevcuttur. Bu eserler ise şunlardır:

Tedbirü'l- Neşaten ve İslâhül- Nushâteyn adlı onbaş bab üzere tertib olunmuş siyasi ve ahlakî olan bu eserden Kâtib Çelebi bahsederken, müellif ismini zikretmez. Mustakim-Zâde'nin "Gülşen-i Râz" diye bahsettiğı Türkçe manzum bir eseri var ise de bunun Abdî mahlaslı başka bir şaire ait olması muhtemeldir. (30)

24-Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, III, s. 546

25-Ergun, Sadeddin Nüzhet, Türk Şairleri. I, s. 197

26-Akün, Ömer Faruk, Sarı Abdullah, İ.A., X, s. 219

27-Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, s. 101

28-Gölpınarlı, Abdülbaki, Melamilik ve Melamiler, s. 142

29-Ergun, Sadeddin Nüzhet, Türk Şairleri. I, s. 197

30-Akün, Ömer Faruk, Sarı Abdullah, İ.A., X, s. 219

Yine Müstakimzâde O'nun Esrarü'l- 'Arifin adlı bir eserinden bahsetmektedir. Abdullah Efendi'ye isnad edilen Muhyiddin 'Arabî'nin el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye adlı eserindeki "Ricâlü'l-Gayb" hakkındaki parçalarının izah ve tercümesini ihtiva eder. "Risale Ricâlü'l-Gayb bi- Ta'vil Şeyh Muhyiddin Arabî" adlı risalenin uslubundan ona ait olmadığı anlaşılmaktadır.

Sarı Abdullah Efendi eserlerini şair Cevrî'ye istinsah ettirmiştir. (31)

4 - ŞİİRLERİ : Sarı Abdullah Efendi, çağının ilim dili Arapça'yı ve şiir dili Farsça'yı iyice bilen, kendisinin de eski deyimini ile "tabiat-ı şiiriyesi" olan (32) bir zat olduğu bilinmektedir. Bir kaç kasidesi ve bir tahmisi, onun ilk planda gelebilecek bir şair olmağını, fakat klâsik nazım kurallarına vakıf ve bu kuralları başarı ile uygulamaya muktedir biri olduğunu göstermektedir.

Şiirlerinde "Abdi" (33) mahlasını kullanan Sarı Abdullah'ın Halet Efendi Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada üç kasidesi, bir de Husâmi'nin gazeline yazdığı tahmis kayıtlıdır. Kasidelerinin biri tasavvufî yönden çok kıymetlidir. Şeyhi Muhiddin-i Arabi (1165/1240) hakkında yazdığı bu kaside 105 beyit olup şöyle başlamaktadır:

Nefer urdu hüviyyetten yine enfâsı rahmânî;
Maarif cevherin attı kenâra bahri sübhânî!
Zehî deryâ-yı mutlak kim ana yok had ile gayet;
Zehî bahrî hüvel hak kim dilin yok haddü pâyânî!
Velâyet hatemi ankayı mugrib şeyhi ekber kim
Hakikat maşrıkın öldürür hurşîdi rahşâni...
Getürmüştür Fusûs içre kelim ezvâkını cem'a
Ki ayni cem'i Ahmetten olarım aldı a'yanı

31-Ergun, Sadeddin Nüzhet, Türk Şairleri. I, s. 197; Akün, Ömer Faruk, Sarı Abdullah, I.A., X, s. 219

32-Akün, Ömer Faruk, a.g.e., X, s. 218

33-Akün, Ömer Faruk, a.g.e., X, s. 218

Pes evvel Âdem âtâya cemi esmâyı bilmekte
Velî oğul gibi sen vâris olgıl ey atâ canı;
Pes andan sonra ger Şis'in olur san ilmîne mastar
Kalup meyte gibi bî-şek edersin nefsin ruhânî
Eger deryâyı tenzîhin olursan Nûhi sebâhı
Edemez ehli teşbîhin zarar bil sara tûfâni
Çü ferdiyyet makamında vücudun edesin ifnâ
Doğa ruhi Muhammed'den sâna bin sırr-ı pinhani

Diğer bir kasidesi 48 beyit olup matlaı şöyledir:

Beyiti ma'mur isterisen sen dili dânnâyı gör
Mescid-i Aksâ dilersen dergih-i Mevlâyı gör

Üçüncü kasidesi de 31 beyittir ve şu beyitle başlar:

Evliyadan ey gönül almak dilersen rengü bû
Yoklığıle ileru ger varlığından ol berû

Hüsâmî'ye yazdığı tahmisin ilk bendi şudur:

Târîki dünyâ olup eydil kamu sevdâyı ko;
Gel şarab-ı aşkı nûşet bu kuru gavgâyı ko;
ليس في لكون سواء fâni ol, ifnâyı ko;
Gülşen-i cennet dilersen külhana bakmayı ko;
Yân gül vech ister isen gülşene bakmayı ko;

Son bendi ise şöyledir:

Gel sen "Abdullah", çü geldin bu fenâ bazarına
Yokluga sat kendünü, bakma cihan gülzârına!
Tut mücellâ kalbini mazhar ola envârına;
Ey "Hüsâmî" on sekiz bin âlemin esrârına
Çünkü mazhar düştü gönlün geç bu huyû hâyı ko;

Sarı Abdullah Efendi'nin Melamiler arasında meşhur olan 105 beyitlik "Meslekü'l-'Uşşak" isimli kasidesi'nin notları şöyledir:

Hudâya hamdi bî gaye ki lutfu bî nihayettir;
Salât olsun rasuline kim ol hatmi risâlettir. (34)

34-Gölpınarlı Abdulbaki, Melamilik ve Melamiler, s. 139-140

Sarı Abdullah'ın kaside ve tahmislerinden başka manzumeleri de vardır. Manzumelerinden birisi şöyledir:

Kâzibim bu sözümde yalansam
Doğrusun söylerim müselmansam
Aşıkım ben cemâl-ı cânâne
Mest-i aşkım aceb mi nâlânsam
Kaptı ol dilrübâ dil ü canı
Tan mıdır ben cihanda hayransam
Yâri cer itti sanmanız görüben
Râh-ı aşkında zâr u giryansam
İrmek için bu gün ben ol yâre
Nola ölsem yolunda hemyansam
Anın olurdu kamu bu varlık
Hâb-ı gafletten eğer uyansam
Hâsıl olurdu cümle maksûdum
Varımı virüp ana dayansan
Şimdiden giru virememe amma
Gönlümi gayre ehl-i ikansam
Görmeyim bu cihanda gayri dost
Âlemim ger ilimde üryansam
Şöyle bu aşk ile alıştım kim
Dise gerçek o cân ile cansam
Çünkü çıktım gamım yok aradan
Gâhi ma'mûr u gâhi viransam
Sırrımı bilmedi benim hiç kes
Sûretâ gerçi kim ben inansam
Kaptı dîv-i sivâ çü hâtemimi
Hükmi yok neyleyim Süleyman'sam
Saltanattır bugün bana Abdî
Astânı taşını yaslansam

Manzumelerinden biri şudur:

İlahî aşkın nûrunı
Nihânî gönlümde buldum
Cemâli şevkına yandım
İyânı gönlümde buldum
Sürem yerlere yüzümi
Boyadım kana gözümü
Yitirdim kendi özümi
Cânânı gönlümde buldum
Cânânın kevser ırmağı
Doyurdu bâğ u eyvanı
Hûr u vildân u gilmânı
Seyrânı gönlünde buldum
Getürür melekler selâm
İzzet ile Hâk'dan kelâm
Kalmaz hiç canlarda zalâm
İmânı gönlümde buldum
Kalbü'l- mü'mini beytullâh
Kalbü'l-mü'mini 'arşullah
Oldukta Abdi Abdullah
Sultanı gönlümde buldum

Sarı Abdullah'ın manzumelerinden bir diğeri ise şöyledir:

Ey cümle halkı yaratan
Kaldır hicâmı aradan
Seyr edelim her aradan
Hayranın olayım senin
Sensin Ahed sensin Samed
Kullarına eyle meden
Tak buynuma aşkın kemend

Mecnûnun olayım senin
Sensin evvel sensin âhır
Aşkın oldu günden zâhir
Eyle gönlümüzi tâhir
Meftûnun olayım senin
Sensin kerîm sensin rahîm
Her hallere sensin âlim
Lûtfet bize kalb-i selîm
Teslimin olayım senin
Habîrim ol basîrim ol
Hem gözüme gönlüme dol
Efendim geldi suçlu kul
Kem kulun olım senin
Abdi mahzun mücrim kuldur
Vaslın ile anı güldür
Efendim nefsimi öldür
Kurbanın olayım senin

Sarı Abdullah Efendi'nin bir kasidesi ise şu mısralarla başlar:

Evliyâdan ey gönül olmak dilersen reng u bû
Yokluk ile ileru gel varlığından ol 'aru
Varlık ile kimse girmez evliyânın gönlüne
Yokluk ile varlığında su gibi ol sen duru
Sırr-ı Hakka eremezsin zerre benlik var ise
Varlığın perde olubdur iş bu yolda key ulu (35)

İKİNCİ BÖLÜM
II - ŞERH-İ MEŞNEVÎ
(Cevâhir-i Bevâhir-i Meşnevî)

1-YAZILDIĞI YILLAR:

Sarı Abdullah Efendi'nin 1035-1040/1625-1631 yılları arasında kaleme aldığı bu eser, büyük bir Türk Şairi, mutasavvıfı, bilgini ve fikir adamı olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî(1207/1273)'nin en meşhur eseri olan Mesnevî'nin birinci cildinin şerhidir . Yazdığı eserler arasında çok önemli bir yere sahip olması sebebiyle müellifin asırlar boyunca "Şarih-i Mesnevi" (36) olarak anılmasına sebep olmuştur.

2-YAZILIŞ SEBEBİ ve ŞARİHİN AMACI:

Bayramîye tarikatına mensup olan Sarı Abdullah Efendi'nin Mesnevi Şerhi yazması hiç şühesiz Mevlânâ hayranlığından ve Mesnevî'deki manevi havayı idrakinden kaynaklanmaktadır.

Sarı Abdullah Efendi, Mesnevî şerhinin önsözünde Mevlânâ'nın bu eseri sonsuza dek incelenmiş olsa bile, bitmeyecek manalar topladığını vurgulamaktadır. Eserin "Der-beyân-ı sebeb-i te'lif" kısmında Sarı Abdullah Efendi: "Bağr-ı muhit-i meşnevîde sebâhet ve cezâyir-i 'ibâretinde seyahat eden sâyıran-ı melekutdan her biriniñ perverde--i dâye-i tabî'atleri olan ğavâs-i fikretleri ğavte-i bağr-ı me'anî etdikde dest-i âvizleri olan durr-i rengâtı suluk-i tahrîre muntazım kılûb hediye-i behiyye-i muhafil erbâb-ı nazar etmişler. Ammâ deryâ-yı bî-gîrân meşnevî bir bağr-ı lialâ girân-behâdır ki ilâ yevmil- kiyam ğavza edenleriñ dest-i ebkâr-ı efkârına bi-ğase bi'l- isti'dâd nice lulî-i zibâ girûb ziver-i me'ârif ile bây ve tevânâ olmakdan hâli olmazlar..."(37) demektedir.

Sultan IV. Murad (1612/1640) zamanında yazılıp kendisine takdim edilen bu eser, sadece bir şerhden ibaret olmayıp, çok geniş bir tasavvuf

---

36-Karahan, Abdülkadir, Türk Ansiklopedisi, Sarı Abdullah md., XXVIII, s. 156

37-Sarı Abdullah, Cevahir-i Bevahir-i Mesnevî, I, s. 9

ansiklopedisi mahiyetini almıştır. Eser, "Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî (Mesnevi denizlerinin incileri)" diye isimlendirilmiştir. (38)

3 - YAZMA VE BASMALARI

a- Basmaları:

Sarı Abdullah'ın 1631 yılında yazdığı bu eserin bir baskısı vardır.

Baskısı cilt ve tarih sırasına göre şu şekildedir:

I. cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul, Tasvir-i Efkar Matbaası, 8+520+4 s. "Mukaddime'den Evs ve Hızrec kabilelerinin hikayesinin sonuna kadardır."

II. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul, Matbaa-i Amire 6+536 s. "Kışsa-i Karun'dan Zuhur-i Hatemü'l- Enbiya'nın sonuna kadar."

III. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul Matbaa-i Amire, 6+509 s. "Der ma'na in hadiş'den fark-ı beyan-ı anki dervişest' in sonuna kadar."

IV. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul Matbaa-i Amire, 5+487 s. "Piş âmeden 'den Nebzetün min tafsir'in sonuna kadardır."

V. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul, Matbaa-i Amire, 5+494 s. "Pursiden-i Peyğamber'den Der dua-i devam'ın sonuna kadardır."

b- Yazmaları:

Cevâhir-i Bevâhir-i Meşnevî'nin ondört tane yazması mevcûd olup, bunlar çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır.

1- Birinci cilt, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde cilt 396 ve 2078 numaraya kayıtlıdır. Ebatları cilt :24.2*18,yazı 18.9*4'dür. Ortası yıldızla yapılmış düz ve basit çiçek tezyinatlı, kenarları altın yıldız cetvelli, mıklaplı, koyu kahverengi ciltlidir. İlk yaprağının baş tarafında mavi zemin içinde destarlı sikkeye benzer, altın üstüne cicekli basit bir tezhibi vardır. Sahife kenarları altın cetvellidir. Kenarlara beyitlerin mevzûlarına göre "matlab" başlığıyla altın dallar arasında surhla bahisler yazılmıştır. Bu cildin sonu eksiktir. Bundan sonraki cilt bu cildin devâmıdır. 458 yaprak olup her sahife 29 satırdır.

38-Akün, Ömer Faruk, Sarı Abdullah, İ.A., X, s. 218

Baş:"Her durre yekta-yı hamd u sena"

Son:"Ve inni ğafûrun leküm fi'l-ezel"

2- Birinci cildin kalan kısmı Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde cilt 397 ve 2079 numara ile kayıtlıdır. Ebatları, cilt: 24.2*18, yazı: 18.9*4 dür. Altın yaldızlı, üstü lale motifli, mahfazalı, kenarları altın cetvelli, ortası altınla hendesi şekilli, miklaplı kırmızı ciltlidir. Birinci yaprağın iç kısmının kenarları siyah mürekkeple yazılı, kıyıları çizilmiş, destarlı, sikke şeklinde cetvel içinde, açık yerleri çiçek resimleriyle süslüdür. İçinde sülüsle "Yâ Hazret-i Mevlânâ" yazısı vardır. 511 sahifedir. Her sahife 29 satırdır. Sahife kenarları ve haşiyeler devamı olduğu cildin aynıdır.

Baş: "Ey zi her ru heme râ rûy be tu

Rûy her zerre zehr suy be tu"

Son: "Her an kes kîn duâ râ gûyed âmin

Hudâ bedehed murâdeş be yakîn"

3- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde 2161 M., R.269 numara ile kayıtlıdır. Aharlı kağıt 325 mm. boy ve 215 mm. eninde 357 yaprak. Sahifede nesihle 120 mm. uzunluğunda 39 satır, miklepli mor deri ciltlidir.

4- Aynı eserin 4. cildi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde 2170 M., R.272 numara ile kayıtlıdır. Aharlı kağıt 310 mm. boy ve 190 mm. eninde 221 yaprak. Sahifede nesihle 130 mm. uzunluğundadır. 37 satırdır. Miklep ve şemseli kahverengi deri ciltlidir.

5- İstanbul Halet Efendi(Süleymaniye) Kütüphanesi'nde 175 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 299*165-220*96 mm., 410 yk., 31 str., Talik. Başlığı nefis tezyinatlı ve tezhibli baş sayfa kenarları sayfa cetvelleri tezhibli. Miklepli, yaldızlı, salbek şemseli, şirazeli, köşebentli, sarı meşin ciltli ve mühürlüdür.

6- İstanbul Halet Efendi(Süleymaniye) Kütüphanesi'nde M.175 numarada kayıtlıdır. Ebatları 299*165-220*96 mm., 534 yk., 31 str., Başlığı nefis tezyinatlı ve tezhibli, baş sahife kenarları, sayfa cetvelleri

tezhibli, sonunda tezyinat var, miklepli, yaldız, salbek şemseli, şirazeli, köşebentli, sarı meşin ciltli ve mühürlüdür.

7- İstanbul Şehit Ali Paşa (Süleymaniye) Kütüphanesi 1266-1267 numaraya kayıtlıdır. 1.cilt 333*177-230*109 mm., 526 yk., 29 str., Talik, başlık müzeyyen ve menkuş sayfa cetvelleri müzehheb, miklepli, zenci renkli, salbek şemseli, köşebentli ve meşin ciltlidir. 2. cilt 313*195-235*114 mm 430 yk., 29 str., talik. Hasan Yenişehrî (1041/1630), sayfa cetvelleri tezhibli, yaldız şemseli, şirazeli, köşebentli, meşin ciltli ve mühürlüdür.

8- Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6638 numaraya kayıtlıdır. 1. cilt ölçüleri 288*175-225*122 mm., 382 yk., 45 str., baş sayfası nefis tezhibli, yazı çerçevesi tezhibli, miklepli, şirazeli, kenarları sanatlı mesin, ipek bez kaplı ve ciltlidir.

9- İstanbul Hamidiye (Süley.) Kütüphanesi 668 numaraya kayıtlıdır. Ölçüleri 305*175-230*105 mm., 744 yk., 37 str., serlevha ve kenarları müzehheb, miklepli, şemseli ve nefis meşin ciltlidir.

10- Kütahya Vahid Paşa Halk Kütüphanesi 1125 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 1. ve 2. cilt 305*185-210*110 mm., 410+350 yk., 31 str., Nesih, Hafız Mehmed Kayyumzâde (1194-1780). İlk sayfa başlıkları tezhibli, miklepli, oyuk şemseli, kenarları yaldızlı, koyu vişne çürüğü, parlak meşin ciltlidir. (Vahit Paşa'nın 1226 h. tarihli vakfidir).

11- Kayseri Umûmî İl Halk Kütüphanesi 1089/1-2 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 1 ve 2. cilt 305*192-220*110 mm., 958 yk., 31 str., Nesih, Derviş Yahya (1195-1197/1781-1783), başlıklar tezhibli, sayfalar tezhib çerçevesi, miklepli, şemseli, şirazeli ve meşin ciltlidir. Ölçüleri 1.c. 3+492 yk., 2.c., 2+461 yk.

12- İstanbul Hacı Mahmud Efendi (Süley.) Kütüphanesi 2199 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 358*240-253*140 mm., 209 yk., 41 str., Nesih, altın yaldız başlık ve bütün sayfalar cetvelli, miklepli, şirazeli, salbek yaldızlı, şemseli, köşebentli, altın cetvelli ve meşin ciltlidir. Mühürlü olub noksandır.

13- İstanbul Sultan Mehmed Reşat (Topkapı Sarayı Müzesi) Kütüphanesi 269, 272 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 1.c., 325*215 mm., 357 yk., 39 str., Nesih, miklepli ve mor renkte deri ciltlidir. 4.c., 310*190 mm., 221 yk., 37 str., Nesih, miklepli, şemseli ve kahverengi deri ciltlidir.

14- Konya Mevlânâ Müzesi M.82 numarada kayıtlı olan cilt. Ebatları 330*210 mm., 143 yk., 35 str., Talik ve noksandır.

4- ŞERHİN ÖZELLİKLERİ :

a- Usûl : Sarı Abdullah Efendi Mesnevî'den aldığı beyitleri önce mısra mısra harfiyen Türkçe'ye çevirmiş sonra şerhetmiştir.

تن زجان و جان زتن مستور نیست

Beyit No: 1-8(**)

"Eğer çi ten candan ve can ten'den mestûr değildir"

ليک کس را دید جان دستور نیست

Beyit No: 1-8

Lakin cânî görmege kimseye destûr yokdur." (39)

Eğer beyit anlam bakımından bir sonraki beyitle bağlantılı değilse Türkçe tercemesinden sonra şerh yapılmıştır.

بشنوید ای دوستان این داستان

Beyit No: 1-35

"İşidiniz ey dûtân bu dâstânı"

خود حقیقت نقد حال ماست آن

Beyit No: 1-35

"Haķîkatde ol dâstân-ı hod bizim naķt-ı ħalimizdir ya'ni ħaraz-i erbâb-ı ħaķayık mücerred-i ħikâyet aħvâl-i ħalâyık olmayub belki her bir kışşa taħtında bir ħisse ve her noķta zımnında bir nükte ve her işâretiñ merci'inde bir kinâye vardır. Pes..." (40)

39-Sarı Abdullah, Cevahir-i Bevahir-i Mesnevî, I, s. 100

40-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 156

** - Birinci numara cilt, ikinci numara beyitleri göstermektedir.

-Sarı Abdullah beyitleri şerh ederken bazen mana ile alakalı ayetleri kullanmıştır.

در میان قومی موسی چند کس بی ادب گفتند کو سیر و عدس

Beyit No: 1-81

"Kavm-i Mûsâ meyânında bir kaç bî-edeb kimseler ni'met-i bî-meşakke kânaât itmeyüb kanî seyr u 'ads dediler. Kemâ kâle'llâhu te'âlâ :

واذ قلت يا موسى لن تصبر على طعام واحد فادع لنا ربك يخرج لنا مما تنبت الارض
من بقلها وقثائها وفومها وعدسها وبصلها

ve bi'l-cümle çünkü ol bî-se'âdetler şükr-i ni'met bî-meşakke bilmeyüb ve ta'âm-ı vâhîde kanâ'at itmeyüb envâ'-i eţ'ama istediler ve muқтаza-yı tab'a uyub cür'et ittiler lâ-cerem." (41)

--Bazan beyitler şerhedilirken yine mana ile ilgili hadisler zikredilmiştir.

سایه یزدان بود بنده خدا

Beyit No: 1-426

"Hak subhânehu ve te'âlâ sâyeden münezzehtir. Lakin tecelliyât-ı ilâhiyye ile efnâ-i beşeriyât eyleyen merdân Hudâ şâye-i yezdân meşâbesindedir. Zirâ (Meşnevî): *خدا مرده این عالم وزنده خدا* ber mûcib

موتوا قبل ان تموتوا bu 'âlemin murdesi ve Hudâ'nın zindesidir. Ya'ni.." (42)

Sarı Abdullah Efendi Mesnevî şerhinde yer yer Hadis-i Kudsî'lere de yer vermiştir. (43)

صد چو عالم در نظر پیدا کند

Beyit No: 1-527

"Senin nazarında bu 'âlem gibi yüz 'âlem eyler

چونکه چشمت را بخود بینا کند

Beyit No: 1-527

41-Sarı Abdullah, Cevahir-i Bevahir-i Mesnevî, I, s. 177

42-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 337

43-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 392

"Çünkü seniñ gözünü kendisiyle görücü eyleye yani **وی بیصو وی یسمع** fehvâsınca çünkü senin dîde-i 'ibret u başar-i başîretin haqla görücü ve hudâ bîn ola. Her nazarda bunuñ gibi yüz 'âlem îcâd ider dimekdir. Ey Hudâ-bîn olmayan çeşm-i zâhir bîn" (44)

Yine Sarı Abdullah bazı beyitleri şerhederken Kelâm-ı Kibârlar kullanmışdır.

من جهان را چون رحم دیدم کنون

Beyit No: 1-798

"Bu cihân hırş u ezâ dahî ben hâlen rahm-i mâder gibi tenk-i vezîk gördüm.

چون درین آتش بدیدم این سکون

Çünküm âteş-i kanâ'at ve nûr-i tâ'at içinde bu sükûn ve kararı görem ve Hazret-i 'İsâ 'aleyhi's-şevâtü'llâh ve ta'hiyyatuhu buyurduğı **من لم یلد** **کابل-ی شریفینیñ hakîkaten müşâhede kılub"**(45)

Yine Sarı Abdullah şerhle ilgili olarak bazı âlimlerin görüşlerine yer vermişdir.

بی ادب محروم کشت از لطف رب

Beyit No: 1-78

"Bî-edeb lutf-i ilâhîden mahrûm oldi ve Kemâ Kâle Zünnûn-i Mısrî **علیک بالادب طاهرا و باطنا فما اساء الادب احد باطنا الاعوقب باطنا ولا اساء الادب طاهرا الا عوقب طاهرا** Pes salikân-ı tarîkate lâzım olan budur ki adâb-i sünneti ri'âyet ve hudud-i şeriati şiyânet idüb vehâmet-i muhâlefet ile mustahak-ı 'ukûbet olmaya ve şe'met-i cihâniyâne sirâyet itmeye"(46)

Sarı Abdullah şerh yaparken Arapça şiirlere de yer vermişdir.

با کریمان کارهاد شوار نیست تو مکو مارا بدان شه باز نیست

Beyit No: 1-222

44-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 392

45-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 493-494

46-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s.174

"Sen dime kim bize ol şâha icâzet u râh yokdur. Bâz bunda icâzet ma'nâsınadır. Ya'ni kendüñe himmetsiz olma. Zîrâ kerimlerin kerem şânına nisbet ile müşkil işler ve mute'assır teşvişler sehl u âsândır ve aña düşvâr yokdur ol se'âdet 'abdiñ 'ulûhiyyet u kerîm u raḥîmin maḥz-i kerem u inâyeti ile müyesser olur هرولة بمسى اتانى من mübeşşerâtı mesmû'ui olmamışmıdır. Kâle 'Alî Kerreme'llâhu vechehu :

فقد ايسرت فى دهر طويل	فلا تجزع وان اعسرت يوما
لعل الله يغنى عن قليل	ولا تياس فان اليأس كفر
فان الله اولى بالجميل	ولا تظنن بربك ظن سوء

Gerçi İmâm 'Alî Kerreme'llâhu vechehû teniñ destlikten nâ-ümîd ganî olanlara naşihat iderler...(47)

Yine Sarı Abdullah Efendi Farsça beyitlere fazla yer vermiştir.

که پناهم دین موسی را وپشت	صد هزاران مؤمن ومظلوم کست
---------------------------	---------------------------

Beyit No: 1-338

"Ol 'unûd u cühûd u le'in u merdûd yüzbiñ mü'mîn mazlûm-i bî-günâh қatl eyledi, bu i'tikâd üzerine ki dîn-i Mûsâ'nıñ mu'ayyen u penâhiyem ve ḥâfız u zâhiriyyem. (Nazm) (48)

کجا باشد دل اوا که از حق	حسد دور افکند مرد از ره حق
غود عقل ودینت در رباید	حسد گر بر نهادت رخ غاید
حسد کرداندن در جهل نا پاک	حسد دور افکند از جوهر پاک
زمن بشنوتواین اسرارواین پند	حسد دورافکندمرداز خدروند
غانی همچو شیطان بارپس تو	حسد هر کز مبر بر هیچکس تو
وگر نه دریلا مانی بعقبی	حسد هرکز مبر پاهیچ دنیا

Bir diğ er ömek:

که بدست خویش خوبا نشان کشند	عاشقان جام فرح آن که کشند
-----------------------------	---------------------------

Beyit No: 1-230

47-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 252

48-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 306-307

“Aşıklar ferh-i câminî ol vaqt nûş iderler ki hûblar anları kendü elleri ile depeliyeler. (Attâr): (49)

عشق چون غالب شود نیندیشدسر
مست لایعقل کجادر بند حفظ ساعر است
دل زعشق از غرق خون خواهی بروهمت گمار
سرخى اجزای آهن از دم آهنگرست
ای که مرد راه عشقی بهر مردن کومتس
بهرقربانی بود آن کوسفندی کونرست

Sarı Abdullah Efendi beyitleri şerhederken bazen de Osmanlıca şiirlere yer vermiştir.

گر چه تفسیر زبان روشن کرست لیک عشق بی زبان روشن ترست

Beyit No: 1-113

"Egerçi lisân dahî âlet u şerh u taqrîr ve vâsıta-i tefsîrdır.

Lisânü'l-ḥali eşdeku min lisanin olmak mıstakınca lakin bî-zebânîñ 'aşkı rûşenterdür. Zîrâ kâl-ı 'âlem şehâdete tenezzül itmeden olmaz ve 'aqla yâr olmayınca dinlemez amma her biriñiz gönül haline vardıkda 'âlem-i ahadiyyetde mustağrak olub zebân-ı kâle ihtiyâc kalmaz.

صمت ذکر الله ایدرلر صادقان عشق له مجزوب اولورلر عاشقان

ve şerh u beyândan dahî maqşûd sizî gönül haline ve 'aşq me'line delâletdir ve mücerred-i kâlde kalan bî-ḥâletdir ve lisân-ı 'aql beyân 'aşqda bî-tâkatdır. (50)

b- Anlam: Sarı Abdullah Efendi Mesnevê'nin şerhine başlamadan önce değişik bir kaç konudan bahsetmiştir (s.1-83). Bu bölümde daha ziyade şu konulardan bahsedilmiştir.

-Allah te'âlânın yüceliği. (s.1-2)

-Peygamberimiz ve ashabının özellikleri. (s.3-4)

-Fatiha suresi, ihtiva ettiği mânâ ve özellikleri. (s.10-11)

-Allâh'ın gizli bir hazine olub, bu hazinenin bilinmesi için âlemi yaratmış olması. (s.15-22)

49-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 255

50-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 219-220

-Mevlânâ'nın doğumu ve hayatı. (s.33-50)

Şerh yaparken bazen Ayet-i Kerîmelerden ve Hadîs-i Şerîflerden yararlanan Sarı Abdullah Efendi, daha ziyade tasavvufî, ahlâkî ve ictimâî konularda teferruatlı bilgiler vermiştir. Mazmunları tasavvufî yönden ele alan Sarı Abdullah bunları açıklarken Ayet ve Hadislerin yanı sıra tarihî olayları da aktarmıştır. Anlamı daha çok ilmî açıdan ele alması eserin akıcı bir üslûb kazanmasını sağlamıştır.

Biz bu çalışmamızda sözü edilen bu konuları sayfa sırasına göre münasib gördüğümüz başlıklarla vererek, hangi beytin yada beyitlerin bu konuları içerdiğini belirttik.

Sarı Abdullah Efendi'nin Mesnevî şerhinde değindiği konular şunlardır.(Beyt):

از جداییها حکایت می کند	بشنو این نی چون شکایت می کند
از نفریم مرد و زن نالیده اند	کز نیستان تا مرا بپریده اند
تا بگویم شرح درد اشتیاق	سینه خواهم شرحه شرحه ازفراق

Beyit No: I/1-2-3

-İnsanın yaratılış özellikleri ve mizacının tayini, s.84

Aynı beyitler

-Kâmil insanın özellikleri, s.84-85

Aynı beyitler

-İnsanların üç sınıfa ayrılması,

(a)-Enbiyâ, Evliyâ ve Arifler,

(b)-Mü'minler

(c)-Ehl-i Küfür, s.86-87

Aynı Beyitler

-Ehl-i Küfrün özellikleri ve göreceklere cezâlar, s.87

Aynı beyitler

-Mesnevî'nin 'b' harfi ile başlamasının sebebi, s.88-89

Aynı beyitler

-Ney ve neyin özellikleri, s.90-91

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست   ليك كس را دید جان دستور نیست

Beyit No: I / 8

-Rûh ve ruhun özellikleri, s.100-101

-Tıp ve bazı hastalıkların izâhı, s.101-102

همچو نی زهری و تریاقی که دید   همچون دمساز و مشتاقی که دید

Beyit No: I / 12

-Ehlüllâh ve tasavvufun beyânı, s.112

اینه حانت ازان غماز نیست   زانکه ژنکار ازخس ممتاز نیست

Beyit No: I / 34

-Alemin altı günde yaratılması ve Mesnevî'nin altı cilt olarak yazılması arasındaki ilişkiler, s.143-155

ای مرا تو مصطفی من چون عمر   از برای خدمتت بندم کمر

Beyit No: I / 77

-Her fırsatta adaba riayetinin faydaları ve edepsizliğin zararları hakkında, s.173

بد ز کستاخی کسوف آفتاب   شد غرازیلی زجرات ردباب

Beyit No: I / 92

-Burçlar ve özellikleri, s.191-193

-Ay ve ayın hareketleri, s.194

-Ay tutulması, s.194

-Dünyanın hareketleri, s.198

عاشقی کرزین سروکر زان سرست   عاقبت مارا بدان سر رهبرست

Beyit No: I / 111

-Aşk ve muhabbet, s.215

-Aşk-ı mecâzî ve aşk-ı hakîkî'nin özellikleri, s.215

این ندانیستند ایشان ازعمی   هست فرقی درمیان بی منتها

Beyit No: I / 268

-Risâlet, nübüvvet ve velâyet hakkındaki görüşler, s.263-264

-Sihir ve sihrin çeşitleri, s.273

این حورد زاید همه بخل و حسد   آن خود رزائد همه عشق احد
-İsrâf ve zararları, s.277

-Nimetlere karşı şükür, s.278

او کمان برده که من کردم چو او   فرق را کی داند آن استیزه رو
این کند ازامروان بهر ستیز   بر سراستیره رویان خاک ریز
در غاز وروزه و حج و زکات   با منافق مؤمنان دربر دومات

Beyit No: I / 284-285-287

-Mü'mîn ve münâfıkın özellikleri, s.282

بو مسلیم را لقب کذاب ماند   و محمد را اولوالالباب ماند

Beyit No: I / 323

-Peygamberimizin üstün meziyetleri, s.300-301

دور عیسی یست ای مردمان   بشنوید اسرار کبش او بجان

Beyit No: I / 363

-Ehl-i Sülûk ve özellikleri, s.361

-Ehl-i Sülûke nasihatlar, s.361-362

او بظاهر و اعظ احکام بود   ایک در باطن صغیر دام بود

Beyit No: I / 366

-Riyânın zararları, s.312-313

بشنو از اخبار آن صدر صدور   لا صلوة تم الا بالحضور

Beyit No: I / 382

-Namaz ibadetinin kabul edilmesinin şartları, s.317-318

حال عارف این بود بیخواب هم   گفت ایزد هم رقود زین مرم

Beyit No: I / 394

-Ashâb-ı Kehf kıssası, s.326-327

هر کسی کو از حسد بینی کند   خویشان بی کوش بی بینی کند

Beyit No: I / 442

-Hased etme ve hasetin zararları hakkında, s.348

شکر کن مرشاکران را بنده باش پیش ایشان مرده شو پاینده باش

Beyit No: I / 446

-Şükür ve şükrün fazilet ve dereceleri, s.349-350

قدرت خود بین که این قدرت ازوست قدرت تو نعمت اودانکه هوست

Beyit No: I / 477

-Fenâ fi'llâh ve bekâ bi'llâh makamları hakkında, s.363-364

در یکی گفته که استادی طلب عاقبت بینی نیابی درحسب

Beyit No: I / 494

-Mürşid-i Kâmil için aranan özellikler, s.369-370

این غظ و تن نوعده طوما رودو بر نوشت آن دین عیسی را عدو

Beyit No: I / 503

-Yetmiş üç fırka olan Ümmet-i Muhammed'in isimleri ve bu fırkalardan hidâyete erenler hakkında, s.375-384

صد هزاران دفتر اشعار بود پیش حرف امی اش عار بود

Beyit No: I / 533

-Kur'an-ı Kerîm'in fesahat ve belâgat yönünden üstünlükleri, s.394

مرغ پرنارسته چون پران شود لقمه هرکره در آن شود
چون برادر پر بپرد او بخود بی تکلف بی صغیر نیک و بد

Beyit No: I / 587-588

-Sohbetin adabı ve tarikat erbabının halleri, s.414-415-416

نیلویان رفتند و سنتها بماند وز لثیمان ظلم ولعنتها بماند

Beyit No: I / 749

-İslâm memleketlerinde bulunan emîrler, idareciler ve hakimlere nasihatlar, s.472-473

صورت نفسی از بجویی ای پسر قصه دوزخ بخوان با هفتدر

Beyit No: I / 784

-Cehennemın kapılarının isimleri hakkında, s.490

چون که غم بینی تو استغفار کن غم با مر خالق آمد کار کن

Beyit No: I / 841

-Tövbenin faydaları ve tövbenin dereceleri hakkında, s.503-504

c-Nusha Farklılıkları:

- (Bişnov in ney çün şikâyet mî-koned) ba'zı nüshada (Bişnov ez ney) vâki' olmuştur.(51)

- (Hâzikân u kâfiyân pes 'udûl) ba'zı nüshada pes 'udûl yerine (sahib kabûl) vâki' olmuştur. (52)

-(Cust ez su-yi dükkân suyî giriht) ba'zı nüshada (cust ez sadr-ı dükkân) vâki' olmuştur. (53)

-(Tâ beyâyed nuḡq-i morg-i hiş râ) ba'zı nüshada Tâ beyâyed yerine (beyâyed) vâki' olmuştur. (54)

-(Mî-nümûden-i morg râ her gûn şukuft) ba'zı nüshada (ber ümîd ân ki mong âyed be-goft) vâki' olmuştur. (55)

-(Hal-i tû dîdem nivîstem kâl-i tû) ba'zı nüshada (nenivîsem) vâki' olmuştur. (56)

-(Ki nebüved ez cân-ı 'îsâ çâre-em) ba'zı nüshada (ger nebûdî) vâki' olmuştur. (57)

-(Halk ender kâr-ı û mânde şikuft) ba'zı nüshada (halk hayrân mâned zân meger nehof) vâki' olmuştur. (58)

-('Ayb-ı zâhir râ be-custendî ki gû) ba'zı nüshada ('Ayb-ı zâhir râ be-hustenden ki gû) ve ba'zı nüshada be-custendî yerine (ne-koftendî) vâki'

51-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 83

52-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 245

53-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 260

54-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 261

55-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 261

56-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 309

57-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 309

58-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 312

olmuştur. (59)

-(Dem-be-dem mâ beste-i dâm nûyem) ba'zı nüshada (Dem-be-dem mâ beste-i dâm tû-âyem) ve ba'zı nüshada da (Dem-be-dem çün su'ûh derd em nûyem) vâki' olmuştur. (60)

-(Geşte bendân vezîr-i bed nişân) ba'zı nüshada (bende) zamiri ile vâki' olmuştur. (61)

-(Derd-i û didend dermân çây-ı hîş) ba'zı nüshada (dermân-hâ-yı hîş) vâki' olmuştur. (62)

-(Çâre ne-bûd ber maķâm-eş cüz çirâg) ba'zı nüshada (çâre ber maķâm-ı û çirâg) vâki' olmuştur. (63)

-(Ney du bâşed tâ tûyî sûret perest) ba'zı nüshada (ân du bâşed) vâki' olmuştur. (64)

-(Seng ben âhen zenî bîrûn çehed) ba'zı nüshada bîrûn çehed yerine (âteş çehed) vâki' olmuştur. (65)

-(Ahen u seng hevâ ber hem mezen) ba'zı nüshada (Ahen u nefis u hevâ) ve ba'zı nüshada da (Ahen u seng-i sitem) vâki' olmuştur. (66)

-(Nerm u hûş hem çün nesîm-i yusuf-ı ân) ba'zı nüshada (sîga-i cem' ile yusufân) ve ba'zı nüshada da (gülistân) vâki' olmuştur. (67)

59-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 313-314

60-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 316

61-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 355

62-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 445

63-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 446

64-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 447

65-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 505

66-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 505

67-Sarı Abdullah, a.g.e., I, s. 519

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III - İLK ONSEKİZ BEYTİN ŞERHİ

بشنو این نی چون شکایت می کند

İşit bu ney nice şikâyet ider; şikâyet değil belki (Meşnevî):

از جداییها حکایت می کند

Cüdâlıklardan olan serguzeşti hikâyet ider. İmdî şadâ-yı nâyi bîhûde nevâ sanmañız şikâyet zımnında olan hikâyetine gûş-i cân u sem'-i cenân tutunuz ki size mebde-i aşlınız ihtâr idüp böyle hikâyet ider ki (Meşnevî) :

کز نیستان تا سرا بریده اند

s.83 Vañan-ı aşlî olan neyistândan tâ ki beni kaṭ' idüp cüdâ kıldılar ol zamandan beru (Meşnevî) :

از نفریم مرد و زن نالیده اند

Benim âh u nefîr u figân-ı keşîrimden merd u zen nâle eylemişlerdür. İmdi benim gibi (Mesnevî) :

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق

Firâktan şerhe şerhe bir sîne isterim. (Meşnevî) :

تا بگویم شرح درد اشتیاق

Hattâ derd-i iştiyâkıñ şerhini söyleyeyim ve sînemî şerhe şerhe eyleyeyim. El-ḥâsıl Mevlânâ Hudâvendigâr vañan-ı aşlîden mehcûr olanlara girye u nâle lazımdur deyüp şülüşât-ı nefsâniye ile âlûde ve müstelzât-ı cismâniye ile pâbeste olanlar firâḳ-ı 'uşşâḳdan âgâh olmayub bî-zevk u lezzet ve maḳâm-ı 'uşşâḳa bî-liyâḳat oldukların beyân buyururlar. Ba'zı nüshada "bişnov ez ney" vâḳi' olmuştur. Ol taḳdirce mutlaḳan ney murâd olunup gerek ḥuzur-i Mevlânâ'da istimâ' olunup gerek gayri neylerden istimâ' edifiñiz demek olur. Ve ba'zılar çün lafzı imâle ile olan istifhâm ma'nâsına

tutmayup ma'nâ-yı şartı-yı mutaẓammın olan çün hikâyet mî-koned kıra'at idüp ya'ni neyden istimâ' ediñiz çünki hikâyet ider gaflet olunmasun ki hikâyeti cüdâlıklardan şikâyet veyâhud şikâyeti hicr u firâkdan hikâyetdür demişler ve nâle-i merd u zen'e nefîr-i ney 'illetdür ve sîne hâhem beytinde zıkr-i sîne zıkr-i cüz'e irâde-i küldür ve şerhiñ derde, derdin dahî iştîyâka olan izâfetleri be-ma'na-yı lamdır. Pes şimdiden sonra mebd'e u me'âda muta'allık bir muqaddime beyân idüp ba'da iş bu ebyât-ı şerîfede olan te'vilât u taḥkîkâta şuru' idelüm. (Der zıkr-i muqaddime ve beyân-ı te'vilât) müstekşifân-ı esrâr-ı bedi'-i fıtrat ve müstefihân-ı ebvâb vedâyi'-i kudret olan erbâb-ı aşk u muḥabbetiñ kulûb-i tahire ve ârâ-yı zâhîrelerine zâhir ve bâhir ola ki 'ibdâ'la î'dâ'de iki veche i'tibâr olunup birine nûr u cemâl ve birine gamûr u celâl ta'bîr olunur ya'ni Haḫ subḫâne u te'âlâ vech-i nûr u cemâl ile ibdâ' u îcâd ve ihyâ u izḫâr idüp izâfât u neseb-i zâhire ve kuvâ-yı ḥassâse-i bâhire ve dünyâ şariḥ ve 'uqbâ mutaẓammın olur ve vech-i gamûr u celâl ile î'dâm u ihfâ ve imâle vu ifnâ idüp 'uqbâ âşikâr ve dünyâ nâ-pâyidâr olur. Pes celâl u cemâl ve sûret-i cem'iyeye vu külliye-i aḫadiye-i nuriye ve zılliye-i efrâdiye vu cem'iyeye-i aşılye ve bunlara muta'allık olan ehvâl-ı tecelliye ve def'iyeden her birinin birer iktizâ u meded-i mu'ayyene vu terbiye-i mebniyeleri olup bunlardan her birinin iktizâsı merâtib-i erba'-i külliye u ferdiye ve cem'iyeye u cem'iyetü'l-cem'iyede temâm olur ve şivenât-ı zatiye ve ef'âl-i rabbâniyeden zühûra gelen âşâr-ı kevniye ma'nasına ve maẓbuḫa ve ba'zı ba'zına merbûte olup zabt ise ef'âle bidâyet s.84 ve nihâyet i'tibâriyle ḥâşıl olmağla muḫtezâ-yı esmâ-i ilâhiyye-i devriye ve murtaẓâ-yı şifât-ı rabbânine göriye taḫdîr olunup bidâyet-i 'ayn nihâyet ve nihâyet-i 'ayn bidâyet oldığı cihetinden esmâ-i seb'a-i ilâhiyeden 'ilm u ḫay u ḫadîr u mürîd u semî' u başîr u mütekellim şifâtınıñ birer iktizâ vu istid'aları vardır ve zıkr olunan esmâ'-i seb'adan 'ilm u ḫayat u kudret u irâdet besâyit u sem' u başer u kelâm 'ind-e ba'z-ı ehli-ş-şuhûd ve sâyit i'tibâr

olunmağla esmâ'-ı erba'a-i besâyitiñ iktizâ-i harekâtine 'ale't-tertib devre-i 'uzma u kübrâ ve devre-i vustâ u şugrâ ta'bir olunub devre-i 'uzmaya lâhutiye kübrâya ceberûtiye ve vustaya melekûtiye ve berzehiye sugrâya şehâdiye ve mülkiye itlâk olunur. Fe-li-hazâ 'âlem-i his ve şehâdet ta'yininde şuver-i eşhâs-i insâniyyeden her bir şuret bir ism-i vücûdîniñ mededine muhtac olub ve haqîkat-ı insâniyenin her bir mededi bir ism-i küllî veyâhut cüz'i ile tertib bulub insân ol isme mahşûş ve 'aķîbetü'l-'aķibe rücû'i ol isme muta'allıķ olur ve esmâ-i ilâhiye ģiyte vu kemâlde ve külliyyet u cüziiyyetde mütefâvitü'd-derecât olub ve her bir ism için her bir felekde min ģaysü'l-kevâkibü ve'l-menâzilü ve ģayrihâ bir şuret ve bir mazher şâbit olmağla esmâ-i mezbûre bu 'alem-i kevn u fesâdda ol mezâhir ile zâhir olub lâ-cerem her bir ismiñ hazretinden bir meded bir şuret-i beşerî ve mizâc-ı insânî ta'yini için min ģaysü mezâhire mute'ayyin olur. Pes eger ol isim vücud-i küllî olursa muṭlaķan bir kâmilîñ mizâcî ta'yînine teveccüh idüb ol meded ihḍayü's-seyr bilâ tevekküf u ta'vik-i ânâşır u müvelledâtdan guzer ve şuret-i ģazaiye ile şülb-i pederden rahm-i mâdere sefer idüb ol kemâlîñ mizâcî müte'ayyin olur. Ya'ni enbiyâ u rusûl ve kibâr-ı evliyâ vucuda gelüb şuret-i 'unşuriye-i mezbure murâd-ı lâ'ine olur. Ve eger ol isim vücûd-i cüz'i olursa ta'yin-i mizâc ģayr-i kâmil idüb ol ta'yinât u teşkilât vâsıta-i ta'vikât ile felek kamer-i mezâhiri olan müvelledat-ı müte'avvikaya te'allüķ ider. Ve şuver-i unşuriye-i mezbure murâd-ı ligayre olub ba'zısı bir kâmilin mizac u şuretleri ta'yini için esbâb u şurût meşâbesinde olurlar âbâ ve ümmihât gibi. Ve ba'zısı evliyâ u mümininiñ keyfiyyet-i merâtib u maķâmat-ı ta'mirine âlat u mu'âvenât meşâbesinde olub ba'zısı daḥî bu 'âlem-i şehâdetin tertib u ta'mirine müsahḥar olurlar. 'Avâmü'n-nâs gibi. Nitekim Maḥmud-i Şebisteri ģülşen-i Râz'da bu ma'nâyı nazımla ecmâl etmişdür.(Nazım) :

معاد و مبدأ هر يك زاسمیت

ز حق با هر یکی حظی و قسمیت

ازان اسمند موجودات قایم بمبدأ هر یکی زان مصدری شد ازان درکامد اول او بدرشد	بدان اسمند در تسبیح دایم بوقت باز کشتن چون دری شد اگر چه در معاش او در بدر شد
--	---

(Neşr) : Pes ism-i cüz'i-yi vücûdî kendü mazharî cihetinden ve zâyî'î felek u ittişâl-i kevkebî ile ber mizâc ta'yinen iktizâ etmişken ism-i cüz'i-yi âher ki anîñ hükmi bu ism-i medediñ muẓaddî ola ol muta'ayyin fesâd encâm olur. Ve kezâlik ber teşkîl ittişâl-i âher ol mededi ta'yîn idüb gîr u te'sîrde bu ismiñ muẓaddi olan ism-i âher bir vaz' u ittisâl ile anîñ men'î iktizâ ider hatta ol vaqte degin ki ittifâken ol isim kendü mazhar-i haysiyetinden bî-mu'arız u muhâlîf ol mizâcî ta'yin edecek bir vaz' u ittişâl ile rahm-i mâderde istikrâr bulub sâlimen şuret-i insâniyede zâhir olur. Maḥmud-i Şebisterî bu ma'nayî dahî nazm idüb buyururlar ki (Gülşen) :

که تا انسان کامل گشت مولود پس از روح اضافی گشت دانا پس از وی شد ز حق صاحب ارادت	بدان اول که تا چون گشت موجود در اطوار جمادی گشت پیدا پس آنکه جنبشی کرد او ز قدرت
---	--

ve ta'viḳâtdan her bir nev' ol ser vücûdî bir kayd-ı müstelzem ve bir vaz'-i nâ-mulâyım ve müsted'î-i hicâb-i müzlemidir. Ammâ kej fehm olmayub felâsifeden ba'zınîñ zâhib oldukları mezheb-i tenâsuḥ ve devr-i teselsül-i bâṭıl tefekkürüne düşmeyesin. Zirâ merâtib-i tenezzülât insânda âhir olub tekrâr âlem-i şehâdete rucu' itmez. Velâkin ber viḳ-i **توتون کما**

توتون کما e'mâl u eḳvâl u harekât u ef'âl eger ḥasene şuret bend olub berzahda ve âhiretde ol şuver müktesebe ile ḥaşr olur. Nitekim Mevlânâ Hudâvendigâr Meşnevi-i Şerif'in bir maḥallinde bu ma'nâya işâret etmişlerdür. (Meşnevî) :

هم چو عیسی با ملک ملحق شدند	يك كره مستغرق مطلق شدند
-----------------------------	-------------------------

رسته از خشم وهوا وقال و قيل
خشم محض وشهوت مطلق شدند
خرشود چون جان او بی آن شود

نقش آدم لیک معنی جبرئیل
قسم دیگر با خزان ملحق شدند
مرده گردد جان کو بیجان شود

Ammâ zümre-i felâsife-i ṭabi'ıye ve ol meslekde olan ḥümeke-i islâmiye beruzede vâkı' olan kelimât-ı ehl-i mukâşefâtı iz'ân etmeyüb şuhûd u îkanları olmadıgıçün tebeddülât-ı şıfât-ı insâniyenin şuver-i mutenâsibesini alem-i ḥis u şehâdetde tekevvün ider. Kıyas iderler ve şuver-i berzeḥiye seyrinden dide-i başiretleri mahrum olmağla erbâb-ı keşf u 'ayânın şuver-i berzeḥiye vu berzat-ı kemâliyede olan taḥkikatınî kendüleri gibî zann-ı bâtil u ḥayâliyi ḥâşıl üzere kıyâs iderler (Nazım) :

s.86   ابراء وكن عما براه بعزلة   ومن قابل بالنسخ والمسح واقع به
به ابداء لوصح في كل زورة   ودعه ودعوا لفسح والرسخ لايق

Ah ey ḥalân-ı pâk i'tikât

گر شناسندت وگر نی سوی تست   میل خلق جمله عالم تا ابد

vıfkınca sâkinân-ı ğurbet âbâd ve kâtinân-ı 'alem kevn u fesâdın eger çi kendülerde şu'ur dahî yok ise ḥâkikat-ı sıriyeleri mebd'-i aşliyyeye meyl edüb merce' u me'âdı taleb iderler. Amma bargâh kibriyânın pîşvâ-yı muḥarrebânı ve bu râh-ı bî-pâyânın serdar-ı musâfirani nev'-i insânî olmağla ma'rifet-i subḥanî dahî bu zümreye taḥşîş-i rabbâni olüb kabûl-i emânet-i kemâl-ı ma'rifete insândan ğayrda kâbiliyet olmadığın iş'ar için

انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال فابين ان يحملنها واشفقن منها
kerimesiyle kemâl-ı isti'dâd-ı insaniyeden ihbâr olunmuş-
dur. Velâkin الناس على ثلاثة اقسام قسم يشبهون البهايم وقسم يشبهون الملائكة
hadis-i şerifinin mağzâ-yı laṭifî üzere ḥulâşa-i mevcû-
dât ve eşref-i meşnû'at olan insân dahî meded-i hayatlarında olan ḥalet-i
me'işetlerinde üç kısma munḳasım olmuşlardır. Pes fırka-ı nâciye şaff-i

evvelde كأنهم بنیان مرصوص şâbit kâdem olan sol t̄aife-i ilâhiyedir ki ticâret-i uhreviye için irsâl olunduıkları dünya-i faniyeye işğal ve sâdeğiyle ol ser vucûdî u vaṭan-ı aşlî ve meskun ḥaḳîkatlerin ferâmûş etmeyüb ve kalbleri merâyâ-yı envâr bâriḳat-ı ilâhiye ve mecali-i âşar tecelliyât-ı rabbanîye olub şuhûd u eykân u zevk u keşf vicdan-u keşf u 'ayân şahibleri olmagla ber fehvâ-yı ğaray رجال لا يلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله şuver-i dünyeviye vu uhreviye keşerâtınıñ rü'yeti ile müşâhede-i cemâl-i vahdetden mühtecib olmazlar ve be-ḥükm-i حب الوطن من الايمان nâr-ı 'aşkla sûzân ve nur-i şevḳle furûzân olüb zikr-i rucû'-i mebde'den bir nefes ğâfil ve nâle vu ḥanînden bir dem zâil olmazlar. Ve bunlarıñ hidmeti emr-i ḥaḳla 'ibadu'llâh vahdet-i ḥaḳ ve verziş-i cezbe vu 'aşğa irşâd ile işlâh ve celle-i himmetleri kulûb t̄alebini 'alâyîḳ-ı kevniye u 'avâyîḳ-i tekviniyeden tahliye ile hidâyet u iflâhdır (Meşnevî) :

مستمع خواخه‌ند اسرافيل خو
بندكى خواهند از اهل جهان
تا نباشى پيششان را كع تو

اين رسولان ضمير راز كو
نخوتى دارند وكبرى چون شهان
كى رسانند آن امانت رابتو

Ve kısım-ı şânî şol t̄âifedür ki bu ḥarâb-i fânînde vaṭan düzüb ve muzehrefât-ı dünya-yı denîde râyât-ı muḥabbet âcüb vaṭan-ı aşliye olacak rucû'ları babında zuhûl u nisyânları ğâlib olmagla ber mûcib-i ان فى ذلك

s.87 لذكرى لمن كان له قلب اولقى السمع وهو شهيد tenbîh-i zikri vaṭan için lâ-cerem bir müzekkire muḥtac olurlar tâ ki meḳâl-i ehl-i kâmil mesâmi'-i isti'dâdlarına ilkâ olunduğça kuş-i kabûl ile isġâ u dâmen-i bevâ'ise teşebbüs u i'tinâ ve eşer-i enbiyâ u evliyâyâ iktidâ itmekle âteş-i iştiyâḳ-ı visâl-i tenevvür sinelerinde işti'âl idüb mahrem-i ḥarem-i saray-ı cemâl-i lâ yezâl olurlar ve ber fehvâ-yı الله ولى الذين امنوا يخرجهم من الظلمات الى النور îmân-ı 'ayni nuriyle zulumât-ı esfel-i taḳlîdden ḥurûç ve direht-i meyvedâr taḳḳîḳde şemere-i 'urûc tenâvül iderler kemâ kâle Te'âlâ لهم فيها فاكهة ولهم

ما يدعون سلام قولا من رب الرحيم Ve kısm-ı şâliş şol tâifedür ki ber fehvâ-yı
 bu ribât-i bî-şebâtı ma'mûre-i vaţan-ı aşlıden ahsen
 görüp meyl-i tabî'î ve âmâl ve âmânî ve melâbis-i şehvât u lezzât-ı cismânî
 ve mutâbe'at-ı tasvîlât-ı nefsanî vu şeytânî ve hubb-i câh u haşmet u taşarruf
 u temkîn vu te'alluk-ı emlâk-ı nâ-pâydar ve envâ-i tecelliyât-i nahemvâr
 ceyyid intibâhların bend idüp bu zill-i zâil u hayâl-i bâtil-i bî-ţayle ferîfte dil
 olmağla hubb-i vaţan-i aşlî külliyet ile hâtırlarından müzmahil ve lâ-cerem
 ber fehvâ-yı نسوا الله فسيهم tarzıyla siccîn tabi'atda kayd-ı bend-i selâsil
 olub nâşiye-yi can ve cebhe-i cânanlarına dağ-ı hezlân vurulmuşdur. Fe-li-hazâ
 bu taife-i süfliye-i kelâm-ı ehl-i haqqı şinevende ve tarik-i hidâyette revende
 olmayub اولئك كالانعام بل هم اضل kabîlinden olmağla tezkîr-i me'âd için
 her çend ki (Nazım) :

از کجا آمده میدانی   از حریم حرم سبحانی
 یاد کن هیچ بیادت آید   آن مقامات خوش و روحانی

جعلوا اصابعهم فى اذانهم وستغشوا ثابهم denilse gâyet ba'd u istikbârlarından
 kerimesi vaşf-ı halleri olmağla bu 'âlemden gayrı
 bir 'âlem olmağın endişe kılmazlar. Fe-emma ber fehvâ-yi كلا سيعلمون ثم
 كلا سيعلمون da'vet-i 'uzmâ ve tame-i kübrâdâ başâr-ı başîret ve dîde-i
 'ibretleriniñ rûpûşi olan gubârdan mürtefi' olduğda haqîkat-ı hâl
 'ale's-seviyye cümleñiñ ma'lûmi olur. Hâsıl-ı kelâm taife-i ulâ enbiyâ vu
 mürselîn u 'ârifân-ı vâşılındur. Ve taife-i şâniye eşhâb-ı yemîn olan zümre-i
 mü'mindür. Ve taife-i şâliş aşhâb-ı şimâldur ki ehl-i küfr u delâl olub
 müstersid degildürler. Ve cümle enbiyâ vu evliyâ vu aşfiyânîñ müktedâsı ol
 mebd'e-i mevcûdât ve meşher-i kâinât-ı 'aliyye ekmelü't-tehiyyât olub
 mükemmel-i evvelîn ve âhirîndür. Pes ber mûcib-i اقرأ باسم ربك kıraat ile
 ve ber fehvâ-yı فبلغ رسالات ربك tebliğ-i risâlet ile me'mûr olmağla eger-çi
 'ammeyi da'vet itmişlerdür. Velâkin da'vetlerin icâbet iden hâşşe olmağla

s.88 cemi' enbiyâ ve varis-i haqîkatlerî olan küll-i evliyânîñ muhâtaba ve mükâlimeleri kısım-ı şânîden olan tâife-i müste'iddînedir ki **واذا قرى القرآن** fehvâsınca onlar zebân bunlar gûş ve onlar guyâ bunlar hâmûşdur. Anıñçün demişlerdür. (Meşnevî) :

او زیانت می شود تو گوش باش او حدیث می کند خاموش باش

hemçunîn vâriş-i ekmel-i haqîkat-ı Muhammediye olan guftâr-ı ehl-i kâmil dahî şeaşî'-i nur-i âftâb-ı ser Aḥmedî ile nefis-i raḥmânî olub vücûd-i mevhûmları demsâz-ı nâyî olan ney meşâbesinde olmağla nuḡ-ı şerîflerî ber vifk-ı **وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى** fehvâ-yı kitâb-ı Rabbânî ve tefsîr-i ma'nâ kelâm-i sübhânî olur. Mevlânâ Hudâvendigâr dahî (Meşnevî) :

ما چو ناییم ونوادر مازتست ما چو کوهیم و صدا در مازتست

deyü bu nükteye işâret buyurur. Pes be-hükm-i muḡaddimât-ı mezkûre erbâb-ı tefsîr-i Qur'an-ı Kerîm'den Ḥabîb-i ekrem (s.a.v.) evvel nüzûl iden kelime-i ikrâmdür deyu taḡkîk idüp Meşnevî-i şerîf dahî tefsîr-i me'ânî bütün kelâm-ı sübhânî olmağla lâ-cerem Mevlânâ Hudâvendigâr dahî nazm-ı dürer-i intizâmın lazım-ı ta'lim-i kıraat olan bişnov kelimesiyle pedîdâr idüb (Mısra') : **بشنو این نی چون شکایت می کند** buyurmuşlardır. **Âh ey tâlibân-ı maḡsûd u raḡbân-ı ḡubb-i vedûd ber vifk-ı :**

بالباء ظهر الوجود منه بدأ واليه يعود

'ilmî ve 'aynî ve cemî' şuver-i keşerâtıñ mebde' u müntehâsı ḡarf-i bâ ile olub ve a'yân u cevâhir u a'razdan ḡayte-i vücûd ve ḡitte-i feyz-i vücûdda münderic olan tefâsîl ve icmâl-i âşâr-ı aḡkâm besmele olmağla pîşvâ-yı evliyâ imâm 'Aliyyü'l-Mürtezâ kerremü'llâhu vechehû **كل ما كان في كتاب الله فهو في فاتحة الكتاب وكل ما كان في بسم الله الرحمن الرحيم وكل ما كان في الباء وكل ما كان في الباء فهو في نقطة** deyü ḡarf-i bâ şuret-i nev'iyeyi insâniye olduğın beyân

buyurdi ve baħr-ı zehhâr-ı ħakîkat deryâ-yı envâr-ı ma'rifet Muħyiddîn-i A'rabî rağiye'llâhu 'anhu Futûĥât-ı Mekkiyye'de Kitâbü'l-bâb'da böyle taĥkîk iderler ki اعلم ان الباء اول موجود وهو فى المرتبة الثانية من الموجود وهو حرف شريف ومن شرفه وتمكنه افتتح الحق به كتابه العزيز فقال بسم الله وهكذا ابتداء بها فى كل سورة ولما اراد الله ان ينزل سورة التوبة بغير اسم الله ابتداء فيها بالباء فقال (براءة من الله) دون غيرها من الحروف ve maĥbûb-i ħulubü'l-'ârifîn şadrü'l-millete ve'd-dîn ħaddese'llâhu sırrehu'l-'azîziñ tefsîr-i fâtihatü'l-kitabında mestûrdur ki ism-i iĥdâ ġayb muṭlaĥ-ı ilâhîden evvel ve miftaĥ-ı ĥazâyin ĥazret-i esmâ olduĝı gibi nefsi-insânîde olan 'âlem-i s.89 ĥurûfdan daĥî ism-i aĥade mişâl-i ĥarf-i hemze ve elifdir ve ĥarf-i elif şol şûret-i 'ummânîñ mazharidür ki nefsi-Raĥmânî-yi vaĥdaniyyü'n-na't andan 'ibâretdür. Ancilin na't ki te'ayyün-i şüver-i mevcûdât ĥurûf ve kelimât-ı ilâhiye ve esmâü'l-esmâ o nefsi-raĥmânî ile zâhir ve na'ti-ı vaĥdânî ile muta'ayyin-i mutebâdir olmuşdur. Meşelâ ĥurûf u kelimât-ı insâniye nefsi-insânîden şâdir olduĝı gibi ki ĥurûfdan bir şeyiñ 'ayni mazhar-i vâhid olan elifden ġayriyle zâhir olmayub ve 'ala sebîlü'l-istiĥlâl-i tâm mertebe-i kelâmdan daĥî elif için bir 'ayn zâhir olmaz ve ġayriları ani idrâke ħâdir olmaz. Zîrâ ġayriñ idrâk-ı mümkün olaydı vâhidiyeti şaĥiĥ olmazdı. İmdi miftâĥ-ı şüver-i ĥurûf ve bâtın-ı ħalb olan inbi'âş-i nefsi-insânîniñ ġayr-ı izâfisi müstenid-i aĥadiyyet u ta'ayyün-i evvel olan nefsi-ġayb-ı muṭlaĥa mişâl-i temâm şefetân-ı insâniye âĥır-ı merâtib-i nefsi ve kelâm-i insânî olub şefetânîñ şehâdet ve teşniye-i zâhiresi daĥî vaĥdetden muta'ayyine olan teşniye ûlâ muĥâbelesinde oldu. Bu minvâl-i meşrûĥ üzere şân-ı vâhid merâtibinden bir mertebe bi-nefsihi muta'ayyin olmayub belki mu'ayyen cemî' merâtib olduĝı gibi elif daĥî mazhar-i vâhid olmaĝla merâtib-i ĥurûfdan bir mertebede bi-nefsihi muta'ayyin olmayub belki mu'ayyen cem'-i merâtib-i ĥurûfdur. Ve vaĥdete bi'n-nisbe aĥreb olan mertebe-i teşniye-i ûlâ olduĝı gibi ĥarf-i elif daĥî bi'n-nisbe aĥreb-i ĥurûf ĥarf-i bâ

olub âher nokta evvel dâireye mucâvir oldığı cihetden bâ elif âhırında mucâvir oldı ve elif dahî âhir-i bâ'da zâhir oldı. Pes merâtib vucûd-i devriyeye ve umûr-i cüz'iyeye vu külliyyeden her hareket-i ma'küle vu maşhuse göre oldığına işâret olunub la-cerem harf-i bâ elifden mertebe-i şâniyede olduğu muhakkak oldıyse Hâzret-i Rabû'l-'Alemîn 'ahd-ı elest'de cemi' 'ibâdına **بِسْمِ رَبِّكُمْ** nidâsıyla hitâb buyurduğda bed'-i cevabları bâ ile olub belâ deyû tekellüm ettiler. Fe-lihaza kâşifü'l esrâr Mevlânâ Hudâvendigâr dahî **كل امر ذى بال لم يبدأ بسم الله فهو ابتر** hadîş-i şerîfiniñ vâkıf-ı esrâr-ı olub ibtidâ-yı meşnevi-yi haqâyık dışarı kitab-ı kerime iktida' harf-i bâ ile işdâr idûb bismillah ma'nasına delâlet ve zıkr olunan deqayıq-ı esrârın letâyif-i envârına telmiğ u işâret buyurdılar ve 'ilm-i şerife hafî olmaya ki şerrâhân-ı meşnevî'den nekkâdân-ı sohen şinas u şarrâfân-ı cevâhir-i enfâs olan erbâb-ı zevk u vicdan mişkât-ı envâr-ı dîdâr ve mer'et-i cemâl numây etvâr-ı şettâr olan meşnevî-i şerifiñ harem sera-yi esrarına şevk-i bisyâr ve nişâr-ı nağd-ı iftikâr ile nazâr be-tekrar ve vucûh-i 'arâyıs-i isti'âratından ref-i istâr itdiklerinde neyden murad kalem işaretdir dimişler zîrâ ber

s.90 mucib-i kerime-i **اقرأ باسم ربك الذى خلق خلق الانسان من علق** Şem'-i cem'u'l-'âşîkîn Mevlânâ Celâleddin kırâatla me'mur ve bidâyet-i fıtratdan aḥbâr ile mülhem olub eşi'a-i nur-i haqîkat-ı aḥmediye ile izâle-i aḥkâm-ı beşeriyet ve ikâle-i âşâm-ı enâniyet etmekle yumn-i teslimleriyle dest-i taşarruf-i nâyide ney ve yed-i kâtibde kâlem meşabesinde olub bâ vucûdi ân ki esbâb-ı şuhûd **اقرأ وربكم الاكرم الذى علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم** kerimesiniñ tefsirinde vâsıtâ-ı zuhûr-ı sırr-ı mektûm ve râbıtâ-ı ta'lim-i cemi'-i 'ulûm kâlem-i vucûd-i muḥammedî olduğu müşâhede ve hadîş-i Şerif **لولا القلم لما قام الدين ولا صلح العيش** bu mânayı müeyyid olduğu mu'ayene ve **اول ما خلق الله روحى اول ما خلق الله العقل اول ما خلق الله القلم** ehadîş-i şerîfesiniñ beynlerini tevkîf ve taḥbiğde bu nuğte-i lâtifeye işâret olduğu zevk-i derûn ile mukâşefe itmekle nûr-i çirağ-ı eşfiyâ hazret-i

کلا ان النسان لیطفی ان راه الستغنی ان الاریک Mevlânâ dahî ber mişdağ-i

الرجعی kısm-ı şanisinden olan aşhab-ı yeminiñ ehvâlini beyân ve haqîkât ric'atlerinden ba'zı esrâr 'ayân idûb taleb-i ma'ade terğib ve delâlet ve ğurbetden şikâyet ve mebd'e-i haqîki iftirâkından hikâyet tarîkı üzere buyurur ki "Ey müsteftihân-ı esrâr-ı rubûbiyyet bu vucûd-i mevhum-i neyistan 'âlem-i lâhûtdan sekîn-i taa'yyunât ile buride kıldılar ve merd u zen ki min hayşü'l-te'sîr ve't-teessür 'uqûl ve nufûsdur benim enîn u şafîr u hanun u nefîremden nâle-i hazin îdeler. İmdî zehm-i firâğdan şerhe şerhe bir sîne-i meftûha taleb iderim ki hatta bir nefes şerh-i derd-i iştiyâkı suz-i firağla anâ söyleyeyim buyururlar. Ve Mevlânâ Câmî 'aleyhi'r-rahme dahî neyden murâd ğayb-ı hüviyet ve neyistândan murâd e'yân-ı şâbite ve nûr-ı kademde reng-i vahdet ile münşebig olan e'dâm-ı mümkin ve merdden etvâr-i vucûdda fi'l ve te'sîri olan esmâ u şıfat ve zenden murâd te'sir u infi'alde olan e'yan-ı mümkinâtdır deyüb bu ebyât-ı şerife ile taḥkîk-i pür nikât iderler (Nazım) :

زین جداییها شکایت میکند
رنک وحدت داشت بانور قدم
در نفیرم مرد و زن نالیده اند
کان بود فاعل در اطوار وجود
منفعل گشته زاسما و صفات
دارد اندر رتبه انسان ظهور
که چرا هر یک ز اصل خود جداست
این بود در سر نفیر مرد و زن

نی که آغاز حکایت میکند
کز نیستانی که دروی هر عدم
تا بتیغ فرقتم ببریده اند
کیست مرد اسماء خلاق و دود
چیست زن اعیان جمله کائنات
چون همه اسما و اعیان بیقصور
جمله را در ضمن انسان ناله است
شد گر بیان گیر شان حب الوطن

s.91 Ammâ ḥarîm-i ḥarem insanda nây niyâz-i quds ile nağme-perdâz ve ḥalvethâne-i râzda şarâb-ı ḥûb ile medhûş ve serendâz olan hestî bâzlar bu nefâyis-i ma'âni serâperde-i nikâtında mestûr olan cemâl setiresine im'ân-ı

nazar ettiklerinde müstekşifân-ı envâr-ı gıyûb olan kûş-bâzlara bu vecihle keşf-i râz itmişler ki lafz-ı ney ber hesâb-ı hurûf-ı ebced altmış ‘aded ve harf-i sîn dahî altmış olub sure-i yâsînde olan sîne erbâb-ı tedkîk yâ Muhammed ma‘nasın tahkîk ittiklerî üzere ney‘den dahî murâd Seyyid-i ‘alem ‘aleyhi’s-selâm ism-i şeriflerine işâret olunmuşdur dimişler. Pes bu hâk-fersâ-yı furûmâye vu muhtelâ-yı derd u belâ u kem dirâyenîñ dahî hâtır-ı fâtırına bû nukte lâyiha oldî ki Âdem aleyhis-selâm ki âhir-ı merâtib-i vucûddur. İsm-i Âdem be-hesâb-ı ebced kırkbeş ‘adet ve zil’-i eyser-i Âdem‘den vucûda gelen Havvâ onbeş ‘adeddir ki kırkbeş ‘adedin zil’i onbeşdir. Ve mecmû‘-i hurûf-i Âdem ve Havvâ altmış ‘adeddir ki izdivâc-i Âdem ve Havvâ altmış ‘adeddir ki izdivâc-ı Âdem ve Havvâ‘dan hâşıl olan netice sure-i yâsînde zühûr etmekle ol nur-i hadîkâ-i âb u gül nûr-ı hadîka-i cân u dil ve serefrâz-ı gül hâteme‘r-resul ‘aleyhi efđalu‘t-tâhiyyat ism-i şeriflerine sin ile işâret ve neyden dahî ol ma‘naya delâlet ettiyse bu muvâfeqat üzere neyden murâd ber hesab-ı mezkur Âdem ve Havva ve neyistan‘dan murâd cennet-i a‘lâ olmağa intikâl olunûb ma‘na-yı ebyât-ı şerife bu minvâl üzere ola ki şol vakt-i ma‘hûdda ki Hazret-i Âdem قال يا آدم واذقلنا للملائكة استجدوا لادم ta‘limi انبئهم باسمائهم ولا تقربا هذه ta‘zimi ile mükerrem ta‘zimi ile muhterem iken قلنا يا ادم اسكن انت وزوجك الجنة teşrîfi ile muhterem iken kerimesiniñ nehyinden şecerede müşmire olan lâm işâret ile nev‘i murâd olunmayub belki ‘ayne işâretdir kıyâsıyla ber fehvâ-yı فازالهما vesâvis-i iblise ferifte ve Havvâ‘nın ilhâbıyla şecere-i menhiyeden dâne-i hinteyi çeşîde kıldıkda dâm-ı fırqate giriftâr olub hitabıyla muateb olmağla cennetden hurûc ve zemine hubût ile nur-ı nehâr kurbî şeb zilâm bu‘de vuluc idüb ol mekân-i ins u âşiyân-ı kudsen mehcûr oldığıçün der-i firağ u iştiyakdan sînesi yâre yâre ve cigerî sad pâre olub رينا ظلمنا انفسنا i‘tirafıyla

nefs-i mekkâre vu sitemkârdan şikâyet ve ehvâl-i perişân her gördüğüne hikâye edüb âh u nefir-i nedâmet ile cenâb-ı ğafur u settârdan derdine bir çâre diledikde فتلقى آدم من ربه كلمات فتاب عليه انه هو التواب الرحيم kerimesiniñ beşâretiyle mübeşşer ve mesrur ve tövbeleri maqbule olmağla kalb-ı meksurları mecbur oldı velâkin 'ahd-i mîşakda zâhrundan pedîdâr s.92 olan zerrât zurriyet-i ğamnak efkâr-ı gülzâr cismini hâr-ı zâr etmekle وامن اتبع هداى فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون va'd-i kerimi ile anlariñ dahî müstağraq-ı derya-yı rahmet-i ğaffâr olacakları ihbâr واوفوا mülâţife-i kerimesiyle zikr-i nimet-i sabıka etmek babında fermân kırd kârî buyurilub ولتبكوا كثيرا emriyle cümlemiz me'mur iken ey benî Âdem pederiniz Âdem ve mâderiniz Havvâ 'aleyhimü's-selâm mekân-ı üsn-i vişâl'den bir hadîd hicr u firâka muhtelâ olduklarından dîde giryân u sîne biryân olub vaţan-ı aşlî ve mebde'-i haqîkîleri evcâtına irtikâ etmeyince ber muşadağ-ı ومن دخله كان آمنا havf u ricâdan münfek olmadılar. Pes siz dahî halef-i Âdem degilsiniz ne 'aceb ğâfil ve haqîkat-ı aşliyeden cahilsüz ne için sinenizî mânend-i ney şerhe şerhe ve bârgah-ı e'lâya dest-i münâcât def gibi meftûhe kılup tâlib-i kurb-i pederî olmazsınız deyu hâlimize merhamet ve mesken-i haqîkî ric'atına irşâd u hidâyet iderler zîrâ (Mesnevî) هر کسی کو دور ماند از اصل خویش

Her ol kes ki kendu aşlından dûr ve vaţan-ı me'lûfundan mehcûr olmuşdur lâ cerem (Meşnevî):

باز جوید روزگار وصل خویش.

Kendunuñ zamân-ı vaşlın ve hengâm-ı ittişâlin geru talebi der ve reh-nümây-ı rücû' oldıgıçün bir 'İsâ-dem müşfik cüst u cû eyler. Âh ey hullân-ı tarîkat u ihvân-ı haqîkat bu beyt-i şerifte mebde' u muntehâ-yı nefse işâret vardır. Ya'ni mânend-i nefis nefisde dahî min hayşü'l-hubût ve'l-'urûc ve bihasebi'l-vülûc ve'l-hurûc âmed u reft mukarrer olub belki

eyyâb-ı ‘ayn zehhâb ve zehhâb-ı ‘ayn eyyâb olduğu ‘inde ‘ulu'l-ebşâr bâhir ve âmed u şod u hareket u sülûk nisbete izâfetten zâhir olmuştur. Zîrâ hâzret-i vahdetde ‘umûmen nisb u izâfât ve keşirat-ı ta‘ayyünât münsebiğ renk bî reng-i vahdet-i zât olmağla ref‘-i temeyyüzât idüp kendü eḥâdiyetine ircâ‘ ider. Ya‘nî cemî‘ eşyâ hareket-i inḳibâzı ile kendüleriniñ fenâ-i zâtı ve ‘adem-i aslîlerine rücû‘ itdikleri ber vifḳ-ı **كل من عليها فان ويبقى وجه ربك**

erbâb-ı keşf u eyḳânın ‘ayn-i başîretlerine ‘ayân ve ber feḫvâ-yı **كل شيء هالك الا وجهه** dîde-i seriretlerinde numâyândur. Pes ‘ilm-i şerife nihân olmaya ki eşyânıñ hareketde iki ciheti olub birisi ‘adem-i zâtî cihetindendür ki merkez-i dâire-i ta‘ayyünât u zuhûrâtdur ve merkez-i mezbûr mertebe-i aḥadiyetü'l-cem‘ cemî‘ eşya olub eger kevnî ve eger gaybî mecmû‘-i a‘yân ve ekvân ber mûcib-i **كل شيء يرجع الى اصله** bi‘z-zat cihet-i mezbûreye ḫaliblerdür. Zîrâ harekât-i inḳibażî muḳteżâ-yı cihet-i ‘adem-i zâtîdir ve cihet-i şaniye muḫîḫ hestî-i vücûd ve nisbet-i nisbîdür. Ve cihet-i mezbûre hâzret-i vâḫidiyyet ve mertebe-i esmâ‘ u şıfatdur. Ve hareket-i inbisâtî cihet-i mezbûre zuhûri içündür. Binâen ‘alâ zâlike cümle zerrât-ı vücûd cemî‘ zamânda cihetân-i mezkûretân ile zühûra gelürler. Ve zühûrdan keвне giderler. Velâkin çeşm-i aḡyârdan pûşide kılinmışdur. Amma ‘inde ‘uli'l-i‘tibâr mecmû‘-i eşyâ huşûş-i mezbûrede mütesâviyetü'l-eḳdâm olub beynlerinde temeyyüz ve te‘addüd müntefî olduğına **ماترا في خلق الرحمن من**

kerimesiniñ delâlet ve fenâ‘-i zâtı ve celâl-i aḥadiyet-i aşliyyede mütesâviyetü'l-eḳdâm oldukları gibi yek reng-i ‘ademiyyetle daḫî ittişâflarında **فارجع البصر هل ترى من فطور** kerimesinde işâret bulmuşlardır. Amma hareketde cihetân-ı mezbûretândan ḡayri bir veche-i haş daḫî vardur ki vech-i mezbûr neş‘e-i câmi‘a-i kemâliyye-i insâniyyeye maḫşuşdur. Zîrâ neş‘e-i câmi‘a-i mezbûreye iki cihet-i daḫî muhit olub ḡâḫ şıfat-ı merkeziyye ve ḡâḫ na‘t-i muḫîḫiyye ve ḡâḫ ciheteyn beyninde şûret-i câmi‘iyyet ile pedîdâr olur. (Bejt) :

بين المحبتين سر ليس يفشيه   قول ولا قلم للخلق يحكيه

Âh dîde-i âgâh ve dil-i pür intibâh merâtib-i emvâc-ı keşerât ve mecâli-i efvâc-ı ta'ayyünât üzerine ber vifk-ı الم ترالى ربك كيف مد الظل münbasit ve mümted olan bahr-i ğayb-i hüviyyet ve deryâ-yı hâzret-i ahâdiyyet nihâyet-i inbisât-ı tecelliyât ve ğâyet-i inhiât-ı esmâ u şıfat olân neş'e-i insaniyeye gelince meded u hareket-i inbisatı olup ve ber hüküm-i terakki u cerz u kabz-ı vucûd-i haqikî mertebe-i mezburede merkez olâ. Rucû' eylediginde cemi' emvâc-ı keşerât ve umumen efvac-ı ta'ayyünât müstağrak-ı deryâ-yı ehadıyet ve münşabiğ reng bî rengi-i vahdet olub يوم تبدل الارض غير الارض kerimesi zikr olunan sırr-i vahdeti iş'ar ider. El'ilmü inde Allahu's-settâr (Nazm) :

ترا راز نهانی باز گفتم	چه نقشی بود آدم باز گفتم
وز آدم شد عیان کل هویدا	کمالش اول آدم کرد پیدا
ازان دم بود آدم کاندم آمد	کمال عشق بسوی آدم آمد

İmdi benim nûr-ı dîdem Âdem ve ferzendân-ı Âdem mehbûs-ı tevârik-i eflâkî olan bu tîre hâkî degildir. Belki haqîkat-ı insaniye şol lafife-i hafıye-i rabbâniyedir ki الانسان سرى وان سره andan ibâret olub ol şâhbân-ı lâ mekân pervâzîñ âşiyânı haşayır-i quds ve cevelêngâh-ı mecâlis-i ins ve bu kafes-i museddese kable'l- ibtilâ tavûs-i bâğ-ı nişîmen-i firdevs olub heyâkil-i 'ulviye ve ecrâm-ı selefıye ol humây-ı humâyûn-bâlin zîr-i cenâh-ı himmetinde hâşıla bir beyza-i kemterinedir. Bu cihetden ney nâlân olub der s.94 ki ey refik-i şıdk bu bahr-ı fırça ğarîk olan bî-zevklerle haqîkat hali ihbâra mecâlimi olur. Zirâ fıra-ı mezbûre mecme'-i cem'-i haqdan mehcûr olub فاینما تولوا فثم وجه الله ma'nasından bî-ğaberdirler ve cem'u'l-cem'de cem' olan meczubânın nûş-ı cân ettikleri şarâb-ı 'aşk'dan mahrum ve bî-zevkdirler. Mâdem ki onlar dahî iktiza-i aşkla mubtela-yı derd-i firâk u pute-i mihnet-i mücâhedede vucûd-ı mevhumelerin gudâhte ve nâr-ı cezebâtla ihrağ itmeyeler dest-i irâdetleri dâmen-i hidâyete nâil ve pâ-yı

himmeleri tarîk-i selâmete dâhil olmaz. Pes bu ğarîk-i baħr-ı firâk olan ferîk dahî zikr olunan tarîk-i bedreķâ-ı tevfiķde bezmle refîk olub müteveccih-i bârkâh-i celâl ve tâlîb müşâhede-i cemâl olmak ricâsıyla kemâl şevkatimden (Meşnevî)

من بهر جمعیتی نالان شدم

Ben her bir cem'iyette nâlân oldum pervâne-san şem'-i 'aşķa sūzân ve ândelib-i hoş-elhân olub derd-i iştîyâķi söyledim ve 'avâm ve havâs dimeyüb (Meşnevî) :

جفت بد حالان و خوش حالان شدم

Bed-hâlân u hoş-hâlânın şöhetlerine cüft u qarîn oldum. Âh ey müstekşif-i esrâr-ı cemâl-ı meşnevî bu beyt-i şerîf dahî mürşidan-ı râh-ı haķîkat olan pîrân-ı tarîķâtîñ nîk u bed ile ülfet ve münkir ve muķirri ile hem şöhet olduklarını hikâyet veyâhud neyistan-ı rabbanîden burîde olan rûh-i insânî cem'iyet-i 'anâşır ve tabâyı' ile beden-i keşife muķârin olduķda evşâf-i behimiyye ve seb'ıyye ve ahlak-ı melekiyye ve ruķâniyye ile muhteliķ olduğun işâret ider ve bedhâlâni taķdimde nükte budur ki rûh mecbûr vaţan-ı aşlıden mehcûr ve mebde'-i haķîķiden dûr olduķı sû-i hâl ve rûz-i fiyrûz-i vuşlatı taleb ettiķi hüsn-i hâl olub vuslat ise firķatden şonra i'tibâr olundiyse Mevlânâ Hudâvendigâr dahî taķdim-i zikr-i bedhâlâni ihtiyâr buyurmuşlar. Zirâ ruh-i insânî evvelen laţife-i rabbânî muķarreb-i bârgâh-ı subhâni iken (Meşnevî) :

انکه از شهر وز خویشان بر خوری   کز غربیی رنج و غرابتها بری
زانکه شیرینی ولذات مقرر   هست بر اندازه رنج سفر

Mażmununca bu bed keşife te'alluķ etmekle ba'zı esbâb tehiyye kılinub melekût u melekde olan 'avâlim-i muhtelifeyi seyr ettirdiler ve her bir 'âlemiñ hazainin dide-i müşâhedâtına açdılar ve cevâhir-i defâyinden perde-i hicâb âsdılar. Hülâsa ve zübdeyi anıñla hemrâh kıldılar. Tâki gördükleriyle

s.95 nev'-i ülfet idüb zıkr-i qurb-ı cemâl-ı vahdetden teheyüç eden nâira-i iştıyâki bir miqdâr sükûnet bulmağla min vech-i ağıâr ünsiyle vahşeti zâil ola. Pes ba'z-ı ervâha hil'ât-ı müverresü'l-behcet sibkat-ı rahmeti ilbas olunmağla mesti-i câm-i elestden gerîban-ı hestrlerin çâk u ser-i ğayretten dide-i ğayr binî der-hâk etdiler. Ve sevğ-i sâbıka-ı rahmet ile **الذین سبقت اولئك عنها مبعدون** zümre-i celîlesine dâhil olub ber vifk-ı **لهم منا الحسنی** dûzah-ı te'allukât-ı tabi'iyeden halaş oldiler ve eğyârdan perhîz ettikleriçün ğâyet şevkle bî-mâni' ve müzâhim **وسيق الذين اتقوا ربهم الى الجنة** fehvâ-yı an lile cenne liş fiha hor vâ **ان لله جنة ليس فيها حور ولا قصور ولا لبن ولا عسل يتجلى فيها ربنا ضاحكا** hadîs-i şerifi ile vaşf olunan dâru'l- huld didarda pâydar oldılar. Âh ey dil-i bî-ğarâr zıkr olunân tecelli şol behişt-i câvidân eħass-ı havâsdir ki ânın ta'rifinde **فيها مالا عين رأت ولا** buyurulmuştur. Ve 'arifân-i ângâh anıñçün demişlerdir. (Beyit) :

عاشقان را بجنّت ملكوت   نبود جز جمال یزدان قوت

Habbezâ ve merhabâ bu taife-i 'aliyye şol suhtekân-ı 'aşğ-ı ilâhidir ki bu ebyat-ı şerife ânlarıñ evşâf-ı celîlesî ta'rîfidir (şî'r) :

از عهد الست یار مستند	آنانکه ربوده الستند
در دادن جان کشاده دستند	در منزل دردبسته پایند
از بیخ امید باز رستند	تا شربت بیخودی چشیدند
از جوی حدوث باز جستند	چالاک شدند و پس بیک کام
در دل ازل وابد نیستند	اندر طلب مقام اصلی
این طرفه که نیستند و هستند	فانی ز خود وبدوست باقی
باقی همه خویشان پرستند	این طائف است اهل توحید

(Neşr) : Âh ey müstefthî-i esrâr-ı kudsiye ba'zî ervâh-ı ünsiyye dahî görüp buldukları ve bilüb bilmedikleriyle ülfet u 'acâyib-i melekûtiyye ve ğarâib-i melekiyye ile müvâneset idüb velâkin gâh be gâh ان لربكم في أيام دهركم نفحات nesimât-ı 'anber fevehâtı meşâmme cenânlarında ve zân oldukca istişmâm-ı revâyih gülzâr-ı vaţandan dimâġ cânları mu'aţter olub derhâl murġ-ı zümridîn bâl-ı himmetlerine pûr verirler ve kâfes-i meziġ kalıbdan çıkub 'âlem-i vesî'-i melekût u câ-yı menba'-i ceberûte tayran iderler. Gâhi dahî ان لله سبعين الف جهت من نور و ظلمته sırâd katından yetmişbiñ hiçâb zülmâniye ve nurâniyeyi piş nihâd-i başîretleri bulurlar. Ve gâh dâneden ki cüdâ düşdügi gibi bunlar dahî kişr-i bî maġz olub vaţan-ı aşli tezkirin ferâmûş iderler ve gâh gâh dahî dest-i 'inâyet-i ezeliyye silsile-i cünbân-ı sevġ u muġabbet olmaġla bî-bâk ve çâlâk-ı Mûsâ-vâr zebân-ı iftikârların ان هي الا فتنتك guftarına guşâde iderler. Gâh gâh dahî çare sâzi yar ve dil nevâzi-i dildârdan الا طال شوق الابرار الى لقاء واني لاشد شوق اليهم nidâsını istimâ' serlerine keşf-i râz idüb bu vecihle zemzeme-i pürdâz olur ki ey ser geşt-i bâdiye-i hicr u firâġ u dil heste-i belâ-yı iştîyâġ tahrik-i silsile-i irâdet hod bizim dest-i meşîyyetimizden vuġu'a geldi. Ve ber vifġ-i fehbebtu en a'refe âfitâb muġabbet-i bezm-i maţla' hidâyetimizden lem'ân itdi ve nesîm 'abher şevġ u muġabbet ibtidâ bizim kuşe-i ravza-i rızâmızdan vezân olub ivâzesi hod cihân u cihâniyâne bizden eriştî ve râyet-i maġz fażl-ı bî-ġayâtı 'alemiyâne biz açtık. Ey derd-mend u bî çare sen hod seniñ vucûduñdan evvel bizim maţlubumuz biz dahî senden evel seniñ maţlubuñuz 'uşşâġ-ı bî-vucûdlarıñ bu ruba'ileri mesmu'uñ olmadı mı? ne hûb dimişler (Rubâ'i)

بر لوح وجود نقش اغيار نبود
در گوشه خلوتی که دیار نبود

آن دمکه زهر دو کون آثار نبود
معشوقه و ماهر دو بهم می بودیم

Ey sine-i şad pâre bir kaç gün sen avâre-i hiçb nurânî ve zulmaniyede mestûr idüb ve cemâla-i bî-mişâlimiz perde nihâde-i hiçâb olduk ise râbîta-i vuşlat şikeste ve silsile-i muhabbet guseste ve âyîne-i cemâl - numay vahdet jinkâr beste olur sanma (Beyt) :

هجریکه بود مراد محبوب از وصل هزار بار خوشتر

Amma ey harîk-ı nar firâk u ğarîk baħr-i iştıyâk buni dahi bil ki bizim meşşate-i zulf-i cemâl bî-himmetamız ah u enîn suhteġan-ı firâkdır. Ve âb-ı çârub 'atabe-i kibriyamız şirişk-i meje-i ħanîn-ı muhabbet enduhteġân-ı derd-i iştıyâkdır. Ve bu ruħ-ı muvâşalatıñ ġıbâr-ı guşâyendesı nesimât âħ çeker. Sûz u suzende-i hiçb medânat-ı keşf-i subħân vech dil- efrâzdır. Ey mubtela-yı muhabbet qaribdir ki firkat-ı vuşlata mübeddel olub dest-i cezebât-ı 'inâyetimiz dîde-i bâsîretiñde olan eġtiye-i keşerâti ref' idüb çeşm-i cihân beyniñi 'ayn ħudâ beyn idem.(Beyt) :

ظہرت لمن ابقیت بعد فناہ وکان بلا کون لانک کنتہ

İmdi bir iki gün nâr-ı firiftede yan yakıl ve pute-i muħannetde ħâlis ol ve tezekkür-i vaţan-ı aşlıden külliyet ile ġâfil olma. Zirâ sa'y u taleb bâz-mânde-i râh-ı se'âdet olanlarıñ kârıdır ve derd u ġam kadar maţlubi bilenler ve elem mufarekât-ı vuşlat-ı muħabbete raġbet idenleriñ ħâlidür. Pes ey dîde-i âġâħ beni gör kim neyistân firâkıñdan bî-ķarar olub sûz u gudâz ile nâle pürdâz olub neler söylersin ħod bârgâħ-ı kibriyâ vu celâlden dür ve ķarb-i aħadiyyet u cemâlden mehcür iken tâlîb-i cemâl-i vahdet ve râġıb-ı rûzkâr-ı vuşlat olmamak ve dimâġ-ı fikretiñ zikâm ġaflet olmaġla meşâmme cânıñ revâyiħ-i ħudsiye-i 'aşķ u muħabbetden bir şemme olmaķ munâsib midür? Ey nûr-i ħadîķa-i 'alem sen bir şan'-i 'acîb-i ilâhisin ki cemî' kâinât seniñ ħusn-i cemâl bâ kemâline ħayran olub 'acaba bu bir ķabze ħâke bu kadar luţf u 'inâyet nedendür ki sînesi ħazîne-i esrâr-ı celâl ve ķalb 'ayînesi muħbit-i envâr-ı cemâl olub şanına انا جعلناك فى الارض خليفه buyurila ve ķâmet-i ķâbiliyyetine hil'at الله باخلاق vech ile ve şûret-i kemâliyesi

ان الله خلق آدم على صورة الرحمن ile vaşf olunan deyüb vâdi-yi bevâdi-yi tefekkürde kem-geşte ve Âdem gönlünden vuşlat-ı haqqâ leb-teşnelerdür. Pes mecmû'-i mükevvenât senden müteneşşah olub ve sen âyât-i vaḥdâniyü'z-zâtî ber feḥvâ-yı سنريهم اياتنا فى الافاق âfâkda mu'âyeneden sonra ber feḥvâ-yı وفى انفسهم افلا تبصرون ve mecmû'-i âyât nevsinde vedi'at kılinub be hasbe'z-zâhir mecmu'a-i 'âlem ve min ḥayşü'l-bâṭın mücellâ-yı ḥazret-i aḥadiyet olduġıñ müşâhede idüb kâr fermâ-yı eḥyâr ve kûyâ-yı esrâr u muraşşah ola yediñ emâne faide ki sana gâh ḥurûş-i ney gâh cûşeş-i mey gâh ḥarekât-ı felek gâh tesbihât-ı melek gâh ref'at-ı eflâk ve gâh peste-i kurre-i ḥakdan tenbiye u naşîhatler olub eşerden me'sûre ve delilden medlûle istidlâl ile ser geşte-i bâdiye-i vehm u ḥayâl olursun. Niçun dun-i himmetsin? Hiç ġanî faḳîrden zekât alsın mı? ve başîr żarîrden reh-numâlîk umsın mu? Pes lâyıq olan budur ki evvela من عرف نفسه فقد عرف ربه vıfķınca kendi nevsine rüç'an ve nâr-ı muḥabbetde sûzân olub ما وسعنى mefhûmini iz'an kılasun ve ber mısdaķ-ı جذبة من جذابت الحق توازى عمل الثقلين delâlet-i cezebât ile cümlesiniñ delâletinden mustaġnî olasın. Çünki bu fırķadan olasın saña neyden şâdır olan nâleler muheyyre-i nar-ı muḥabbet olub seni kendüye yâr-ı muvâfiķ ve hem ṭarîkat bulur. Fi'l-hâzâ ney yâr-ı muvâfiķdan böyle şikâyet ider ki (Meşnevî) :

هر كسى از ظن خود شود يار من

Her bir kes kendü zannından benim yârim oldi. Ya'ni benimle yâr u hemdem oldi, kıyâs itdi velâkin (Meşnevî) :

از درون من مجست اسرار من

Benim derûnumdan esrârım ṭaleb itmedi. Ya'ni mücerred-i şûret-i beşeriyede olan vech-i müşâbehet ve nev'-i mümâşelete nazâr itmekle deyüb يوحى الى سئريمنان ġâfil oldilar ve kelimât-ı kudsiye-i enbiyâ ve 'ibârât-ı pür-nikât-i ünsiye-i evliyâyı fehm idemeyüb

(Mısra'): ما و ایشان بسته خوابیم و خور

deyu ğalete düştüler ve haķîkatlerine inkâr ile delâletde kaldılar. Hayfâ u deriĝâ ol nâ-bînâlarına ki ber mûcib-i وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى (Meşnevî) :

سر من از ناله من دور نیست

Benim sırrım nâle u zârımdan dūr degildir. Velâkin ber fehvâ-yı ولهم قلوب

s.98 (Meşnevî) : لا يفقهون بها ولهم اذان لا يسمعون بها ولهم عين لا يبصرون بها

ليك چشم و گوش را آن نور نیست

Çeşm ser u ĝuş kerde ol nur-i kuvvet yokdur ki esrârımız buraya nazâr kıla ve ma'na-yı hafıyye fehmî müyesser ola. İmdi mâsivâdan ârî bir dil-pûr nûr-i haķķanî ve dîdâr-ı eĝyârdan berî bir dîde-i huş-i nurânî ve fehm-i me'aniye müste'id bir kûş-i insânî gerekdür ki benim 'akûs-i envâr-ı qudsiyye u perdev esrâr-ı insiyyem onda eşer eyleye belki pertev sırrımdan nur-i pezîr olan her kûş u çeşm u hûş dahî mütefâvitü'd-derecât olub her biri be hasbe'l-ķabiliyyât muķtebis-i envâr-ı bâriķât olduĝı taķdirce ķurs-ı âfitâb haķķat-ı zâta vâşıl olan bisyârdan endek ve hezâr u hezârda yekdür. Pes istimâ'-i nagmâtde her şinevendeniñ mu'âric-i irtikâ ve medâric-i i'tilası ķalbi murâyasıniñ cilâ ve şefâsına göre çehre ĝuşâ olduĝıçün rivâyet olunur ki ravza-i ķaddesiñ zibâ gülü ve nişeymen-i insiñ ra'nâ sünbülü Şeyh Ebu Bekr Şiblî suķ-i Bağdatda guzer ederken bir sebze-füruşuñ lisânından kûş-i huşûna sa'ter beri nidası geldiginde deryâ-yı muħabbet cûş u hûşuna gelüb mest u medhûş u hak-fersây hayret olub bî-şu'ur ve bî-hûş oldi ve ba'de'l-maħv ve'l-fenâ şahv ma'a'l-beķâyâ gelüb ķaba pûş olduķda ey Şiblî-i pûr hûş yine ne hâle dûş olduñ ki şûruşuñ cihânî huruşa görürdî dediler. Şiblî etdi şedâ-yı tere-fürûşdan şem'-i cenânım sa'ter-barî ma'nasına der kûş idüb müşâhede-i ber hâk benî hesti-i mevhûmdan fenâ-i mutlak u deryâ-yı 'aşķa ĝarķ itmekle ħalim hûş oldi buyurdular. Ve Abdurrahmân Selemî nakl

ider ki bir gün Ebû 'Osmân Mağribî bir çâhdan âb-keş olduğu halde baña suâl itdi ki "Ya Abdurrahmân derûnce-i çah-ı 'amîk ne tahkîk ider bilir misun?" dedi. Bilmem dedim. Ol 'arîf agâh Allah Allah söyler deyu buyurdular. (Ve menkûldür ki) Hizeber Ğalib Esedullah fi'l-muḥârib 'Alî İbn. Ebî Tâlib kerreme'llâhu vechenin bir gün sem'-i şerîfine avâz-ı nâ-ķus cilve endâz 'akûs olmagla bilürmisiz bu nâ-ķus ne söyler deyu aşhâbına suâl etdiginde "Bilmezüz yâ emîre'l-mü'minîn deyu istikşâf-i ḥâl itdiler. Ey ḥâlhan-ı mü'minîn âvâz-ı nâ-kusdan sem'ime سبحان الله حقاً ان المولى يبقى ma'nası 'aks itdi buyurdular.Çünkü kâmiller çâh ile nâķusdan bu ma'naları istimâ' itdiler. 'Acabâ sen naġmât-ı neyden ne ma'nâ fehm idersün? Subhânellâh-i 'âlîm ne tefâvût-i 'azîmdür ki her iki âhen pâre ma'den-i vahidden iken birisi na'l-i sutûr u ḥer ve birisi 'ayine-i cemâl-numây dilberân-ı ḥubb-i manzar olur. Ve fevâke u eṣmâr ṣecere-i vahdetden bedîdâr iken ba'zısı ġidâ-i ḥayevân ve ba'zısı kuvvet-i insân olur. Kezâlik

8.99 her bir insanıñ çeşm u kûşî müttaḥidü'l-emşâl iken biri ḥudâ-bin ve biri aġyâr-bin olur. Ve biri cümle eşyâdan şedâ-yı tesbîḥ işitür. Birisi dahî her şedâyı bî-ḥudâ nevâ şanub hiç nesne fehm itmezler ve ba'zı kûşe istima'-i nây u ġinâ muhayyic-i nâr ḥubb u velâ olur ve ba'zına muḥarrik-i 'uruķ-i nefis u hevâ ve mucib-i izdiyâd-ı işyân u şekâ olur. Pes mukaddimât-ı mezbure sem'i canla işġa olundiye ḥüsn-i ḳabûl ile şinevâ ola ki şem'-i cem'-i eşfiyâ kâşif-i esrâr-ı kibriyâ cenâb-ı şerif Mevlânâ dahî nâ-yı ciger-suz'dan bu sözleri işitdi ki ben her bir cem'iyette keyfiyyet-i firâķdan söyledim ve derd-i iştiyâķla zâr u zâr inledim. Ehl-i sima' ise iki fırķa olmuşlar. Birisi bedḥâller ve birisi ḥoşḥallar ve her biri kendüyi benim ile demsâz şanub bedḥâller zamir-i muniremde olan sırrımdan ḥabîr olmadılar.Ḥâl an ki bende olan esrâr-ı 'acibe ve âşârı-ı ġarîbe bisyârdır. Ya Mevlânâ benim kışşamıñ ibtidası budur ki ben sâbıķda neyistanda pâ-beste-i âb u gil ve ḳayd-i bend-i vucûd-ı zâil ve zinet-i berk u sâz ile âraste ve istikbâr u nâz ile

ser-efrâste olûb (Mırsa') : *بر کمر نی راز برک خوشتن صد خنجر است*
 maẓmununca kemer bendimde zümrüt ve zeberced ğılaflu ħançerler ve serimde lü'lü u elmâsla müreşşa' ûtağalar vaż' olunub serv-i azâd gibi şalınurdum. Ve meşşate-i nesimle zülfi tarardım ve hevâ-yı ħuş tâb' her ne taraftan geldüyse ardına düşüb yollandım. Ve temâşâ bu ki bu 'aceb u enâniyet u mahz-i tabî'at ile neyim ve demsâzdan dūr iken hemnisîn veyem dîr idim. Meger nefis ile memkûr ve şarâb-i hesti-yi mevhum ile maħmur ve beķâ ba'de'l fenâ mehcûr edigünden ğâfil imişim. Pes nâgehân defter-i 'işyânıma ķalem-i ğufran keşide ve 'inâyet-i sâbıkadan peyk cezbe-i raħmân ile ğayret illa reside u tiĝ beran lâ ile ser enâniyet-i buride ve biħ hesti-yi bî meydân fenaya endâhte kılub sinemi âteş-i 'aşķla deldi ve meyânıma kemer-i mücâhedatı bir kaç yerden muħkem bend idüb tabî'âta muħâlif şûret-i düşmanda bir dostuñ eline teslim ettikde yemn-i hemiyyetle derunumi mâsivâdân tahliye ve jinkâr beste olan mer'et-i dil şikeste-i şeykal-i tevħid ile tecelliye ve nefħa-i nur-i muħabbetle ruħumi taşfiye etmekle dest-i irâdetim kerden-i hidâyete ħamâyil ve pa-yı himmetim tarik-i se'adete nâil oldi. Pes ħamd bî-ğaye ve şükür bî nihâye ol ħaliķ-i yektaye ki eger çi mesken-i bî-beķâ ve hemdem bî-vefâdan ayrıldım. Fe-emma yâr-ı pâydar ile leb-ber-leb demsâz ve hevâdâr olub dem-be-dem lali-i ğâvâli-i guftarın âvize-i binâ kuş-i cenân pûr envâr itdim. Ķarin-i ħal dide-i hûş fermân yâre ber duhte ve dil pûr hurûş cıraĝ-i şevķle efruhte olub külliyyet ile ihtiyarımı dest-i ķudret cebbâre peyveste eyledim. Fe-lihaza nefsim nefis-i dildâr olub ser nurum nâle u surudumdan dūr deĝildir. Ve lâkin çeşm-i ħayre vu kuş-i tirede ol nurdan miķtar-ı zerre behre yokdur. Nitekim ten cândân ve cân tenden mestur degil iken her çeşm-i bî-nura canî gömeye destûr yokdur deyü Mevlânâ Hudâvendigâr lisân-ı neyden buyururlar ki (Meşnevî)

تن زجان وجان زتن مستور نيست

Egerçi ten candan ve can tenden mestûr degildir. (Meşnevî)

ليک کس را دید جان دستور نیست

Lâkin canı görmeye kimseye destûr yokdur (Kit'a) :

تو جهانی لیک چون آبی بدید
نی که جانی لیک چون کردی نھان
چون بدید آبی چون پنهانی مدام
چون نھان کردی چو جاویدی عیان
ھم نھان و ھم عیان و ھم ھر دریی
ھم نه اینی هم نه آن هم این و آن

Ey ruḥ-ı mücessem ma'lumuñ ola ki ma'cun-i insâni iki şeyden mürekkebdır. Birisi kalbud-ı 'unşuridür ki beden ta'bir olunub çeşm-i zâhir onu idrâke kâdirdir. ve birisi bâtındır ki çeşm-i zâhir anı idrâke kâdir olmayub nur-i başîret ile idrâk olunur onuñ ta'rifi gâh nefis ve gâh kalb ve gâh ruḥdur ve se'âdet u şekâvet oña maḥşûşdur.(Rubâ'i) :

از شبنم عشق خاک آدم کل شد
شوری بر خاست و فتنه حاصل شد
سر نشتر عشق بر رک روح رسید
یک قطره از وچکید و نامش دل شد

Amma ḥaḳîkat-ı ruḥdan ihbâr-i şeri'at-ı muṭahhare ruḥsat vermemişdir. Zira ehber dahî mümkün degildir. Ve lisân ile tefhim müşkildir. Anıñçün dimişlerdir. (Rubâ'i)

اسرار حقیقت نشود حل بسؤال
تا دیده و دل خون نکنی پنجه سال
نی نیز بدر باختن حشمت و مال
از قال کسی را نبود راه بحال

Velâkin küll-i evliya-i muḥakkikîn taḥkik ruḥunda kâbil-i tâ'bir ve mümkün-i taḥrir olan mertebeyi deriğ etmeyüb buyurmuşlar ki ḥâce-i kâinat 'aleyhi ekmelüt-taḥiyyatdan Ṭâife-i Yehûd mâhiyet-i ruḥdan su'al eylediklerinde me'sul-i 'anhada ğayet-i ğamûzât u mâhiyetini lisân ile ta'bîrde kemâl-i şü'ûbet müşâhede buyurmağla vaḥye teraḳḳub ile sukût buyurmuşlar idi. Ṭâife-i Yehûd'da ise dîde-i fu'âd olmayub ḥayvan nihâd olmağla kerimesiyle ḥaber verilüb و سئلونك عن الروح قل الروح من امر ربي buyuruldi. Zira ruḥ 'alem-i emirden olub ḥalk ile emr-i mütebâyin edügi muḳaddimedede beyan olunmuş idi. Binâen 'ala zalik

Mevlânâ Hudâvendigâr dahî (mısra‘) : لیک کسی را دید جان دستور نیست
 demişlerdür. İmdi şol nesne ki mesahât u kemiyyet u miqdâr u kısmet kabûl
 eyleye añâ ‘âlem-i halk ta‘bir iderler. Ve halkın ma‘na-yı lağvisi be ma‘na-
 taqdirdir. Kalb ise kemiyyet u mesâhât u miqdâr u kısmet kabul itmez. Zira
 kalb mikdar u kısmetle muttaşif oldi bir cânibinde ‘ilm ve bir cânibinde cehl
 bulunub hâlet-i vahidede hem ‘âlim ve hem câhil olurdi bu hod muhâldır.
 Pes kalb kabul-i kısmetden mücerred oldiyse rûh dahî be-tariqi‘l- ulâ kısmet
 pezîr degildir. Ve halkın ma‘na-yı istilâhîsi âferîde dimekdir Pes bu ma‘na
 murâd olunursa rûh ‘âlem-i halkdan ve ma‘na-yı evvel murâd olunursa
 ‘âlem-i emirden olur. Ve inde‘l-bağz ruhi kadîm i‘tibâr olunur. Ba‘zılarıñ
 zan u husbânında dahî ‘arz i‘tibâr olunmağla gâlete düşmüşlerdür. Zirâ ‘arz
 kâyim bezâta olmayûb kıyâmî gayr ile olandır. Ve kadim ise ezeli degildir. Rûh ise
 egerçi ebedîdir. Velâkin hâdis olub ezeli degildir. Pes bu taqdîrce ne kadîm
 olur ne ‘arz. Ba‘zılar dahî rûhi cismdir vehm itmiştir. Cism-i hod kâbil teczi
 ve kısmet olub rûh kısmet ve tecziden mücerreddir. Pes rûha cism
 diyenleriñ vehmî bâtil ve tehayyülleri fâsıddır. Ve lakin kısmet pezir olan
 bir rûh dahî vardır ki kısmet u kemiyyetden mücerred olan ruhuñ gayridir.
 Ve anda insân ile hayvân müşterekdir. Ve bi‘l-cümle rûh min hayşü‘l- i‘tibâr
 nev‘îne munkasım olub birine rûh-i hayvânî ve birine rûh-i insâni tesmiye
 olunmuşdur. Pes rûh-i hayvânîñ menba‘i cânib-i eyser-i bedende olan lehm-i
 şanevberîdir ki ekl olunan eğdiyenin leb u laţîfi lehm-i şanevberîye dâhil ve
 andan bir dem rekîk hâşıl olub añâ süveydâ-yı kalb tesmiye iderler. Ve ol
 dem eşfânın harâret-i gariziyyesinden bir buhâr-i laţif şu‘ud edüb ‘uruk u
 zeârib vâsıtasıyla kavâ-yı bedeniyye ol buhâr-ı laţîfîñ keyfiyetinden
 müte‘essire u muteharrike olur. Ve dimâğa muteşa‘id olduğda harâreti
 i‘tidâl bulmağla kuvvet-i sâmi‘a vu bâşire vu lâmise ve kuvvet-i nutk u zâika
 huşûle gelur. Ve eger ‘urûk u davaribden birinin mecrâsında bir ‘ârıza vâki
 olub ol buhârîñ tesâ‘idine sed olursa ol cânibde olan e‘zâ hareketdan ve dem

'urûk -i ceryândan kalub felc vâki' olur 'ilm-i tıp zikr olunan 'avârız u mesâdîñ def' u izâlesinden ötürü mevzu'dur. Pes müddet-i medîde-i tavîle ve yâhud ba'zı bevâ'is sâde-i şedide-i ğayr-i mużile ile lehm-i şanevberiyeye berûdet-i ğâlebe oldukda kâbil-i ğıda olmayub mizâcınıñ i'tidalına ihtilâl gelür. Ve kavâ-yı bedeniyye ifâze-i envâr buhâr-ı laţîfden maħrûm olub his ve hareketden kalmağla felc-i külli vuķû'a gelüb hâlet mezbureye mevt-i tabi'i tesmiye olunur. Vemizâc-i i'tidâlımıñ bevâ'is-i ihtilâlini ityân iden bir melekdür ki kabz-ı rûha müvekkil olduğı için añâ melekü'l-mevt dirler ki s.102 ismi Âzrâil'dir ve mevte-i mezbûreye mevt-i hayvâni ta'bîr iderler. Amma kalb ile ta'bîr itdikleri ruħdan hayvânâta behre yokdur. Ve maħalli nur-i îmân u mahbiţ-i esrâr ma'rifet-i yezdân olan ol rûħdur ki ne cisimdür ne 'arz belki cevâhir-i mülkiye u zevâhir-i mülkiyeden bir nûr-i mücerreddür ki anıñ mâhiyeti taķrîr ile beyân dâhil-i daire-i imkân olmayub herkes anı idrâke kâdir degildür. Anıñçün demişlerdir. (Beyt):

سرت بزبان روح نتوان گفتن حرفی بدو صد صبح نتوان گفتن

Hâşıl-ı kelâm bu laţîfe-i Rabbânî olan ruħ-i insânî mevt ile ma'dûm u fânî olmayub belki (Mısra'): بر صدف آید ضررنی بر کھر

mazmûnunca ruħ-i hayvâni vasıtasıyla memleket-i tende câri olan hükmi-nâfiz olmaz ve bedenden kaç' tealluk etdikte eĥvâl u efkârdan her ne taħşil etmiş ise a'râz-i a'mâl ba'de'l-mevt cevâhir ve şûr-i mütenâsibe ile bir zehre ve âhîretde zâhir olur. Pes şan-ı ruħ-i insânide halektüm li'l-ebed ونفخت

buyuruldiysa 'ademden olmayub añâ fenâ târi olmaz. Feli-hazâ mekâtil rahmetü'llahi 'aleyh قل الروح من امر ربي kerimesinin nuri rabbî ile tefsir idüb Ebu Bekr Verâķ dahî er-ruħu lâ tadhil taħte zillin kün demişler. Âh ey rûħ-i muşavver rûħ-ı dâhil hayte-i kün olmayacak kevn u mekândan olmayub lâ-mekani olur. Ey mustemi' âğâh ان الله خلق الارواح قبل الاجداس hadiş-i şerifini erbâb-ı taħķiķden ba'zı ehl-i vicdan böyle şerh u beyân etmişler ki halķiyyet-i rûħ şıfat-ı fıtrâtî 'arz u izhâr ve şıfat kudreti

irâdeden 'ibârettir. Ve elfî elfu senenin her bir günü dünya yıllarından biñ yılcaadır. Bu takdirce elfî elfu senenin kunhini idrâke kem kem kâdir olur. Takdir-i sene u ta'dâd-i eyyâm hod felek şems u kameriñ hilkatından soñra vucûda geldi. Hilkat-i ruħda âsumân u zeminiñ vucûdi gerek idi. Mah u sâl dahî dâhil-i hesâb ola. Nitekim Mevlânâ Hudavendigâr bir maħalde dimişdir. (Meşnevî) :

خود شمار آنجا بود کاخر بود بی شمارست آن طرف کان پر بود

Pes bu bir sırr-ı ğaribe işâretdir ki keşf-i şahîh u şuhûd-ı şariħden ğayr ile bilinmez قل الروح من امر ربي kelimesinden a'lâ ta'rîf olmaz. Velâkin ba'zı 'ulemâ çünki rûh ğalkdan ibhâm olundi fehme qarîb olan budur ki ğaķîkat-i ruħun 'ilmini ğaķ subğâne ve te'ala nefsi içün istîsâr kılub ğatta Ħabib-i Ekrem salla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem dahî mahiyet-i rûħa 'alim olmaya dimişler. Fe-emmâ 'inde'l-'ulemâ-i'r-rabbâniyye bu meķûle kelimate cür'et su-i edebdür deyü ğavl-ı mezbûr-i ğabûl etmeyüb menşub-i Resûlü'llah s.103 'aleyhi's-şelevât Allâhu 'alem rûh olmakdan ecel ve a'zamdır. Huşuşen müfehğâr-ı mevcûdât-ı 'aliye nesâyimü't-teğiyyât-ı 'âlem bi'l-lâh iken rûh-i 'âlem olmamaķ ne ihtimaldir deyüb ol âfitâb-i felek ğaķîkatıñ envâr-ı barîkat hidâyetinden iķtibâs itdikleri leme'ât-ı tecelliyât-ı Rabbâniye ile ğarķ-ı derya-yı hüviyet ve câm-ı cemâl-numây-ı ağadiyyet olduğları ğalde vech-i subğât-ı rubûbiyyet dîde-i ğaķîkatlerinden ref'-i perde-i ğayriyet itmekle keşf u şuhûd cihetinden rûh-i a'zam nefis-i külliye-i insâniye vu nefisle ruħdan tevellüd eyleyen âşârıñ ma'rifet beyânında bu vecihle tağķîķ iderler ki vaķtâ ki eşer-i müessere münâsib olduysa müessir-i ğaķîkatden şadır olan eşer ol bir mevcuddur ki ğaķ te'âlâ ol mevcûdi zû esmâ vu şîfât idüb vucûd ile 'adem beyninde vâsiťa ve beyne'l hudûş ve'l-ķadem rabıta kıldı ve zikr olunan şîfat u kemâlât ile mevşuf olan vucud eger mih rûh-i a'zam ve ğalifet'l-lah fi'l 'alem tesmiye buyuruldi kemâ ķâle şalle'l-lahu aleyhi ve sellem : ما خلق الله تعالى اعظم من الروح

خداوندا تویی حلال مشکل تو جاری کن زبانم را برین دل

rûh-i a'zmeden ise murad haqîkat-ı Muhammedî ve rûh-i Ahmedî'dür ki bir cevher-i ferd-i nurânîdür ve cevheriyeti zühûrda zât-ı mütecelliyeniñ mazher-i tâmî oldığı cihetdendir. Pes cevheriyeti i'tibâriyle nefis-i vâhîde ittîlâk olunmuşdur. Kemâ kıle te'âlâ خلق کم من نفس واحد ve nurâniyeti i'tibâriyle 'aql-ı evvel tesmiye olunmuşdur. Kemâ kıle hâteme'r-resûl salevâtü'llâhi ve selâmuhu اول ما خلق الله العقل Pes rûh-i zât 'aql-ı küll olmuşdur. Zât-ı 'aqla nazar edenler rûh ile 'aql beynini fark itmeyüb ve zâtî min hayşü hiye'z-zât i'tibâr iderler. Fark-ı beyn bulmuşlardur ve beyne'l-ğüdüş ve'l-ğadem olan tavsîfi i'tibâriyle rûh için cenebeyn i'tibâr olub cenb eyserinden nefis-i külliye halk olunmağla cüz'ün külden infişali gibi mecâzen nefis-i küll dahî rûhdan munfaşıl olub cinseyn meyânında olan meyl-i muğarrer üzere beynehumâda teğannün u tecâzûb vaqı' olmuşdur. Ve Âdem ile Havvâ izdivâce ve ikisinden zühur-i netace қаза-i ezeli ceryân itdigi gibi rûhda olan fi'l u te'sîr cihetinden dahî zükûret ve nefisde vaqı' olan te'sîr u infi'âl cihetinden unûset olduğına binâen cemi' kâinâtın netîcetün ba'de netîceti 'ale't-tertib rûh ile nefis-i külliyyeden zühûra gelüb hatta emr-i ilâhi âhîr mevlüd u nihâyet merâtib-i vücûd olan nev'-i insana müntehi olmuşdur ve nihâyet dâire-i vücûd müntabîğ-i bidâyet olmağla bidâyet-i vücûdda vaqı' olan rûh ile nefis-i Âdem'de zühûr idüb ve rûh ile nefis-i insanda zâhir olmağla zükûret u uniset-i insaniye dahî zükûret u uniset-i hayevâniyyete muzâf kılınmışdur ve 'aqlıñ haşşeten insana cihet-i ihtîşâşı rûh ile nefsiñ insanda zühûriniñ 'alâmetidür. Ve nev'inden şuret-i rûh zâhir olan evvel şahş Âdem ve şuret-i nefisde zâhir olan şahş-ı evvel Havvâ'dur ki Âdem'den halk olunub mecmû'-i kâinât rûh ile nefis-i küllîden tevellüd itdigi gibi Âdem ile Havvâ'nın izdivâcından dahî zurriyât-ı insan mütevellide olmuşdur ve ba'de zâlik her bir şahş-ı insanîden şuret-i rûh ve nefis-i cüz'iyeteyn zâhir olmağla ikisinden rûhla nefsiñ sırrı olan latîfe-i kalbiye

s.104

tevellüd idüb ber fehvâ-yı **بينهما برزخ لا يبغيان** laîfe-i kalbiye berzeḥ u rûḥla nefsî câmi'a olmuşdur. Ve kalb u nefs u rûḥ mutekâribetü'l- ma'na olmağla ba'zınıñ elķâbı ba'zına isti'are kılınûb rûḥ-ı itlâkîyle nefs u kalb ve be'kese nefs u kalb ittilakıyla rûḥ irâde olunmuşdur. Nitekim **اول ما خلق الله العقل** hadîş-i şerifi ile dahî rûḥ murâd buyurulmuşdur ve nurâniyet-i rûḥa 'aql-ı evvel tesmiye olunduğı gibi nefs için dahî nurâniyet olmağla 'aql-ı şâni tesviye olunmuşdur. Velâkin 'aql-ı evvel kalbi ufķ-i rûḥa ve mebde'-i aşliye delâlet idüb kalbin nefs u tabi'ata olan meyl u inhizâbını hazret-i ḥaḳḳa 'arza daşt olur ve 'aql-ı şâni kalbî nefs u tabi'atına cezb idüb cânib-i rûḥa incizâbdan men' ider. Kemâ kıle (Şi'r) :

وذا مظهر للروح هاد لافقه   **وذا مظهر للنفس هاد لرفقها**

Ve Ömer bin el-Fânîz ḳuddise sırrehu dahî ḳaşîde-i ta'ıyyesinde 'aql-ı evveli vaşi u ğammâzlık ile ve 'aql-ı şâni-i lâhî vu levvâmlık ile vaşf idüb (Beyit) :

فلاح وواش ذاك يهدى لعزة   **ضلالا وذا بي ظل يهدى لغيرة**

Beyti ile bu ma'naya işâret buyurur. Pes alk-ı evvel kalb-i ufķ-ı rûḥa ve ḳarb-ı musted'i ve müekkil bir melik-i muḳarreb olub 'aql-ı şânî dahî kalbi 'alem-i tabi'at ve ta'mîr şurete da'vet için müekkil olub insani ekl-i şemere-i şecere-i tabi'ate sevķ u ilḥaḥ ile ḳarb-i ihda'z - zâtdan dûr ve cennet-i tecellî-i şıfatdan mehcûr itdigi için ebedî hazelanda ḳalûb şeytan deyu tesmiye olunmuşdur. Ve ol iblîs merdud -i refekâ-i nefs olan ḳavâ-yı tabi'ate cünûdeniñ imdâd u i'aneti ile insanî mühlike-i dünyaya terġîb idüb ḳavâ-yı rûḥâniyeye kesr u hezîmet vermek için dâima bezl-i mechûd ider tabi'at ise cism ile nefs meyânında berzeḥ u beynehumada olan te'alluķa râbıta olub tabi'at için biri şâf ve biri keder iki vech vardır. Ve şâf olan vech-i cânib-i nefsedir. Ve vech-i mezkûr şâf olduğı için şûret-i nefs min s.105 ḥayşü'l-esmâ' ve'ş-şıfat vech-i mezkurda mun'akıs olur. Ve añâ rûḥ-i ḥayvani ta'bir olunub ervaḥ-ı ḥayvanât andan müstemidde olur. Ve rûḥ-ı ta tabi'i ervaḥ-ı nebâtât müstemidde olduğı rûḥ-ı nebâtübeynin de râbıta olub

nefs ise rûh-ı hayvâniye muttaşıl şuret-i nefis rûh-i hayvânide mün'akıs oldığı cihetden gâh olur ki rûh-i hayvaniye dahî nefis ta'bir olunur. Pes *اللهم لا تكلني الى نفسي طرفة عين* hadiṣ-i şerîfi ile zem olunub mutâbe'atdan neyh u mekrinden tahzîr olunan nefis-i emmâre-i bi's- sū bu nefisdir ki *إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا أَعْْيُنُ النَّاسِ انظروا هذه الساعة وأنا أصفى صدوركم يوم القيامة* buyurub cemi'-i enbiyâ vu evliyâ vu etkîya vu eşfiyâ bu nefse muhalefetde şâbit kadem ve ruh-ı iḥâat-ı haḳda rasih dem olmağıçün haḳdan meded u inâyet u tevfiḳ u hidâyet ricâsında 'atabe-i kibriyaya 'âhîr önürlerine dek mulâzemet u tazarru' u du'aya mudâvemet eylemişlerdir. Ve meger nefsdan ğaflet üzere olan zu'afâ-ı ümmete böyle pend u naşihatler itmişlerdir ki (Nazım)

اگر مردی تو مر این نفس ننگر	بلا نفس است و شیطان نفس بنگر
ازان جمله مصفا نور گشتند	تمامت انبیا زو دور گشتند
ازان کردی تو هر دم خوار و رسوا	بلای تو ز نفس تست اینجا
که بدها می کنی در دهر فانی	تو شیطان خودی ومی ندانی
که همراهی درین جا اوفتادت	چو نفس کافرست اندر نهادت
ازین دوری کزین استغفرالله	تو همراه سکی سک با تو همراه
زجانت بگذر وجانان طلب کن	ز شیطان بگذر و رحمان طلب کن
که با بیرون شوی از عین آتش	تو با جان هم رهی کن ای دل خوش
وجود خویشان کردان احد را	ازان زندان خلاصی بخش خود را
زدست صورت فانی برستند	همه مردان بت خود را شکستند
بگو تا چند باشی دیر رهبان	بت تو بشکن و ترسا مشوهان
خدا بکند ترا از جمله عاری	بتقوی باطنت گر پاک داری
طریق انبیا شرعست دانی	براه انبیا روتا توانی
همه مردان درین مجلس ندیند	تمامت انبیا اینجا مقیمند
چو شد فاشت همه راز حقیقت	قدم زن همچو مردان طریقت

(Neşr): Âh ey talib-i dîdar-ı rûh-ı pür envâr rûhuñ evşâfı i'tibarıyla bir ismi dahî kalemdir. Zirâ şûr-i kelimat-ı 'ayn cem'inden ilhrace vâsıta olmakda kalem u hefâ maḥall-i zuhûr u tafşile devât maḥall-i zuhûr u tafşil dahî levḥ meşâbesinde olmuşlardır. Zirâ nefis-i külliye şur-i ma'lumet-ı mufaşşeleyi kabûlde levḥ menzilesindedir. Ve ber fehvâ-yı kerime-i ونفخت فيه من روحی rûḥa nefis-i rahmân dahî dirler. Zirâ nefh nefisden zâhir olur. Pes nefisde olan riḥ mazher-i ḥayât oldığı gibi rûḥ dahî mazher-i ḥayât olmuşdur. Ve s.106 nefis mâdde-i şur-i kelimât olduğu gibi rûḥ dahî eşhâş-ı beşeriyye üzerine fayıza olan ervaḥ-ı kelimâtıñ maddesi olub وکلمته القاها الى مريم وروح منه kerimesiyle tenâsub-ı mezbure işâret buyurulmuşdur ve rûḥ şıfat-ı kelâma muhteşşe olduğuçün nuḫ dahî rûḥa muhteşşe olub nefis dahî be has u't-tecvîz ve'l-igtibâr 'üz-i riḥ taḫdîr olunmağla nuḫ-i nefis nuḫ-ı rûḥun fer'idir. Ve rûḥun kelame sebebi ihtişâş-ı rûḥ emirden olduğuçündür. Emir ise bir kelâmdır ki emr ettiği şeyiñ vucûduni taleb eder. Binâen 'ala zalik 'aḫl zuhûr etmedikçe ḥiṭâb-ı şer' dahî teveccüh etmez. Zirâ rûḥ ile nefis-i insaniyenin zuhûruna 'aḫl delildir. İmdi benim rûḥum ber fehvâ-yı kerime-i وما يعقلها Şan-ı rûḥ-ı 'arifler te'aḫḫul iderler. Nitekim demişlerdir. (Şi'r) :

هر که که در صفای رخ یار بنگرد   گر در همه جهان بحقیقت مصورش
چون باز در صفای دل خود نظر کند   بیند چو آفتاب رخ خوب دلبرش

Âh ey dil hem-rah ol 'arifân âgâḥ seyran-ı ile'l-lah olan şol 'âşîḳân velâyet penâhlardır ki nefisden ve şıfat-ı nefisden 'ubûr idüb ḥürrem sera-yı ḳalbe dâḫil olduklarında nûr-ı ḳalble 'arif-i nefis olurlar ve ḳalbden ve şıfat-ı ḳalbden 'ubûr ittiklerinde maḳam-ı sırra vâşıl olub 'ilm sırrıyla 'ârif-i ḳalb olurlar ve sırdan 'ubûr iddiklerinde 'âlem-i rûḥa vâşıl olub nûr-ı rûḥla 'ârif-ı sır olurlar ve rûḥdan 'ubûr iddiklerinde vâşıl-ı menzil ḥafî şevâhid-i ḫaḳla 'arif-i rûḥ olurlar ve menzil-i ḥafâden 'ubûr iddiklerinde vâşıl-ı saḫil-i derya-yı ḫaḳîḳat olub eşi'a-ı envâr-ı cemâl ile 'arif-i ḥafî olurlar ve tetâbu'-i seṭavat-i tecelliyat-ı celâl ile enâiyyet vucûdundan dahî 'ubûr itsele ḫaḳḳı

hakla 'ârif olub muvâhhid-i hâkîkî olurlar.(Şi'r) :

عاشقی کو کہ بشنود آواز	عشق در پرده می نوازد ساز
هر زمان زخمیی کند آواز	هر نفس نغمه دیگر سازد
که شنید اینچنین صدای دراز	همه عالم صدای نغمه اوست
خود صدا کی نگاه داد دراز	راز او از جهان برون افتاد
خود تو بشنو که من نیم غماز	سر او از زبان هر ذره

(Neşr) : Pes ey 'aşık-i bîçare vu derd-i yâr ile âvâre 'acabâ ten candan ve can tenden mestur olmadığın gördüğümü ve hâkikat-ı insaniye ne idüğün bildik mi? Ve şe'aşi-i pertev-i envar ile dîde-i câne cilâ verdik mi? mürşid-i râh-ı tarîkatden müsta'âr olan kışsa-i neyden âgâz u encâm kârî haber aldık mı? Ve suziş-i âh ile neyveş sîneyi şerha şerha kıldık mı? İmdi kışşadan hisse budur ki mâdâm ki sen dahî ney gibî terk-i âb u gil itmeyesin. Pertev-i cânânî göremezsin ve rufeğâ-i hevâdan cudâ düşmedikce devlet-i kudret-i s.107 Mevlâyı bulamazsun Ve şahbâz dîdeyi gayr-ı beyniden bend itmedikce cemâl-ı vahdeti göremezsin ve âsumân-veş ser efkende olmadıkca 'arş gibi ser- efrâz olmazsun. Ve hevâ-ı 'aşk-ı yâr ile kalbiñi mahbiṭ-i envâr-ı dîdâr itmedikce ان روح القدس نفت فی روح سیرینا 'ârif olamazsın ve bî-zebânîlik ile ihlâş-ı pîşe olmadıkca من اخلص لله اربعین صباحا ظهرت بنابیع الحكمة من çeşme-i sarından sakî-i esrâr olamazsın. Amma zikr olunan şıfat-ı celile ile ber-hodar olsañ her ne söyleyen esrâr-ı ma'na-yı kelâm-ı ilâhi ve her ne beyân eyleseñ armağân-ı envâr-ı padişahı olur. Zîrâ 'avârız-ı vucûddan guzer idüb şu'ur-i hestîden bî-haber olmağla vucûd-i mefḳudî mânend-i ney leb-i nâyide zemzeme endâz ve mişal-ı kâlem dest-i kâtibde naqş-i pürdâz bulursun (limuharririhi)

دلا قاله ایاقلرده ره معشوقه کل سرور
شراب حب نوش ایله جناح همته پرور

همای اوچ قریت اول اوچوب بالای وحدتده
سوار اول رفرف عشقه کاولاسن جمله دن برتر
واروب درکاهنه یوز سوراوگنت کنز مخفی نک
ایشت لذات وصلندن بو سمع روحه سکرور
محمد مصطفی نور دله تاج مجوهر قیل
لواء حمد ایله یوری ایکی عالمده اول مهتر
درخت قدس لولا کی نهال سر که وصل ایت
غصون معفرت اولوب نیجه ازهار ایله برور

Pes ey birâder cân beraber benim kışşamı işidüb der giranmaye-i haşşeyi menkuş-i hûş ettikce mucibiyle iş et ki ruy-i dildâr mirât-ı ‘aşqdan ğayrda pedîdâr olmaz. Âh ey talib-i ħubb-i yâr menşûre-i ‘aşk ve ħâlet-i ‘aşıkdan istifsar olunduğda üç güne dek terkib idiniz. Ğayet-i ‘aşk u nihâyet-i ħal-i ‘aşıkı temâşâ kılub istihbâre ħâcet kıalmaya buyurdi. Fi'l-ĥaĳıka evvel gün menşur-i ber-dâr ikinci gün ehrağ-ı bi'n-nar üçüncü gün ħâksetrini âb-ı dicle ile sekr-var-ı ħult idüb nâ-pedîdâr itdiler. Pes her bir zerre-i ħurşid-i zıyâ ve her bir ĳadre-i deryânumasından ‘aşk budur deyu cevab gelüb ĳaĳıkat ĳalî âşıkâr itdi. Kezalik ol kunuz-i rumuz-i esrâr Mevlânâ Hudâvendigâr dahî menşûr-ı ‘aĳlî berdâr-ı ‘aşk-ı yar u ĳakster-i hesti-yi endâĳte-i ‘cûybâr vaşl-ı dildâr idüb kuftâr-ı ‘âşık zâr-i vâridât ĳaybiye-i ilahiyye vu ilhamat-ı ĳudsiye-i Rabbâniye oldıĳını ihbâr u zebân-ı neyden ĳaĳıkat-ı ‘aşkı eş‘ar idüb buyurdılar ki (Meşnevî)

آتشت ایبنانک نای ونیست باد

Bu nâyın bângı âteş-i sûzândır bâd-ı serd u zân degildir. İmdî (Meşnevî)

هر که این آتشی ندارد نیست باد

Her kim ki bu âteşi tutmaz yok olsun ya‘ni enâ‘iyyet-i vucûddan el yusan ve

s.108 ihtiyarını 'aşk eline virürsün andan sonra ol dahî şadâ-yı nây ne mekûle sûzândır görsün ve bâd-ı hevâ olmadığın bilursun nitekim dimişlerdür (Nazm) :

کم ایلتنه وادی ایمن الینه	قو عقلی ویر الونی عشق آله
کیدر یولدن بولاری جست و چالاک	سنک بو ورفنک درخار و خاشاک
بو شرطیله که مظهر ظاهر اولور	کیدنجه سن کلور اول ظاهر اولور
قمه دیکنلریکی کلشن ایلر	سکاسنسز جمالن روشن ایلر
کوکل اوینه دوشمز پرتو نور	موانع اولما ینجه آره دن دور

(Neşr) Âh ey zemherir-i tabi'atda yeh pâre-i şehvet olan mechurân be-vâdi-i firqat eger sizde kabul-ı âteş-i 'aşka liyâkat olmayûb cezebât-ı hesti-yi sûz ile efna-i beşeriyeti ihtiyâr itmezseñiz bir gün rih-i şarşar-ı mevt ızdırarı sizi nâ-pedîdar idûb belki ber fehvâ-yı کونوا حیددا او حجارة hayvandan berter u cemât gibi hûr u ehkâr olursunuz. Gerekdir ki bir gün evvel hesti-i vucûd âteş-i 'aşkla nâ- bud qalmaya bezl mehçûr eylesesiz. Zirâ tabeş-i 'aşk bir nar-ı muhriqadır ki her neyi bulsa yaqar ve vucûddan eşer qumayub kendi rengine çeker. Ne hûb dimişler (Ruba'î) :

در عشق کسی قدم نهد کش جان نیست با جان بودن بعشق سامان نیست
و امانده عشق را ازان درمان نیست انگشت به هر چه می نهی عشق آن نیست

Hâşıl-ı kelâm derûn-ı ney gibi âteş-i 'aşka yanmış ve şıbgatü'l-laha boyanmış olan 'arif vâşıl u mürşid-i kâmil Mevlânâ celâl deryâ-dil bu beyt-i şerifle şu ma'naya işâret buyururlar ki Ey sâlikân-ı râh-i muhâbbet mekâl-ı ehl-i kemâl hevâ-yı nefis u muqteza-yı zan u hayalden şudûr iden kıl u kâl erbâb-ı cidal gibi olmayub belki tavşif-i habib-i zül-celâl olan وما ينطق عن الهوى و ما رمیت اذ رمیت ولكن الله رمی ve kerime-i ان هو الا وحی بو حی verâşet-i kemâliye-i haqîkiye-i Muhammediye ile zâhir ve şûret ber zehîye-i rubûbiyet ile zâhir olmağla levâkıf-ı sevâkıf hubbât-ı sûmbûlât beyadır

bevâdır risâletden neş'et ittigi cihetinden aşhâb-ı irâde-i kûş-i hûşların kelimât-ı qudsilerine ve merâya-yı qalblerin ve irâdât-ı ünsiyetlerine tevciye itdiklerinde cünbüş-i deryâ-yı hubbu'l-heyden temevvüc eyleyen efvâc-ı envar tecelliyât-ı nâ-mutenahi ile ednas-ı zulumat-i keşeratdan mu'arrû vu afâtib-i muşaffa gibi mücellâ olub âsumân-veş hurûş ve derya-veş cüşe gelüb nânus-ı enâ'iyeti temzîk u hark iderler. Ve nur-i beyaz-ı mutlak olurlar. Ve mûlû-yı ma'nevîler olub vecd u hâlâtla dönerler ve mukteza-yı cezâbât ile âh cekeer. Hayâl-ı fanûs gibi yanarlar. Nice yânuv s.109 dönmesinder. Cihân u cihâniyân u zemîn u âsmân u 'arşiyân u ferşiyân u ân ve zemûn cünbüş-i 'aşkla gird-şode olub hattâ (Meşnevî) :

آتش عشقست کاندِر نی فتاد

Ateş-i 'aşkdır kiderûn-i nâye düşdi ve tâbeş derd u iştiyâkla tutuşdi. (Meşnevî):

جوشش عشقست کاندِر می فتاد

Cüşiş-i 'aşkdır ki meye düşdi ve hurûşa gelüb döküldi, îâşdı ve hem-çinan meczubân-ı ilâhiniñ lisânlarında olan cünbüş suzeş-i 'aşk-ı rabbâni vu derûnlarındaki cüşeş tâbeş-i cezbe-i rahmânidir ki ber vıfk-ı (Mısra') :

وللارض من كأس الكرام نصيب

Sırrı bezmin irâdet eden sâlikân-ı tarikat ol sâkiyan-ı bezm-i vahdetiñ ikdâh-i hûruf-i kostâr ile irâde itdikleri rahîk-i rekrâk-ı ma'rifetden cür'a nûşân-ı muhabbet olduklarında (Beyit) :

چو آشامیدن آن پیمانہ را پاک در افتادم ز هستی بر سر خاک

deyü kayd-ı hestîden âzâd olurlar(Şi'r) :

زهی شراب وزهی سوزش وزهی مستی زهی عطا وزهی منت وزهی احسان
ز شرب عشق تو مستیم همچو آتش تیز زهی خلاوت باده زهی حرارت جان

Âh her kim ki bu bâdeniñ cür'asından mest şikeste ve rişte-i hordî gusiste ve şu'ur-i hestiden bâz reste olsa (Mısra') :

نغمه بلبل سرمست بیان عشقست

Maẓmununca kuft u ŧenid-i ‘aşq olub bir deryâya ğark olur ki pâyânı yok. Ve bir zincire bend olur ki âzâdî yok. Pes ol ‘aşık-ı pür-derd bu vecihle mustağrak-ı vecd olduğda vecdin nihâyeti vucûd olur ve cemâli ‘aşq bu yüzden cilve-numâ olacak, vucud-i mef’ud ‘aşık-ı maḥḍ-ı ‘aşqdan ‘ibâret olub dil pur-nur-ı felek-i muḥabbetiñ âfitâb-ı ḥaḳîkatı olur. Ve ḥubb-i zatî ber fehva-yı *واصطنعتك لنفسی* bilâ vâsiḥa ol ferdâ gelen kalbine pertev êndâz tecellî ve mebd-i muḥabbet-ı ezeli olmağla cümle eşyaya ḥareket ve bî-ḳarâri muḥabbet-i mezbureniñ ‘akûs tâbeşinden sâri vu âb-ı zilâl-i ma’rifet barî âniñ ‘ayn sırrından câri ve sermâye-i irtikâ medâric-i kemâlât-ı paydarî âniñ ‘aḳiye-i gencine-i envarı olub belki üç eflâkdan ḥaziẓ ḥâke vu mâh u âfitâb u âteş u âb u bâd u turâbdan envarına ğariḳ ve derd-i iştîyâḳına ḥariḳ olmuşlardır. İmdi ey dil-i ğâfil dîde-i fikretten perde-i ğafleti izâle idüb ol âfitâb-ı ḥaḳîkatıñ pertev-ı nûr-ı muḥabbetle vucûd pezîr olduğıñ bil ve gülzâr-ı nîstîye ‘arız olan jale-i hestiyi işraq tecelliyatıyla mavḥ u muẓmahile ḳıl bu ḥod-ı ma’lumudur. (Mısra’):

ذره نك اولمز وجودی بیوجود آفتاب

s.110 Pes kayd-ı vucûd-i mevhum seni kimiñ civârından mehcûr ittigün fehm ettinse derd u iştîyâḳla yan, yaḳıl ve ney gibi zârî ḳıl zîrâ (Meşnevî):

نی حریف هر که از یاری برید

Ney her ol kimseniñ ḥerifidir ki bir yardan kesildi. Pes derd-i fîrâḳa muḳtelâ kendüye munâsib bir yâr-ı bâ-vefâ bulmağla derd-i iştîyâḳı söyledikde (Meşnevî):

برده هایش برده های ما درید

Anıñ perdeleri bizim perdelerimizi ḥarḳ itdi. İḳḳa ki inşafı im’ân nazâr olunsa (Meşnevî):

همچو نی زهری و تریاقی که دید

Ne gibi bir zehr u tiryâḳ kim gördi. (Meşnevî):

همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

Ve ney gibi bir demsâz ve müştâkî kim gördi. Zîrâ bir tarafa ma'cundur ki ehl-i hevâya semme-i helâhil ve erbâb-ı velâye tiryâk-ı ekber u şifâ-yı 'acildir. Âh ey müştâk-ı cemâl-ı envâr-ı Meşnevî kâşifü'l- esrâr Mevlânâ Hudavendigâr bu ebyat-ı Şerîfe ile nağme-pürdâz olduğda demsâz u müştâka 'aceb mağâmât gösterdi. Cümleden beri merâtib-i sımâ' u ehlini beyân buyurdi. Zîrâ nâyi bir şeyden muste'ar tutmayub kendü haqîkatı üzere ma'nâ virilürse istimâ'-i nağmât-i ney şol 'aşîkân-ı ilâhînin haqîkıdır ki eger çi merâyâ-yı dilleri mehbiţ-i envâr-ı tecelliyât olmuşdur. Velâkin henüz eşer-ı hesî fenâ-ı mağz olmağle şulûsat-ı beşeriyeden ba'zı 'avârîz keşerât-ı ehyânâ rû pûş-i cezebât olub 'aşk ile 'aşîkın sebeb-i hayâtı oldıgî cihetinden keyfiyet-i ma'hude kemâl-ı tâbla mevcûde olmadıçca kendüyi hasta ve şikaste görüb 'avârîz-ı keşeratî ref' u izâleye bir çâre talebinde iken nâgihân bir şuret-i hûb u şadâ-yı mergûb veyahut gustâr-ı ehl-i kulûb sem'ine zemzeme-i endâz-i nağmât olduğda silsile-i cünbân-i muhabbet olub nefehât-ı 'anber fuhâti rû-pûş -ı tecelliyât olan 'avârîz-ı beşeriyeti ref' idüb neyde olan perdeler perdeha-yı keşretî kam' ider. Ve ol esnada 'aşîk-ı şeydâ nevâfil-i tevâcid ile qarb-ı fevâriş-i vecde teveccülh idüb gönüle varır. Ve şimâ'-i vuşûl vecde vâsıta olmağla simâ'-i ney aña tiryâk olur. Ve tevâcid ile vird meyânında fark budur ki inâyet-i haqdan kalb-i 'aşîka nâgihânî bir cezbe-i rahmâni pertev idüb âyet-i kerîme-i **فلما تجلى ربه للجبل جعله دكا** وخر موسى صعقا sırımîñ muşâhedesiyle ihtiyâri gidilub vecde gelür. Pes vucûd-i vecd-i cânib-i haqdan da'vet ve cezbe dahî bu ma'nadan 'ibâretdir. Tevâcid ise vech-i meşrûh üzere nağmat-ı hûb âvâz u nâleş u niyâz u zikru'l-lah u ism-i hevayla enva' sûz u gudâz huşule getürüb vecde vuşûli talebdir ki esna-yı talebde feth-i bâb maflûb olur. Ve cezbât-ı rahmaniyye şu'ur u lâ s.111 şu'urî rubûde kılub derya-yı zevkde gârğ u nâ-peyda olur. Pes tevâcidiñ nihâyeti vecd ve vecdin gâyeti vucûd olur. Ve aḥkâm-ı tarîkatde beyne'l-eğyâr izhar-ı tevâcid harâmdır. Velâkin çeşm eğyârdan mestur belki

kûş ehyârdan dûr zâviye-i hâlvat u köşe-i vahdetde cilâyı kudûret-i beşeriyet için erbâb-ı sülûke tevâcid vâcibdür. Ve hem-derd olan ihvân ıtırkat ile cem' olub taşfiye-i derûna iştiğal vaktında tevâcid ile bir birine tab'iyyet-i mürşidan-ı ıtırkatdan kalmış senetdir. Pes tevâcid-i zaman u mekân ve belki ihvân dahî lâzımdır ki birbiriyle kuvvet bulub el-cema'atu rahmetün sırrını göreler. Ve birbirini cism-i ma'dudda cân-ı vâhid u yâr-ı muvafık u muttahhid bulub (Mışra') :

پردهایش پردهای ما درید

nüktesin bileler. Vecde ise zaman ve mekân olmaz ve iktizâ-i vecd ile ağıyâr beyninde bir hareket vâki' olsa ma'zur olur. Amma şu'ura geldikde ol hareketden derhâl serâğat itmese memkurdur ve beyne'l- ihvân buna pür-şevk desunler niyyeti ile tevâcide 'azîmet itse riyâ şuretidir. Riyâ ise nifâk ve nifâk şirke mustelzemdür. Zira ol hâtıra ve iktizâ nefsi mekâreden huveydâ olmuşdur. Pes her bir iktizânî 'illeti teccessüs olunsa hile-i nefsi pedidâr u leben-i şebâde olan mû-yı siyah gibi âşikâr olur ve zıkr olunan etvâr seyr-i vasatda olan 'aşıkların ehvâlidir. Yoksa erbâb-ı fena katında simâ' u 'adem-i simâ' mutesâvîdir. Nitekim seyyidü'l- tâyife Cüneyd-i Bağdâdî kudûse sırrehu'dan erbâb-ı vecd u simâ' suâl idüb "Ey sâki-i şarâb-ı vuşlat bu cür'a nûşan muhâbbet-i haqla bend-i cem'iyet olub gâlebe-i 'aşkla izdirâri rakş u hareket ideriz ve şem-i şevk siziñ âteş-i 'aşkıñızdan yakarız. Ma'a hazâ bizim gibi sizde bir hareket görmezüz" dediklerinde وترى الجبال تحسبها جامدة وهى تمر مر السحاب kerimesiyle cevâb virüb hareket ve sukûnları mütesavi olduğına işaret buyurmuşlar. Zîrâ evcâd-ı fenâyâ i'tilâ iden beğâ ba'de'-fena aşhâbına şahû ma'al- beğâ çehre güşâ olmağla vahdetlerine keşret ve keşretlerine vahdet muzahame virmeyüb telvinatdan hâlâş olurlar ve cevârih-i zâhirelerin 'umûr-ı dünyeviyede isti'mâl itmeler ber fehvâ-yı رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله nufûs-i kudsiye-i muşma'ine bir nefsi harem sera-yı vahdetden ser-ber-âverde olmaz ve hareket ve sukûnları muşâhede-i cemâl-i eğâdiyeden onları işğâl

itmez. Mekân-ı bekâ bade'l - fena tûr-ı 'ağıldan dûrdur. Ebu Sa'idi'l- Haraz
kuddise sırrehu ne hûb dimişler. (Şi'r) :

الوجد يطرب من فى الوجد راحته
قد كان يطربنى وجدى فاذهلنى
والوجد عند وجود الحق مفقود
عن رؤيت الوجد من بالوجد مقصود

s.112

Menkûldur ki Ebu Sa'id Ebu'l-hayr kuddise sırrehu'l-eþher'den Ehlul'Ilâh
kimlerdir deyu istifsâr itdiler. "Nasla muhtelit u bey' u şera ile mü'telif iken
yek lahze hudâdan gâfil olmayanlardur" buyurdılar. Taşavvuf nedir didiler.
" Cümle dânişî feramuş kılmak ve terk-i kıl u kâl ile haqdan ne gelür ise
canla kabûl idüb rızaya teslim olmaqdır. Bende ile hudâ beyninde hicâb olan
zemin ve âsumân degildir. Belki pendâr-ı nefsdır. (Mısra') :

از میان بر کبر و بخدا وندرس

buyurmuşlar. Pes ey tâlib-i 'aşk u rağıb-ı zevk ney kimiñ herîfidir bildin
mi? Anıñ herîfi dir ki kal'-i beden pendâr ve kat'-i kayd hesti-yi nâ-pâydar
idüb kendü gibi müştâk-ı rûy-ı dildâr ola. Âh ey salik-ı râh-ı tarîkât
mulâzemân-ı meyhane-i muhabbet olanlar, gönül gözetmekle me'mûr iken
medhuşân-ı şarâb-ı tecelliyat-ı ehadıyet u ser endâzân-ı murâkabe-i vahdet
olan sermedd-i sermestleri gönül gözedür. Anınçün "er-ricâlu ke'l- cibâli"
denilür. İmdi sâlikân-ı râh-ı irâdet olan tâliban-ı muhabbet pûte-i
mücâhedede nice kere eriyüb kâl olmak gerekirdi ki bu maqâm qarb-ı
evâdeniye vara وموتوا قبل ان تموتوا ne ma'nadır bile. Âh ey cür'a-nûşan
mevt-i ihtiyâri mevte-i mezbure hod ehlâki reddiyeden tahlişdür. Ahlak-ı
bidâyese haqdan gaffetdür. Yoksa mücerred tevâzu'u meskenet u dustâne luğf
u mulayemet ve izhar-ı beşaset bera-yı husn-i zindegâni ma'a'l-halk olan
cihâniyân halkıdır. Pes haqikat-ı halk haq ile muvânesetdir. Nitekim Sultân
Veled İbtidâ Name'de bu ma'naya işâret buyurmuşlardır. (Nazm) :

ایچنین خلق از مجانستست
روز و شب ز اشتیاق نالیدن
خلق نیکو بحق موانستست
دائم از صدق و عشق بالیدن

Ve mücâhedât u riyâzat-ı mücerred zâviye-i hecerâtda min hayşü'l- 'adât olan şûret-i şavm u şalat olmayub belki nefî havâtır-ı dünyeviye ve def-i hevâcis-i şeytâniye vu nefsâniye ve belki ref'-i havâtır-ı melekiyeye bezl-i kudret u muhabbetu'llâh 'dan 'ibâret olan hâtır-ı rahmânî zuhûrına tevciye himmet ve ruḥ-ı 'ibâdât-ı müşâhedâtına dîde-i başîret ile getürmekdir. Pes havâtır dört kısma münkasım olmağla küll-i salife ta'bir-i hâtır u taḫsim-i havâtırda buyurmuşlar ki

الخاطر وارد يخطر بالقلب نازلا من باطنه المسمى بالسِر الى ظاهره المسمى بالصدر ويقال الخاطر ايضا لانه محل خطوره وكل خاطر يرد بمصاحبة ما يتعلق بالسِر من محبة الله والنفس والدنيا والعقبى عند ظهوره فلذلك انقسمت الخواطر الى خاطر الحق والنفس والشيطان والملك

s.113 hînedede ḳalb-i sâlik tecelliyât-ı cemâl-ı vaḫdet ile kemâl-ı şafvet bulur ve añâ hâtır-ı rahmânî tesmiye olunur. Ve kaçun kim muhabbet-i nefis u dünyâ zurûr idüb ḳavâ-yı cismaniyeye ğalebe olsa hâtır-ı nefsanî vu şûret-i şehvet u şekl-i ma'siyetde numâyış kılsa hâtır-ı şeytânî ta'bir olunur. Ve hubbe-i ahîret zahir olur. ḳavâ-yı rûḫâniyeye ğalebe vu şûret-i tâ'atde bedîrdâr olunsa añâ hâtır-ı melekî ta'bir olunur. Ya'ni sâlikiñ tâ'atda hâtırası muḳâbeledede tevki'-i mucâzât u cennât-ı ef'ale duḫûl ile ḫûr-i 'ayna muvâşâlât ve nefsiñ müştehiyâtı olan temettu'ât ile enva'-i tene'umât ola ve bundan mâ'adâ vaşf olunân cennât şıfat u zât derecâtına irtikaya himmet itmeyüb talib-i ḫubb-i zâtı olmaya ve erbâb-ı ḳarabâtdan olmaḳ dâiyesin itmeyüb ḫarem serâ-ı vaḫdetde ve sâde-i mudânâta ittika iden ḫicle nişînân hüviyetiñ ḳatında dâru'l-huld dîdârdan ğayriniñ ḳadr u kıymeti olmadığıñ bilmeye ve ol ânadil hoşe'l-hân ḳuds-i ney-veş nâlân olub gülistân-i insde kimiñ heriflerî oldukların tefekkür itmeye ve âşiyân-ı râzda nağma pürdâz oldukları bu şî'r-i cilve saziñ terennümât-ı niyâzına kûş-baz olmaya. (Şî'r) :

جام جم در نظر نمی آریم
وزد عالم فراغتی داریم
از نعیم بهشت بیزاریم
با خیالش درون کلزاریم

ماکه دردی کشان خماریم
گشته در فکر دوست مستغرق
گر بجنّت تجلی نکند
ورد رآتش رویم همچو خلیل

Âh ey tâlib-i hüviyet u fenâ ezaniyyât eger nayı ney meşâbesinde âlet-i haq u ğarq-ı vücûd-i muṭlaq olan mürşidan hıızır-fer veyâhût leb-i nâyide olan ney gibi dest-i terbiye-i pîre min kulli'l-vücûh teslim-i irâdet iden rehberden müsta'ar olursa ma'nası böyle i'tibâr olunur ki erbâb-ı fenâdan birisi tarîk-i haqqa tâlib bir raġb-i a'la me'tâlib-i râh muḥabbete irşâd u hidâyet dilese aña vâcibdür ki evvelâ tâlibiñ cümle zillâtına tevbe vîre ve kendûye yâr-ı paydâr zân eylediği dünyâ-i deniyye u müstelzât-ı cismâniye vu müştehiyât-ı nefsâniye vu muqteziyât-ı tabi'iyye el-ḥâşıl cemi'-i emniye ve belki ḥicb-i ḥubb-i zâtî olan hużûzat-ı uhreviyeden dahî tecrid-i sır u tefrîd-i fikr tarîkini gösterüb haq üzere terbiye eyleye ki hatta tâlib-i şâdık dahî bî-ġill-u ġış cenâb-ı Haqqa tevcihe müste'id ola ve hezâr şevk ile mir'ât-ı kalbini envâr bârkat-ı pîr tarîkâta tevciye ve hulûş u şıdk ile cân u teninî tabib-i muḥabbete teslîm idüb kendü irâden çıka. Pes mazher-i feyż-i aqdes olan mürşid-i kâmil veyâhut rehber olan şâf dil tâlib bî-ġilli zikr olundığı üzere ney gibi kendulere demsâz olan buldukları hînedede nefh-i envâr-ı cezebât ile mufeyyeż-i sermeddi hayat olurlar. Çünkü dil talibe nûr-i feyż-i muḥabbet pertev endâz-i inâyet ola. Derḥâl verziş-i 'aşkıñ eşer-i keyfiyet-i ma'hudesi numâyân ve rûh zerd âlûdî vird-i aḥmer gibi handân olub vech-i münîri kevkeb-i durrî gibi leme'an ider. Pes tâlibiñ mürebbisi mürşid be-nefse olmayub taraf-ı pîrden talibi irşâda me'mûr olan rehber ise aña vâcibdür ki ol halde dil-i tâlibde dıraşşân olan nûr-i haqîkat-ı Muhammediye min ḥaysü'l-verâsetü'l-kemâliyeti meşriq-i mürşidden beru zay itdügün tefhîm eyledi ki tâlib dahî ešnâ-yı niyâzda ber

vilâk-i فـول و جهك شـطر المسجد الحرام ka'be-i haqîkiye istikbâl-ı tâm eyleye.
 Zîrâ mürşid câm-ı cemâl-nümây 'aşk u muhabbetdür. Be her hâl hulûş bâl ile müteveccih olanlara eşer-i nûr-i hub lâ-yezâl cilve endâz-ı cemâl olub feyyâzda behl olmaz ve bu hâl mürşidin hayşiyet-i kemâlâtından olub rehberin ifâzâ-i envârda medhalî olmaz. Nihâyet mertebe-i pertev nûr-i füyûzât-ı pîre meşakkat u mânend-i ney demsâz nefshaden tecelliyât vâki' olmağla zühûra gelen suziş-i cezebât nefchât-ı kudsîye-i 'anber-i fevehât pîr-i tarîkatîñ levâkıh-ı bâriqâtıdır. Fe-emmâ 'iyâzen bi'llâhi te'âlâ rehber-i me'mûr-i hedâ'-i nefis ile memkûr ve kendüniñ vesâfatına mağrûr ve şerâb-ı hestî ile mahmûr olub tâlibde zuhûr eden eşer-i nûr benim bezl-i mevfûremdür deyil bend-i pend-dâre giriftâr olsa nağmât-ı ney añâ tiryâk olmayub zehr-i iftirâk olur. Ey nefis-i kalleş ve pendâr u bâş gâfil mebâş ki bu cây-i mezîk-i pürhaşda nice rehberleriñ kelleleri tırâş olub qarb-ı bârkâh u dud'dan meyrûb olmuşlardır. Tâ ki sen dahî 'ibret alub añâ olan haqâret saña nâşihât ve añın giriftâr oldığı bend-i nekbet sana devlet ola. İmdi mürid-i sa'îd oldur ki hes u hâşâk pendârı âteş-i 'aşkla yaqûb kendü murâdı berbâd ola ve cemâl murâd-i mir'at-ı pîrde müşâhede kıla ve rûy-i dilî hevâsi kıblesinden dönderüb pîriñ ka'besini kıble edine ve rekkiyet-i pîrden hergîz âzâdı dilemeye rûy niyâzî 'atebe-i pîrden gayre fersûde itmeyüb cümleden a'râz eyleye ve 'iz u se'âdetini pîriñ kendüye qabulünde ve zil u şekâvetini reddinde bile ve nâşiye-i hestîye raqm-keş nistî olub (Beyt) :

آنکي که در سرای نکارست فارغست از باغ و بوستان و قماشای لاله زار
 maẓmûnunca âfitâb vech-i pîrden gayre tefriqa-i şu'ûrdan fâriğ ola. Hatta ney dahî añıñ herîfi olub kendüye demsâz idüne ve bu dahî münâsibdür ki (Mışra') :

پردهایش پردهای ما درید
 mışra'ında olan perdelerden murâd pîrân-ı tarîkatîñ sûr-i şahsiyyeleri ola. Zîrâ rehrevân-ı haqîkatın verziş-i cezbe vu perveriş-i nishet-i bâtınede kânûn qarâr dâdeleri budur ki her gâh ki iştiğâle niyyet etseler evvelâ

s.115 müntesib oldukları pîrin sûret-i şahşiyesini riste-i hayâle bend iderler. Pes pîrde olan te'sîr-i hâretet u ma'hûd ehl-i zevk olan eşer-i keyfiyet zuhûra geldikde mürîd peyveste kalbiñ perde-i hestisin izâle idüb hergîz ol bend oldığı hayâl-i nûr-i cemâl derûnundan ufule varmaz ve çeşm u gûş ve cümle kavî u hûş ile anîñ nigâh dâştî olub daima mulâhazeden hâlî olmaz. Zîrâ 'ulvî u suffî mecmû'-i kâinât haqîkat-i cami'a-i kemâliye-i insâniyye ve ânda idâ' olunan laîfe-i rabbâniyyeden istifâde iderler. Amma zinhâr (Mışra') :

حلول واتحاد آنجا محالست

każiyyesinden ğaflet ile vehm-i nâ-hemvâr itmeyesün ki ol zât-ı muqaddes-i ecsâma hulûlden münezzehdir. Velâkin muqaddimedey beyân olunduğı üzre lâîfe-i rabbânî ile lehm-i şanevberi-i insânî meyanında bir nisbet vâkı' olmuşdur ki şaykal-ı tevhid ile taşviye olunduğda merâyâ-ı mucellâye cilve endâz 'akûs olan envâ'-i şumusda hulûl taşvirine mecâl olmadığı gibi mücellâ-i mezbûrede dahî taşavvur-i hulûl mehâldür. Nitekim dimişlerdür.

(Beyt) : وحدتی گشته کثرتش طاری در همه ساری از همه عاری

Amma hâlet-i keyfiyet bî-hûd-yi müstemirre olduğda hayâle bend olan sûret dahî müntefî olur. Velâkin şahş-ı mütevecci kendüligiyle şûret-i şahşiyeyi pîri lavh-ı hayâlden nefî etmemek gerekdür ki hatta duhûl u hurûc nefse vâkıf olub nisbet-i hużûr ma'a'llâhda nev'-i futûr vâkı' olmaya hatta evcât-ı istiğrâkdan bir dereceye irtikâ eyleye ki bî-tekellûf ânın nigâh daştî olub nisbet-i mezbûre hemîşe kalbinde ber qarâr olmağla bi'z-zarûre şıfat-ı mezbûreyi izâleye qâdir olmaya. Gâh ola ki ânı külliyyet ile kendüliginden olalar ne kendünden haberî ola ne maqşûd-i kalbinden ve çünki bu tarîk ile sahv ma'âl-i maḥve gele. Dâştî-yi nisbet-i mezbûreye muvaffaq olub hergîz 'avâriz-i nefsâniye añâ yol bulmayub vahdetine keşret-i müzâheme virmez. Nitekim dimişlerdür. (Şi'r) :

گر شود کون مکان جمله حجاب رهشان
همه جاباهمه کس در همه حال همه کار
بتوجه همه از پیش نظر بر دارند
باطن و ظاهر اگر فهم کنی با یارند

ve zikr olunân merâtib-i seniyyeye irtikâ medâric-i 'aliyyeye i'tilâ cenâh-ı necâh-ı himmet-i pîre teşebbüsten ğayr ile olmaz ve mürîd-i müstesmiliñ sikke-i inkıyâdi vech-i mezkûr üzere şahihü'l-'agyâr olduĝda ol şem' cem'-i şeñtâr müsta'ar olan ney ânı kendüye demsâz u hevâdâr u yâr-i vefâdâr bulub kemât-ı tiryâk olur. Amma 'iyâze bi'llâh emr-i pîre 'adem imtisâl sû-i itikât u aĝkâm-ı tarîkâta 'adem inkıyâdı ile cadde-i şerî'atden ĥaric u dâhil s.116 dâirei'l-hâd olursa kendüyi mürtezâ-yı 'aşka virmeýüb belki anı muķtezâ-yı nefsi hevâya ilkâ iderse iķtizâ-i mezbûr kendüye zehr olur. Veyâhud zehr u tiryâkla Mevlânâ Hudâvendigâr esmâ-i mutaẗâddeden olan şıfat-ı ĥahr u luĝfi irâde ve bu ma'nâyı ifâde ider ki ol tabîb-i ĥâzîk u 'isâ-dem müşfik mürîd-i şâdıkını ber fehvâ-yı kerîme-i عسى ان تكرر هو شيئا فهو خير لكم وعسى ان تحبوا شيئا فهو شر لكم Gâh ĥahr ve gâh luĝ ile terbiye ider demek ola. (Beyt):
گر به شمشیر غمت گشته شوم با کی نیست هر که شد گشته شمشیر غمت مغفورست
Veyâhud bu dahî mümkündür ki ney'den murâd Şems-i Tebrîzî ola. Şu ma'nâyı ki Şems-i Tebrîzî emr-i ğavş ile gelüb Mevlânâ Hudâvendigâr'a rehber olduĝda nice dürlü imtiĥân ile terbiye olub ve cümle bildiklerin unutturub ve kerâmât u maķâmâtdan ĥubb-i zâtiye mâni' olan ĥicb-i nûrâniyyeden geçürüb ve yâr-ı nâ-muvâfıqlardan ayurub nefsi-i cezabâtle kendüye demsâz itmekle Mevlânâ Hudâvendigâr dahî mest-i medhûş ve ney gibi ĥurûş u deryâveş cûş cyledi ve Şems-i Tebrîzî ĥuddise sırrehû bunun gibi tiryâk-ı ekber ve kibriyât-ı aĝmer ve mânend-i ĥatarât-ı nisyân işdâf kılubda durr-i ezher iken mâr-ı cibillet u 'aķreb şıfat olan münkireye semm-i helâhil ve zehr-i ĥâtil olub ĥatline 'azîmet itdiler ve hem-ĥinân enbiyâ u mürselîn ĥuşûşen Hazret-i ĥabîb rabbi'l-'âlemîn 'aleyhim şalevâtü'llâhi ecma'in ber fehvâ-yı وما ارسلناك الا رحمة للعالمين cihâniyân derekât-ı küfr u ĥugyân u zulumât ba'de vu hezelândan tehrîc ve derecât-ı nûr-i îmân ve evcât-ı îyķâne ta'ric için meb'ûş olub ve şan-ı şeriflerinde
قد جاء تكم موعظة من ربكم وشفاء لما فى الصدور

buyurulub 'amme-i nâs dâhil-i ümmet-i da'vet iken küffâr bî-se'âdet icâbet itmeyüb inkâr u 'adâvet itdikleri-çün ber fehvâ-yı 'azâb-ı elîmde hâlidîn oldılar ve zümre-i celîle-i mü'minîn da'vet-i enbiyâ u mürselîne icâbet ve emr-i ilâhiye itâ'at ile nâil-i se'âdet olub ber fehvâ-yı hedyi u rahmet u hidâyet olub ber fehvâ-yı eşyân-ı kuddüse i'tilâ itdiler ve ber fehvâ-yı tehsîr u tekrîmi ile mükerrrem harem-serây-ı ta'zîm oldılar. (Meşnevî):

s.117

آفتابی اندر و ذره نمود	ای دریغ آن دیده کور کبود
پیش بی دولت بکرددا وزراه	ای بسا دولت که آید گاه گاه
لیک اکرام طیبیان از هدایست	دست این کوری بدست خلق نیست
تأمشک و عنبر افکنده سوید	این طیبیان را بجان بنده سوید
که چنین گوهر برادر در ظهور	من غلام موج آن دریای نور
لا افتخار بالعلوم والغنا	یاغیاث المستغیسین اهدنا
واصرف السوء الذی خط القلم	لا تزغ قلبا هدیت بالکرم
وامبر ما را ز اخوان صفا	بگذر آن از جان ماسوء القضا
بی پناهت غیر پیچا پیچ نیست	تلخ تر از فرقت تو هیچ نیست
آدمی سوزست و عین آتشت	غیر تو هر چه خوشست و ناخوشست
جز بفضل ایزد و انعام خاص	بنده شهوت نداشت خود خلاص
خود چکر چبود که خارا خوان شود	بس کنم گر این سخن افسون شود

(Nesr): Âh ey derûn-i ciger-hûn (Beyt) :

الا طال شوق الابرار الی لقانی وانی الیهم لا شد شوقا

mışdakınca ol muḳarribân-ı bârkâh-i subhânî olan 'ârifân-ı rabbânî dahî tâlibân-ı ilâhiyye talebden ziyâde tâliblerdür. Velâkin cân u cihâna bakmaz ber şadıḳ-i demsâz u nâr-ı iştiyâḳa ḫarîḳ bir refîḳ-i serbâz isterler ki derd-i firâḳı zeyüb derdleşeler. Ve ney gibi leb-ber-leb demsâz olub inleşeler. Zîrâ

terk-i sır iden 'âşıklara (Meşnevî):

نی حدیث راه پر خون می کند

Ney râh-ı pürhûn haberlerin rivâyet ider. (Meşnevî):

قصهای عشق مجنون می کند

Ve 'aşk-ı mecnûn kışşaların hikâyet eyler. Ya'nî (Mışra'):

بمنزلکاه عشق صد جان بیک جو

mażmununca rehberân-ı tarîkat u mürşidân-ı râh-ı muhabbet tecelliyât-ı kahr u celâl ile her bir demde nice bîk-ı cân bî-ser u sâ mân olan râh-ı pürhûn derd u iştiyâkî ve müşâhedât-ı tecelliyât-ı lutf u cemâl ile vâle u sekrân u mecnûn u hayrân olan halat-ı 'uşşâkı beyân iderler ve râh-ı vuşlat mevt-i irâdiye mevkûf olmağla, (Beyt):

سد ره جانست جان ایثار کن پس برفکن پرده و دیدار کن

dirler. Pes tâlibân-ı vaşl-ı dildâr olan 'âşikân-ı dîdâr-ı yâr dahî kışşadan haberdâr olduklarında, (Mışra'):

عاشقان را لحظه با جان چه کار

deyüb zemzeme-i pürdâz

اقتلونی یا ثقاتی ان فی قتل حیاتی

menşûrvâr-ı berdâr-ı zülf-i yâr olurlar. Âh kim meydan-ı 'aşkda ne kanlar dökülmüş ve çevgân-ı şevkle ne başlar yuvarlanmıştır. Ve hesâbını ma'suqdan ğayrî kim bilür ve rah-ı 'aşkda terk-i ser itmeyen haqîkat-ı 'aşkdan ne haber alır. Ey serinde derd eşeri olan birâder meydan-ı 'aşkda terk-i ser iden surûrlardan Haydar Kirâr Şafder dahî bu ma'nâdan haber virüb

انا الذى ان امم وان فلم امم وان قتلت فلم اقتل buyurub, mevt-i ihtiyar-

s.118

niñ âkıbeti hayât-ı pâydâri idüğün bildirmişler. Ya'ni bu ma'nayı ifâde buyurmuşdur ki eşna-i sulûkda mertebeden mertebeye ve neş'eden neş'eye nakl olundum. Ve kabze-i cemâlde olan seyf-i kahreman-ı celâl ile egerçi

ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون

fehvâ-yı kerimi üzere mevte-i mezbûre baña hayât-ı ebedî ve rahet-i sermestî olûb beden bendinden kurtuldum. İmdi benim rûhum bu râh-ı pur - hûnda olmak bir olsa hûd herkese âsân idi. Amma müşkil budur

ki âşîkân-ı ilahî her bir nefesde bir cân verirler. Ve her cân virişte bin cân bulurlar. Fe-li-hazâ Mevlânâ Hudâvendigâr dahî Meşnevi'nin bir mahallinde (Meşnevî) :

عاشقانرا هر زمانى مرد نيست   مرده عشاق خود يك نوع نيست
مرد بايد اين چنين اسرار را   buyururlar. Fe-emma (Mışra') :
vıfķınca bu rāh-ı pūrḥun u 'aşķ-ı Mecmun'a ser-nihāde olmağla cân ve başa
kalmaz. Ve sūd u ziyāna bakmaz. Bir merd-i merdān u dilir meydān
gerekdür ki (Beyit) :

عاشق آتش در همه خر من زند   اره فرقش نهند اوتن زند
beyti anîñ vaşf u şanı ola. Āh ey derd-i sır ile âvāre bu olmakdan ḥavf u
ḥaṭar etmeyüb (Beyit) :

پای در نه همچو مردان و مترس   در گذار از کفر و از ایمان مترس
چند ترسی دست از طفلى بدار   باز شو چون پير مردان پيش کار

maẓmununca bu yolda terk-i ser idüb bir hüner ile terk-i ser ḥod hüner
degil cân ile dilden güzer ile maḳsad-ı e'la aşķ mevālî idüğün bildükse ol
ḥurşid velâ kunkî maṭla'ından çehre guşâ olunursa merât-ı mucellayı
mukâbil tutub cām-ı cemâl-numa ile ve 'atebe-i 'aliyasında bende-i ḥāk-fersa
olub mekmen-i heva-yı nefsd e ihtifâ eden ğaleyan vehm u ḥayale iktifâ ile
cânki secin ba'd u ḥazelâne ilka itme ve Hafız'ın (Beyit) :

فضول نفس حکایت بسی کند ساقى   تو کار خود مده از دست ومى بساغر کن
Ḥer zenî hemâyül-i bend idüb bedreķa-ı 'aşķ delalet ettiğî tariķ-i hidayetten
zail olma. Yoksa kendüllerin 'âķıl vehm iden ğafilleriñ suzin-i eşğā idersiñ
ḥayfâ ki ve deriğâ ki (Mışra') :   صوك اوچنده بيل اوليسر سن حجل

Zira 'ıķal 'aql ile pâ-beste vu heva-yı nefisle ser-geşte olan kem geştler
enbiyâ u evliyâya ber mışdaķ-ı ane لساحر مجنون   gāh mecnun u gāh sâḥir
gah bâir gāh ḥâirdirler. Amma ḥaberleri yokdur ki لا يكسل ایمان العبد حتى
ḥadiş-i şerifi anlarıñ kemâl-ı imân u eyķanlarına   يقول الناس انه لمجنون

'avamü'n-nas mecnun ve sâhîr didikleri şâhiddir deydü ta'rif buyurur yoksa haşâ ki ol defayin-i esrâr u hazâyin-i envâr mecnûn u sâhîr olalar. Velâkin zülmet zıddı nur olmağla zulûmat-ı esfel-i tabî'at ve derekat-ı cehl u ğafletde

s.119 pür-kudret olan erâzil ve edânî anları kendülere muhâlif görüb الارواح جنود مجنودة فما تعرف منها اتلف وماتناكر منها اختلف
fehvasınca 'adem-i mücane- nesetleri olmağla ihtilâf u inkâr bu mekûle guftâr nâ-hemvar ne derlerse desünler. (Meşnevî) :

زود تریاقان شان بر میکنند زهرها هر چند زهری میکنند

vıfkınca münkerleriñ zehri dost 'aşkına anlara sekrden ehli gelûr. Zîrâ evliyâ-i eşfiyâ u eşran-ı enbiyâ olmağla ber vıfk-i ان البلاء مؤكل على الانبياء
dâmen-i 'işmetleri saht gir dest-i erbâb-ı cefâdan helâş olmayub sîne-i sînâlerin seniñ melâmete siper itmişlerdür. Âh kim miñnet ile olan belâ-i muhâbbet-i muvaşşal harem sera-yı vahdet olmağda cadde-i miñnetden akreb oldığıçün enbiyâ u evliyâ u 'urefâ u eħabbâ ol yola 'azimet itmişler. Ve nâr-ı belâ-yı miñnet ile ibriz-i filliz velâyetlerin tednis-i ma'den-i insâni vu telviş-i hisset-i hayvanîden taşfiye u tethir idüb البلاء
buyurulmuşlardır. Fe-lihazâ bela-yı miñnet ile rahat olan ehli-i muhâbbet tâlibân-ı hidâyeti ol râh-ı pür-hûne delâlet idüb 'aşq-ı mecnun kışşaların hikâyet iderler. Egerçi ki nice rivâyetler iderler. Feemma (Beyit)

زاول آن به که مستمع طلبی که نداند هندوان عربی

mazmûnunca binde biri nesne fehm itmezler, aîâ binâen ki (Meşnevî):

محرم این هوش جز بیهوش نیست

Bu hûşûñ mahremî bî-hûşdur, ğayrî değildür.Zîrâ (Meşnevî):

مرزبان را مشتری جز گوش نیست

Zebâna ğûşdan ğayrî müşterî yokdur.Ya'nî 'ayn-ı dâniş u hûş olan mey-i cûş u ney-i hurûşlarıñ râh-ı pür-hûn ve 'aşq-ı mecnûn kışşasından müşehedât-ı insiyye ve vâridât-ı kudsiyelerden şudûr iden haķâyık-ı 'ayniyye u deķâyık-ı ğaybiyyelerine şarâb-ı 'aşkla medhûş ve nâr-ı şevkle bî-hûş olanlardan ğayri

maḥrem degillerdür ve kuvvet-i sâmi'a metâ'-ı kelimât-ı zebâna müşteri olmadığı gibi erbâb-ı muḥabbetiñ dahî cevâhir-fevâhir nikât-ı dekâyık kalbiyle ve zevâhir-i bevâhir 'ibâret-i ḥaḳâyık-ı rûhiyyelerine mest-i medhûşlarıñ gûş-i huşları müşteridür. Zîrâ müste'idd-i verziş-i cezebât-ı rabbâniye olan tâlibân-ı muḥabbet hûş-i cüz'ilerini ney-veş dest-i hûş-i pîr-i tarîkata teslim itmekle ber feḫvâ-yı ان الله اشترى من المؤمن انفسهم واموالهم metâ'-i hestilerin şemen-i nistiye tebdil itmişler ve tâlibân-ı ilâhî bu bey' u şirâda bulunub fâ'ide-mend olsunlar deyü târik-i fenâya da'vet ve bu ebyât ile terğib u delâlet itmişlerdür. (Şi'r) :

واندر فنای مطلق عين بقا طلب كن	گر طالب بقایى اول فنا طلب كن
اینجا مبین خدارا آنجا خدا طلب كن	ای طالب هویت فانی شو از اینت
سلطانی و کدایی دارد کدا طلبکن	در ملك بى نیازی ساطان کداشدای دل

s.120

(Beyt):

نیلین ای نفس غافل حقدن اکا اولمادک و همه دوشدک عقله اویدک عشقه همراه اولمادک
 Âh kim dem-i fırsatda nefis-i vâhidi 'ömr-i dünyâdan bihter olan bî-ḥaberler
 biz ol hûşa maḥrem olmağičün nice riyâzetler çeküb (Meşnevî):

در غم ما روزها بیگانه شد

Bizim ğamımızda günler bi-gâh oldi. (Meşnevî)

روزها با سوزها همراه شد

Ve hûşa maḥrem olmamız ğamında eyyâmımız sûz u güdâza hem-râh oldi.
 Âh ey ğam-ı 'aşk u muḥabbet (Meşnevî):

روزها گر رفت کور و پاک نیست

Rûzlar eger gitti ise de gitsün ğâm degildir. (Meşnevî):

تو همان ای آنکه چون تو پاک نیست

Sen kâl ey ân vâhid sermedî râḫat u ebedî se'âdet ki sencilîn pâk yokdur.
 Zîrâ sen bir dem vuşlatsın ki saña 'âdil ve şânî bir sâ'at dahî bulunmaz ve bu
 aña gelince tahyîlât-ı bî-ḥâsıl u ma'lûmât-ı bî-tâil evkâtımız zâyi' itdiyse ne

ğam الماضي لا يذكر dimişler. Nazar haledür. Hemân sen kâl ey tecelli-i cemâl ki saña nezîr u mişâl yokdur. Şerrehdân ba'zı fuḥûl bu ebyât-ı şerife tahkikinde dimişler ki kâşifü'l-esrâr Mevlânâ Hudâvendigâr bu hûşa mahrem bî-hûşlar idügün ba'de'l-eş'âr eyyâm u sa'atı me'âş ğamıyla guzâr iden dünya serhûşlarınıñ ehvâlını ihbâr için kâ'ide-i uslûb-i hakîm levâzımını ri'âyet idüb ve müstem'ini esnâ-i irşâdda nevâziş idüb silsile-i devâ'i-yi istimâ'-i cünbüşe götürmek ve şevk-i isğâ naşh-i müşfikânelerine kûş olmak dâ'iesiyle وما لى لا اعبد الذى فطرنى kerimesiyle ol meshûm guftâr-i habîb-i neccâr gibi ta'rîzen Lissânı Mu'în molla Hudâvendigâr dahî der ğam-ı tân diyecek maḥalde "der ğam-ı mâ" didiler ve illâ "der ğam-ı mâ" deyü kendü nefislerin irâde buyursalar anlar dahî ehl-i dünyâ gibi hûş-i me'âş kaydında olmak fehmi olundi deyü ref'-i sual etmişler ve ba'zı efâdil dahî rûzhâ mürşidlerden isti'âredür ya'nî evliyâ-i salefe vu reh-nümâyân-ı sâbıka bizim irşâdımız ile ğam horde olmalıdır ve cihân-ı şuriden 'âlem-i ma'neviyeye riḥlet itdilerse ne ğâm. Pes beyt-i evvelî beyt-i sâni müfesser olub mürşidân-ı sâlîfe ğamını çekmege zamanın mürşidi olan Şems-i Tebrizî saña kâfidür ve Şems'e mânend ferd yokdur. Veyâhut rûz-geşte'den murâd Şemseddîn ve Şalâhaddîn ve kelime-i ân Çelebî Hüsâmeddîn'e işâret olub ey Hüsâmeddîn Şems ile Şalâh gittiyse sen bâkî ol dimekdür dimişler. Ba'zı şerrâh dahî "tu be mân ey ân" hitâb-ı Cenâb-ı Hakka'dur deyüb cümlesi ân kelimesini lisân-ı fârsîde olan ism-i işâret olmak üzere ma'nâ virmek ihtiyâr s.121 idüb rûzhâ qarinesiyle lafz-ı ân 'arabî olmak üzere dahî ma'nâ virmege tevciye-i fikr itmemişler. Rahmetü'llâhi 'aleyhim ecma'în. Pes bu nâ-peydâ-yı bidâ-yı vücûd u zerre-i nâ-bûd-i hâk alûduñ dahî hatır-ı fehmi kâsırına rûḥâniyeti Mevlânâ'dan bu ma'nâ tebâruk itdigi ber emri mestûr ki hergîz andan hurûc mümkin olmaya ol menkûleye emri-i ğammet dirler. Ke-kavlihi te'âlâ ثم لا يكن امرکم عليكم غمة ve ka'r-ı deryâya dahî ğamme dirler ve ğamme-i endûh suhte dahî dirler ki ğam-ı muhkeme düşmekdür.

Pes ber fehvâ-yı وجعلنا الليل لباسا وجعلنا النهار معاشا ihate-i seçavât-ı tecelliyât celâl-i hesti-yi mevhûm ve hûş-i me'âş ve hemum u ğamumdan bizi bir vecihle bî-hûş u bî-rüsûm itdige libâs-i şeb-i maḥsusâtı setr u ğayb itdigi gibi biz dahî nûr-i siyâh-ı celâl ile efnâ-yı vücûd 'arîti idüb ve baḥr-ı hüviyet u deryâ-yı sermeddî beḳâi'l-vehîte bir vecihle ğarḳ ve bir mertebe maḥv u muḫikḳa olmuşuzdur ki rûz-i feyrûz gibi 'arz-ı cemâl-i dil-fürûz iden ḥâs hestî vu temyîz vehme mürtefi' olub rûz ile şeb münşebig reng bî-rengî vahdet olmağla rûz-i ta'yiniñ temyize hengâm qalmadı ve âvân-ı vahdetimize kesret-i müzâheme virmedi. Zirâ tetâbi'-i ânâtdan terkib iden rûzlar suzeş-i âteş-i 'aşkla hemrâh olub hengâm-ı istihâlesinden âġâhımız olmadı ve ezel ile ebed ân dâimedede cem' bilâ fark olub (Meşnevî):

که از آن سو جمله ملت یکیست   صد هزاران سال و یکساعت یکیست
هست ازل را و ابد را اتحاد   عقل را رهنیست زان سوز افتقاد

tıbḳınca ibtidâ-i nuḳte-i dâire-i vücûd hareket-i devriye ile mûcâvir-i intihâ olmağla nihâyet-i 'ayn-ı bidâyet ve bidâyet-i 'ayn-ı nihâyet oldi. Pes şu'ûr u lâ-şu'ûr taḫt-ı serâdeḳât-ı tecelli-yi zâtda mestûr oldiysa eyyâm-ı 'ömrüñ sâ'atı geçtigine ne ğam ki maḥrem-i ḥarem serâ-yı vahdet olub ber mûcib-i müntefî oldi. İjâz-ı mâzi u ḥavf-i müstekbel İjâl ân ki maḳşad-ı eḳşâ-yı eyyâmıñ böyle geçmesidür. İmdi hemân sen ḳâl ey ân dâim incizâb-ı külli u tecelli-i keşf u nikâb-ı cemâl lâ yezâli ki sañâ mişl u şânî yoḳdur. Beḳâ-i ebedî ve lekâ-i sermeddî sensin deyüb kemâl-i fenâ u zehûl u işrâḳ-ı âfitâb beḳâ-i bî-ufullerini ihbâr iderler veyâḥut bu esrârı eş'âr iderler ki etvâr-ı menâzil ḫilḳatde olan mûḳteziyât-ı esmâ' cüz'iyeye-i mutezâdde-i mütefâvitetü'd-derecât ihtilâfâtıyla murûr iden ezmân u eyyâmıñ âşâr u aḫkâmından ḥurûc ile (Meşnevî):

تا روز شب گذر کردن چنان   که از سپر بگذرد نوك سنان
maẓmûnunca a'lamı maḳâmât-i 'ârifin ve eḳşâ-yı evcât derecât-ı kül ve

s.122 vaşlma 'urûc idüb cem'-i edvâr-i ilâhiye vu kevnîye-i celâliye-i aşliye vu fer'îyye ve temâm-ı ekbâr-i ilâhiyye vu tekvîniyye ve celâliyye-i aşliyye vu fer'îyyede seyrân u esmâ-i külliye-i celâliye vu cemâliye ve beynehumâ-yı cem'le bârız u numâyân oldığın beyân iderle. (Nazm) :

که هرچه آید به پیشت زان گذر کن	اگر مردی بیرون آو نظر کن
مشو موقوف و همراه رواحل	میاسا روز و شب اندر مراحل
شبی را روزی و روزی را به شب کن	خلیل آسا بر و حق را طلب کن
بود حس و خیال و عقل انور	ستاره با مه به خورشید اکبر
همیشه لا احب الا فلین کوی	بگردان زین همه ای را هروروی

ve bi'l-cümle zıkr olunan evcât-ı 'aliyâta irtikâ iden eşfiyâ mâhiyân-ı deryâ-yı 'ilm-i rabbânî u tûtiyân-ı 'âşiyân-ı quddis-i şemedânî olub zezeme-i pürdâz rabb-i zidni olmağla Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî buyururlar ki (Meşnevî):

هر که جز ماهی ز آتش سیر شد

Her kim ki mâlî degildür, seyr-i âb oldi ve âb-ı cüz'iden qandı (Meşnevî):

هر که بی روزیست روزش دیر شد

Her kim ki bî-naşibidür ânîñ rûzî dîr oldi. Ya'ni teqallübât-ı esmâ-i cüz'îyye ile ümîd-i be'ide düştü. İmdi zıkr olunan me'âni-i mücerredîñ rûze-dârları zühûrât-ı esmâ' külliye-i kemâliyye mazhariyetiyle pedîdâr olanlardır ve mezâhir-i esmâ-i cüz'îye olanlar rişte-i ferdâriye devre-i vâhîde ile pâ-beste vu ateş-i 'aşka 'adem-i muqârened ile nâ-puhtelerdür. Fe-lihâzâ her ne kadar cevâhir-i esrâr nişâr olunsa qadem-i kabiliyyetleri şikeste ve fehm u dirâyetleri gusiste ve ecniha-i himmetleri nâ-reste olmağla mu'âric-i aqşâyâ irtikâ ve medâric-i esnâya i'tilâya qâdir olmayub cüz'iyât ile iktifâ iderler. Angıçün (Meşnevî):

در نیابد حال پخته هیچ خام

Ufânlar puhte hâlini derk itmez ve mâdâm ki nâ-puhtedir, puhte mertebesini bulmaz. (Meşnevî) :

پس سخن کوتاه باید والسلام

Pes suhen kûtâh gerekdür ve's-selâm. Ya'nî enseb olan budur ki maqâmât-ı sâmiyât-ı vahdetde müstehlîn fi'z-zât olanları muqayyed seyr-i esmâ u şîfat olanlara efhame-i aqdâm u taqvîl-i kelâm itmeyüb belki muktezâ-yı maqâm oldur ki îalibleri terbiye hengâmında کلم الناس على قدر عقولهم fermânına inkiyâd-ı temâm ile kendü meretebe giden îalibler mertebesine tenezzül idüb herkese kendü isti'dâdlarınca tekellüm eyleye ki hatta tadrîc ile her biri birer haysiyet huşûle getürüb (Beyit):

بعادت حالها با خوی گردد بمدت میوها خوش بوی گردد

s.123 vıfkınca pute-i mücâhedâda âteş-i riyâzât ile eriyüb hamlıkları gıdâ ve cezbe-i 'aşkla puhte mertebesine vara yoksa fil loğması murçeye ve deryâ gözeyeye sığmaz. Ey müstemi' pâk nihâd egerçi tefâvût-i derecât-ı isti'dât kâbil-i te'dâd degildür velâkin bu ebyât-ı şerîfede şaribân-ı hade-i envâr-ı tahkîkât ve zâyikân-ı şarâb-ı esrâr-ı tarîk aqsâm-ı selâseye müstemil olduğına telmîh vardır, ya'nî derd-i nûşân-ı muhabbetiñ ba'zıları (Beyit):

چندان خوردم زجان عشقش که اگر یکجرعه ازین بیش خورم نیست شوم

mazmûni üzere bir cür'adan medhûş olub dâhîl-i besât-ı karb olmadan ayak çeküb hiç-i nûrânide pesmânde olan ka'idân-ı maqâmâtdur ki çani'ân-ı cür'a-yı tecelliyât şîfatıdır ve ba'zıları şol gâvâşan-ı bihâr-ı şevk u suhteğân-ı âteş-i 'aşkdur ki keşf-i subhân-ı vech-i Hâk mecmû'-i hicâbâtî temziğ u hark itmekle her bir demde hezâr deryâları bir yudum iderler ve ğarâbet bunda ki henüz teşne-leb olub هل من مزید zemzemesiyle cûş u hurûşlar iderler. Bu hâle münâsib rivâyet olunur ki Yahyâ b. Mu'âz Râzî seyr-i keşerât-ı esmâ u şîfatda sekrân olmağla Ebû Yezid Bistâmî'ye mektub yazub سكرت من كسرة ما شربت من كأس محبة kavliyle keyfiyet-i hâlini hikâyet eyledikde Bâyezîd dahî (Beyt):

شربت الحب كأسا بعد كأس فما نقد الشراب وما رويت

beyti ile cevâb yazüb kâse cuşân başka ve mânend-i cür'a-i hâkîre deryâları nûş iden dem-güşân başka olduğına işâret eyledi. Fe-lihâzâ Mevlânâ-i mâ

dahî (Mısra‘):

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد

buyurdi ve kısm-ı sâliş neşve-i muhabbetden bî behre şol biniñ horde-i dil tîrelerdür ki her bir sır mû u zerre anlarıñ çeşm-i ahvâl u hayretlerinden bir kûh-i şebîre görünüb ka‘be-i maksûdî fekd ile üç derecâtdan hażîz derekâta merdûd u ahkâb u âmâd nekâbâta matrûd oldukları çün (Mısra‘):

هر که بی روزست روزش دیر شد

dedikden şoñra mazmûnuni ađla يعرف الفارغ ما فيه غيره حتى ينتهي اليه سره eş‘âr idüb.(Meşnevî) :

در نیابد حال پخته هیچ خام پس سخن کوتاه باید والسلام

beyti ile naqş-i kelimât-ı kudsiyelerin raqm-zede-i hâme-i miskiyyetü'l-hitâm buyurdi. Zîrâ giriftâr-ı mâsivâyi'llâh olan efsûrde dilleriñ zemân-ı halâşları âvan-ı vüşûl-i şühûddan ğayriyle olmaz ve kalb-i sâlik satvet-i nefi mâ'dûn-ı haqla ağyâre olan ğıbâr iltifâtdan helâş olduğda işbât-ı Haqdan ğayrisi kalmaz ve erbâb-ı şühûd اما الاعمال بخواتمها meşhûmuna nazar idüb kable'l-temkîn aşhâb zevki zikr olunan üç a'laye zümre-i bi'l-ğuyûndan 'ad itmeyüb medâr-ı kar hatimedür dirler ve bi'l-cümle muqaddime-i fenâ u mübeşşir-i beķâ meşriķ-i envâr-ı ahadiyetden pedîdâr olan âfitâb cezebâtıñ tâbeş 'ukusuyla vücûd-i ğayre bî-mezâhime-i şu'ûr şühûd-i zâtiyede istihlâkdur ve bu maķâmnda bir teraķķi-i istiĝrâķ dahî vardır ki şu'ûr-i müteraķķi zevķ-i tecelliyât-ı esmâ u şıfatdan dahî bî-şu'ûr olur küll-i 'ârifin s.124 buyurmuşlar ki egerçi evşâf-ı haqla ittişâf nice sâlike müyesser olur. Lâkin henüz zümre-i vâşilinden olmaz. Zîrâ vüşûlden maksûd-i vücûd-i keşerâta bî-müzâheme-i şu'ûr huşûl-i şühûd-i zâtîdür ve bî-keşret evşâf-ı tecelliyât şıfatla mertebe-i ittişâf min vech-i mute'azzirdür. Ne hûb dimişlerdür. Li'llâhi derķâilihî (Beyit) :

صد سی هزار جان مقیمان سفر کنند جانی هنوز تکیه نزد بر مقام عشق

Pes erbâb-ı simâ' Cenâb-ı Mevlânâ'dan bu kelimât-ı haķayık-ı nikâtî istimâ' itdiklerinde rûy-i istid'âyı fersûde-i Haq temennâ idüb itdiler. Ey cem'-i şem'-i evliyâ ve şem'-i cem'-i eşfiyâ 'acabâ bu derd-i firķatıñ çâre-i vuşlatı nedür ki biz dahî añâ göre çâre-cû olalım.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV-İNDEKSLER

I-AYET-İ KERİMELER :

ا

17-61;18	أأسجد لمن خلفت طينا
41-9;197	أننكم لتكفرون بالذى ضلق الارض يومين الآية...
16-125;380	ادع الى سبيل ربك بالحكم بالتى هى احسن ...
40-14;76	ادعوا الله مخلصين له الدين.
7-55;74	ادعوا ربكم تضرعا وخفية.
40-60;74-77-165	ادعونى اسجب لكم.
85-1;197	اذا السماء انشقت.
5-112;179	اذ قال الحواريون يا عيسى مائدة من السماء ...
85-6;468	اذهم عليها قعود.
7-90;175	أفآمنوا مكر الله فلا يأمن الا القوم الخاسرون...
23-115;20	افحسبتم انما خلقناكم عبثا وانكم الينا لاترجعون.
96-1;87-90	افرا باسم ربك الذى خلق... من علق...
88-23;12-488	افر آيت من اتخذ الهة هواه.
50-6;196	افلن ينظروان الى السماء بنينا ها...
39-22;52-358	افمن شرح الله صدره للاسلام من ربه...
47-24;124	افلا يتدبرون القرآن ام على قلوب اقفالها.
7-172;89	الست بربكم.
114-6,7;298	الذى يوسوسى فى صدورالناس من الجنقوالناس.
2-16;52-135-368	اولئك الذين اشتروا الضلالة وماكانوا مهتدين...

4-69,70;488	اولئك مع الذين انعم الله عليهم واشهداء...
23-11;476	اولئك هم الوارثون الذين يرثون الفردوس.
25-70;286-406	اولئك يبذل الله سيئاتهم حسنات.
40-62;4	الله ربيكم خالق كل شئ.
5-114; 180-183-184	اللهم ربنا انزل علينا مائدة من السماء تكون لنا عيدا.
24-39; 6	الله نور السموات والارض.
2-257; 256	الله ولي الذين آمنوا يخرجهم من الظلمات الى النور.
39-42; 324-325-331	الله يتوفى الانفس حين موتها فى منامها...
3-1; 75	الم الله لاله الا هو الحى القيوم.
25-45;93-339	الم تر الى ربيك كيف مد الظل قبضا يسيرا...
94-1; 37-203-218-331	الم نشرح لك صدرك.
11-3; 324	الى اجل مسمى.
39-36; 358	ليس الله بكاف عبده.
40-40; 475	اما الذين سبقوا فاولئك يدخلون الجنة...
79-28; 197	ام السماء بناها رفع سمكها بعد ذلك دحيها...
38-75; 18	ام كنت من العالين.
39-41; 323	انا انزلنا عليك الكتاب للناس بالحق.
38-26; 97	انا جعلناك فى الارض خليفة.
33-72; 86-478	انا عرضنا الامانة على السموات وحملها الانسان...
2-156; 50-133	انا لله وانا اليه راجعون.
82-13; 436	ان الابرار لفى نعيم.
8-17; 425-426	ان افتخرتم بقتلهم فلوحملها الانسان...
49-13; 370	ان اكرمكم عند الله اتقيكم.

- 22-101; 479 ان الذين سبقت لهم منا الحسنى.
- 85-10,12; 467 ان الذين فتنوا ان بطش ربك لشديد.
- 48-10; 254-447 ان الذين يباعدونك يدا الله فوق ايديهم...
- 9-111; 119-476 ان الله اشترى من المؤمنين بان لهم الجنة...
- 16-128; 133 ان الله مع الذين اتقوا والذين هم محسنون.
- 2-26; 60 ان الله لا يستحيى ان يضرب فافوقها...
- 9-120; 186 ان الله لا يضيع اجر المحسنين.
- 4-40; 187 ان الله لا يظلم مثقال ذرة.
- 13-11; 189 ان الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بانفسهم.
- 4-58; 137 ان الله يأمركم ان تؤدوا الا امانات الى اهلها.
- 22-7; 323 ان الله يبعث من فى القبور.
- 11-114; 70 ان الحسنات يدهن السئات.
- 3-19; 380,382 ان الذين عند الله الا سلام.
- ان ربكم الله الذى خلق السموات ولارض فى ستة ايام.
- 7-54; 42,151,153 ان الشرك لظلم عظيم وما الله يريد ظلما للعالمين.
- 31-13; 70 ان الصلوة تنهى عن الفحشاء والمنكر.
- 29-45; 318 انطعم من لوشاء الله اطعمه.
- 36-47; 186 ان عبادى ليس لك عليهم من العالمين...
- 15-45; 490 ان فى ذلك لآيات لقوم يتفكرون.
- 13-3; 324 ان فى ذلك لذكرى لمن كان له وهو شهيد...
- 50-317; 86 ان كتاب الابرار لفى عليين.
- 83-18; 116,436,451 ان كتاب الفجار لفى سجين كتاب مرقوم...
- 83-9,10; 435,436

- 10-24; 53 انما امثل الحياة الدنيا لقوم يتفكرون...
 ان وعد الله حق.
 31-33; 168 ان ولى الله الذى نزل الكتابين يتولى الصالحى...
 7-192; 263 انه ليس من اهلك.
 11-46; 44,370 انه هو ببدئى ويعيد.
 85-13; 467 انى انا الله لا اله الا انا فاعبدنى.
 20-14; 133,318 انى لأجدرىح يوسف لولا ان تفندون.
 12-94; 35,227 انى متوفيك ورافعك الى ومظهرك.
 3-55; 49 اولم تؤمن قال بلى ولكن ليطمئن قلبى.
 2-260; 183 او من كان ميتا فأحييناه بخارج منها...
 6-122; 358 اهدنا الصراط المستقيم.
 1-6; 71 الا الذين آمنوا وعملوا الصالحات فلهم اجر غير ممنون.
 95-6; 72 الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون.
 10-63; 34,121,175,332,371,457 الا لعنة الله على الظالمين.
 7-44; 190,472 اياك نعبد واياك نستعين.
 1-5; 361

ب

- 7-58; 278 والبلد الطيب يخرج نباته باذن لا يخرج الانكدا..
 بل رفعه الله اليه.
 4-158; 130 بل هم فى لبس من خلق جديد.
 50-15; 383 بيده ملكوت كل شئ.
 23-88; 281 بينهما برزخ لا يبغيان.
 55-20; 104

ت

- 70-4; 199 تعرج الملائكة والروح فاصبر صبرا جميلا...

2-253; 305

تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض.

ث

20-122; 477

ثم اجتناه ربه فتاب عليه وهدى.

35-32; 475,476,480

ثم اورثنا الكتاب الذين هو الفضل الكبير...

53-8; 135,331

ثم دنى فتدلى.

ج

71-7; 87

جعلوا اصابعهم فى آذانهم واستكبروا استكبارا...

16-31; 475,480

جنات عدن يدخلونها.

ح

1-1; 10,11,73,74

الحمد لله رب العالمين.

خ

9-22; 359

خالدين فيها ابدا.

4-28; 477

خلق الانسان ضعيفا.

39-6; 103

خلقكم من نفس واحدة.

د

21-101; 95

الدين سبقت لهم منا الحسنى.

ذ

57-21; 289

ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم

ر

10-88; 69

ربنا اطمس على اموالهم واشدد على قلوبهم.

7-23; 91,362

ربنا ظلمنا انفسنا.

40-7; 6

ربنا وسعت كل شئ رحمة وعلما.

3-8; 190

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا .. انت الوهاب.

24-37; 111,263

رجال لاتلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله.

ز

3-14; 124

زين للناس حب الشهوات من الناس...

س

56-10,11; 479

السابقون السابقون اولئك المقربون.

17-1; 132,216

سبحان الذى اسرى.

36-83; 20

سبحان الذى بيده ملكوت كل شئ واليه ترجعون.

9-31; 133

سبحانه وتعالى عما يشركون.

41-53; 97,213,282,288

سنريهم اياتنا فى الآفاق.

33-23; 20,263

سنة الله فى الدين خلوا من قبل الله تبديلا...

48-29; 301,369

سيماهم فى وجوههم من اثر السجود.

ش

3-18; 381

شهد الله انه لا اله الا هو والملائكة ..على قدم.

ع

2-216; 116,253

عسى ان تكرهوا شيئا فهو خير لكم شر لكم...

ف

6-96; 330

فالق الاصباح وجعل الليل سكنا العزيز العليم...

33-42; 477

فابين ان يجملنها واشفقن منها ظلوما جهولا...

2-36; 91

فاذا هما الشيطان عنها فاخرجهما مما كانافيه

18-81; 253

فاردنا ان يبدلها خيرا منه زكوة واقرب رحما.

53-29; 137

فاعرض عمن تولى.

2-54; 488

فاقتلوا انفسكم ذلكم خير لكم عند بارئكم.

6-82; 175	فاولئك لهم الا من وهو مهتدون.
18-71; 257	فانطلقا حتى اذاركبا فى السفينة شيئا امرا...
18-71,74; 253,257	فانطلقا حتى اذاالقيانفلاما فقتله شيئا نكرا...
11-57; 513	فان تولوا فقد بلغتكم ما ارسلت كل شىء حفيظ.
53-10; 217	فاوحى الى عبده ما اوحى.
2-115; 94,163	فاينما تولوا فثم وجه الله.
2-37; 91	فتلقى آدم من ربه كلمات فتاب عليه انه.. الرحيم.
7-142; 22	فتم ميقات ربه اربعين ليلة.
2-94; 283	فتمنوا الموت ان كنتم صادقين.
2-55; 488	فتوبوا الى بارئكم.
42-7; 467	فريق فى الجنة وفريق فى السعير.
16-43; 370	فستلوا اهل الذكران كنتم لا تعلمون.
38-73; 18	فسجد الملائكة كلهم اجمعين.
17-21; 218	فضلنا بعضهم على بعض.
85-16; 294	فعال لما يريد.
20-78; 520	فغشيه من اليم ما عشيهم.
54-11; 213	ففتحننا ابواب السماء بما منهمر.
61-5; 403	فلما زاغوا ازاغ الله قلوبهم.
5-115; 180	فمن يكفر بعد منكم فانى اعدبه عزايا.
2-144; 114,163	فول وجهك شطر المسجد الحرام.
23-101; 370	فلا انساب بينهم.
2-10; 137,281	فى قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا.
54-55; 133	فى مقعد صدق عند ملك مقتدر.

ق

- قاب قوسين او ادنانى. 53-9; 139
- قال انا خير منه خلقتنى من نار وخلقته من طين. 7-12; 18,202
- قالوا انريد ان نأكل منها. 5-113; 180
- قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا. 5-104; 281
- قالوا يا قوم اعبدوا الله مالكم افلا تعقلون... 11-50; 510
- قالوا يا هود ما جعلنا بيننا الهتنا بسوء... 11-53,54; 511
- قال يا آدم انبئهم باسمائهم. 2-33; 91
- قتل اصحاب الا حدود. 85-4; 466,467
- قد جاءكم موعظة من ربكم وشفاء لما فى الصدور 10-58; 60
- قد جاءكم من الله نور وكتاب امين. 5-15; 217
- قل اعوذ برب الناس ملك الناس اله الناس. 114-1,2; 269
- قل ان كنتم تحبون الله فاتبعونى يحببكم الله. 3-31; 222
- قل جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا. 17-81; 62
- قل كل من عند الله. 4-78; 419,430
- قلنا يا آدم اسكن انت وزوجك الجنة هذه الشجرة... 2-35; 91
- قلنا يا ناركونى بردا وسلاما على ابراهيم. 12-69; 406
- قل لو كان البحر مدادا لكلمات ربي.. بمثله مددا. 18-109; 234

ك

- كانوا قليلا من الليل ما يهجعون. 51-17; 133
- كل حزب بما لديهم فى حون. 30-32; 380
- كل شئ هالك الا وجهه له الحكم واليه ترجعون. 28-88; 5,92,140,170,383

3-185; 47,50,202

كل نفس ذائقة الموت.

2-20; 553

كلما اضاء لهم مشوا فيه واذا ظلم عليهم قاموا.

55-27; 50,92,218,228

كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاکرام.

7-31; 277

كلوا وشربوا ولا تسرفوا.

55-29; 198,383

كل يوم هو فى شأن.

7-30; 6

كما بدأكم تعودون.

96-8; 90

كلا ان الانسان ليطغى ان الى ربك الرجعى...

78-5; 87

كلا سيعلمون ثم كلا سيعلمون.

2-28; 467

كيف تكفرون بالله وكنتم امواتا فحياكم.

ل

39-65; 70

لئن اشركت ليحبطن عملك.

5-78; 182

لعن الذين كفروا من بنى اسرائيل... مريم.

95-5; 72

لقد خلقنا الانسان فى احسن تقويم... سافلين.

7-179; 282,439

لقد ذرأنا لهم كثيرا من الجن... هم الغافلون.

33-21; 53

لقد كان لكم فى رسول الله اسوة حسنة.

3-164; 264

لقد من الله على المؤمنين... لفى ضلال مبين.

14-44; 285,287

لكل اجل كتاب.

3-92; 132,187

لن تنا لوالبر حتى تنفقوا مما تحبون.

40-16; 53,57,146

لن الملك اليوم الله الواحد القهار.

3-198; 116

لهم جنات تجرى من تحتها الانهار... العظيم.

2-177; 186,187

ليس البر ان تولوا وحدهم...

9-33; 392

ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون.

م

- 36-15; 97 ما انتم الا بشر مثلنا.
- 67-3; 93 ما ترا فى خلق الرحمن من تفاوت.
- 53-17; 132 ما زاغ البصر وما طغى.
- 1-3,4,7; 10,11 مالك يوم الدين اياك نعبد...ولا الضالين.
- 28-75; 18 ما منعك ان تسجد لما خلقت بيدي.
- 2-106; 360 ما ننسخ من آية او ننسها نأت بخير منها او مثلها.
- 93-3; 328 ما ودعك ربك وما قلى.
- مثل الذين ينفقون اموالهم فى سبيل الله والله واسع عليم.
- 2-261; 186,388 مرج البحرين يلتقيان بينهما.
- 55-19; 289,290 من اسلم وجهه لله وهو محسن.
- 4-125; 296 من انصارى الى الله نحن انصارالله.
- 61-14; 179 من عمل صالحا فلنفسه ومن اساه فعليها.
- 41-46; 250 من كان فى هذه اعمى واضل سبيلا....
- 17-72; 359 من كان يرجوا لقاء ربه بعبادة ربه احدا...
- 18-110; 312 من يطع الرسول فقد اطاع الله.
- 3-80; 427,447

ن

- 43-33; 125 نحن قسمنا بينهم معيشتهم فى الحياة الدنيا.
- 9-67; 12,87 نسوا الله فانساهم.

و

- 39-55; 367 واتبعوا احسن ما انزل اليكم من ربكم.
- 2-102; 397,398,403 واتبعوا ما تتلوا الشياطين على ملك الناس السحر..
- 8-25; 174 واتقوا فتنة لا تصيبن الذين ظلموا منكم خاصة.

2-197; 256	واتقون يا اولى الالباب.
20-195; 187	واحسنوا ان الله يحب المحسنين.
2-186; 72	واذا سألك عبادى عنى...فليستجيبوا لى.
7-204; 88	واذا قرئ القرآن فاسمعوا له...ترحمون .
2-61; 177,178	واذا قلت يا موسى لن تصبر... ويصلها .
2-34; 18,91,129	واذا قلنا للملائكة اسجدوا لآدم.
73-8; 357	واذكر اسم ربك وتبتل اليه تبتيلا.
39-10; 392	وارض الله واسعجة.
39-69; 144,169,199	واشرقت الارض بنور ربها.
3-103; 53	واعتصموا بحبل الله جميعا.
2-4; 133	واولئك هم الفلحون.
29-69; 6	والذين جاهدوا فينا لنهديهم سبلنا.
7-40; 439	والذين كفروا وكذبوا باياتنا... فى سم الحياط .
82-19; 53	والامر يومئذ لله.
12-21; 29	والله غالب على امره.
39-62; 419	والله خالق كل شئ وهو على كل شئ وكيل.
37-96; 227,419	والله خلقكم وما تعملون.
3-30; 519	والله رؤف بالعباد.
12-64; 62	والله يرصده ويرقبه فالله خير حافظا...الراحمين.
2-245; 364	والله يقبض ويبسط واليه ترجعون.
69-6,7,8; 514	واما عاد فاهلكوا بريح...لهم من باقية.
20-13; 204	وانا خترتك.
2-57; 177	وانزلنا عليكم المن والسلوى.

2-23; 394	وان كنتم فى ربب مما نزلنا على عبدنا...
15-44; 490	وان جهنم لموعدهم اجمعين جزء معسوم...
38-78; 129	وان عليك لعنتى الى يوم الدين.
15-12; 17	وان من شئ الا عندنا السماء الى الارض...
39-54; 6	وانيسوا الى ربكم.
22-47; 199	وان يوما عند ربك كالف سنة مما تعدون.
16-68; 276	واوحى ربك الى النحل انا اتخذى من الجبال بيوتا.
2-40; 42	واوفوا بعهدى اوف بعهدكم.
51-18; 133	وبالا سحارهم يستغفرون.
7-198; 263	وتراهم ينظرون اليك وهم لا يبصرون.
27-88; 111	وترى الجبال تحسبها حامدة وهى تمرمر السحاب.
2-166; 507	وتقطعت بهم الاسباب.
29-43; 106,266	وتلك الا مثال نضربها الناس الالعالمون...
11-59; 510	وتلك عاد ححدوا بايات ربهم قوم هود...
78-10; 121	وجعلنا الليل لباسا وجعلنا النهار معاشا.
9-112; 175	والحافظون لحدودالله.
85-1'den 7'ye; 464	والسما ذات البروج...
39-73; 95,359	وسيق الذين اتقوا ربهم الى الجنة.
85-3; 467	وشاهدو مشهد.
103-12; 338	والعصران الانسان لفى خسر.
18-65; 34,56,65	وعلمناه من لدنا علما.
2-184; 359	وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين.
13-39; 395	وعنده ام الكتاب.

51-21; 97,156	وفى انفسكم افلا تبصرون.
70-23; 163	وفى صاوتهم دائمو.
35-34; 218	وقالوا الحمد لله الذى اذهب عنا الحزن.
71-14; 6	وقد خلقكم اطوارا.
20-114; 37,74,275	وقل رب زدنى علما.
34-13; 381	وقليل من عبادى الشكو.
2-24; 456	وقودها الناس والحجارة.
4-1; 174	وكان الله على كل شئ رقيبا.
21-33; 224	وكل فى فلك يسبحون.
4-171; 106	وكلمته القاها الى مريم وروح منه
11-120; 25	وكلا نقص عليك من انباء الرسل.
3-101; 517,518	وكيف تكفرون وانتم تتلى عليكم ... رسوله.
14-7; 384	ولئن شكرتم لازيدنكم ولئن كفرتم ... لشديد.
13-38; 285	ولقد ارسلنا رسلا من قبلك...ام الكتاب.
29-14; 510	ولقد ارسلنا نوحا الى قومه.
17-70; 477	ولقد كرمنا آدم.
7-24; 91	ولكم فى الارض مستقر ومتاع الى حين.
2-179; 394	ولكم فى القصاص حياة.
11-58; 513	ولما جاء امرنا نجينا هودا والذين...غليظ.
7-143; 110,134,135	ولما جاء موسى لميقاتنا...موسى صعقا.
55-46; 58	ولمن خاف مقام ربه جنتان.
24-21; 264	ولولا فضل الله عليكم...والله سميع عليم.
9-82; 92	وليبيكوا كثيرا.

38-29; 256	وليتذكر اولوالالباب.
12-107; 116,132,458	وما ارسلناك الا رحمة للعالمين.
98-5; 271	وما امروا الا ليعبد الله مخلصين له الدين.
6-107; 324	وما انت عليهم بوكيل.
21-98; 251	وما تعبدون من دون الله...انتم لها واردون.
41-36; 502	وما ربك بظلام للعبيد.
8-17; 13,108,227,254,265,268	وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى.
424,425,426,427,620,621	
3-117; 184	وما ظلمهم الله ولكن كانوا انفسهم يظلمون.
36-69; 8	وما علمناه الشعر وما ينبغي له.
25-7; 263	وما ل هذا الرسول يأكل الطعام ويمشى فى الأسواق.
3-192; 472	وما للظالمين من انصار.
36-22; 120	وما لى لا اعبد الذى فطرنى.
8-33; 205	وما كان الله ليعذبهم وانت فيهم...يستغفرون.
42-51; 165,370	وما كان لبشر ان يكلمه الله الا وحيا او من.
10-36; 221,266	وما يتبع اكثرهم الا ظنا...من الحق شئ.
3-7; 468	وما يعلم تأويله الا الله.
53-4,5; 88,97,108,271	وما ينطق عن الهوا ان هو الا وحى يوحى.
2-38; 92	ومن اتبع هداى فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون.
2-137; 385	ومن احسن من الله صبغة.
3-97; 92	ومن دخله كان آمنا.
10-108; 324	ومن ضل فاغا يضل عليه.
24-40; 55,144,265,373	ومن لم يجعل الله له نورا فما له من نور.

23-100; 20	ومن ورائهم برزخ الى يوم يبعثون.
2-229; 175	ومن يتعد حدود الله فاولئك هم الظالمون.
65-3; 358	ومن يتوكل على الله فهو حسبه.
2-3; 186	ومما رزقناهم ينفقون.
38-72; 71,102	ونفخت فيه من روحي.
18-12; 326,328	ونقلبهم ذات اليمين وذات الشمال.
93-7; 71	ووجدك ضالا فهدى.
90-10; 372	وهديناه النجدين.
85-7; 468	وهم على ما يفعلون با المؤمنين شهود.
3-169; 118,358	ولا تحسبن الذين قتلوا...رهبهم يرزقون.
3-188; 176	ولا تحسبن الذين يفرحون...عذاب الي.
11-113; 306	ولا تركنوا الى الذين ظلموا.
4-43; 318	ولا تقربوا الصلوة وانتم سكارى...ما تقولون.
181-24; 146,159,160,328	ولا تقولن لشيء انى فاعل ذلك عذا الا ان يشاء الله.
7-205; 318	ولا تكن من الغافلين.
20-131; 53	ولا تمدن عينيك الى ما متعنا...خيرا وابقى.
7-99; 489	ولا يأمن مكر الله الا القوم الخاسرون.
20-110; 13	ولا يحيطو به علما.
2-255; 13	ولا يحيطون شئ من علمه الا بما شاء.
18-26; 317	ولا يشرك بعبادة ربه احدا.
49-12; 379	ولا يغتب بعضكم بعضا...لحم اخيه ميتا.
11-52; 510	ويا قومى استغفروا ربكم...ولا تتولوا مجرمين.
17-85; 98,100	وليسئلونك عن الروح قل الروح من امر ربي.

ويستقون من رحيق مختوم.
ويل لكل همزة لمزة الذي جمع مالا وعدده.
ويمنعون ان لا يمسه الا المطهرون.
ويتم نعمته عليك ويهديك صراطا مستقيما.

هـ

هدى ورحمة للمؤمنين.
هل من مزيد.
هو الاول والاخر والظاهر والباطن.
هو الحى القيوم.
هو الذى خلق لكم ما فى الارض جميعا.

لا

لاتدركه الابصار وهويدرك الابصار.
لاتقنطوا من رحمة الله.
لا خوف عليهم ولا هم يحزنون.
لا خير فى كثير من نجويتهم... بين الناس.
لا نفرق بين احد من رسله.
لا يتخذ المؤمنون الكافري... الا ان يتقوا منهم.
لا يسئل عما يفعل وهم يسئلون.
لا يعصون الله ما امرهم ويفعلون ما يؤمرون.
لا يكلف الله نفسا الا وسعها.
لا ينال عهدى الظالمين.

ي

يا ارض ابلى ماءك ويا سماء اقلعى.

3-102; 54	يا ايها الذين امنوا اتقوا الله...وانتم مسلمون.
5-35; 52,219,370	يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله...لعلكم تفلحون.
3-100; 517	يا ايها الذين آمنوا...بعد ايمانكم كافرين.
2-254; 53	يا ايها الذين آمنوا انفقوا...ولا شفاعة.
5-54; 96,144,215,311,476	يا ايها الذين آمنوا من يردت منكم...واسع عليم.
89; 27; 27,410,411,478	ياايها النفس المطمئنة...رضية مرضية.
39-56; 53	يا حسرتا على ما فرطت فى جنت الله.
25-29; 174	يا ويلتنى لم اتخذ...للانسان خذولا.
2-185; 359,367	يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم العسر.
9-32; 392	يريدون ان يطفؤا نور الله.
16-93; 316	يضل به من يشاء ويهدى به من يشاء.
55-41; 369	يعرف المجرمون بسماهم.
14-27; 294	يفعل الله ما يشاء ويحكم ما يري.
48-11; 160	يقولون بالسنتهم ما ليس فى قلوبهم.
14-48; 93	يوم تبدل الارض غير الارض...الواحد القهار.
86-9; 404,455	يوم تبلى السرائر.
40-17; 250	اليوم تجزى كل نفس بما كسبت لا ظلم اليوم.
85-2,3; 465,467	اليوم الموعود وشاهد و مشهود.
26-88; 145	يوم لا ينفع مال ولا بنون الا من اتى الله بقلب سليم.
78-40; 251	يوم ينظر المرء ما قدمت يداه.
24-35; 55,57,140,144	يهدى الله لنوره من يشاء.

2-HADİS-İ ŞERİFLER:

أ

- 512 اخترت السحابة الاسود فانها اكثر السحاب ماء.
- 174 ادبنى ربي واحسن تاديبى.
- 325 اذا اوى احدكم الى فراشه فلينفذ فراشه...به الصالحى.
- 188 اذا سمعتم بارض لا تقدموا عليه ه...تخرجوا فرارا من.
- 57 اذا لقيتم شجرة من اشجار الجنة...من اشجار الجن.
- 258 اذا مدح الفاسق غضب الرب واهتز لذلك العرش.
- 500 ارحموا ترحموا.
- 500 ارحموا من فى الارض يرحمكم من فى السماء.
- 4 اصحابى كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم.
- 259 اعددت لعبادى الصالحين مالا عين...على قلب بشر.
- 105 اعدى عدوك نفسك التى جنبيك.
- 240 اكذب الناس الصواغون.
- 384 الف باب ففتح لى بكل باب الف باب.
- 188 اللهم اجعل امتى بالطعن والطاعون.
- 333 اللهم ازنا الاشياء كما هى.
- 173 اللهم اعز الاسلام بعمرين الخطاب.
- 410 اللهم ان كان لى عندك خير فحول وجهى نحو قبلك.
- 403 اللهم انى اعوذبك من علم لا ينفع...ونفس لا يشبع.
- 105 اللهم لا تكانى الى نفسى طرفة عين.
- 302-380 امرت ان اقاتل الناس حتى يقولوا لا اله الا الله.
- 70 امين كان الختم على الكتاب.
- 4 انا اصفح العرب والعجم.
- 432 انا اعلمكم بالله وانا احشيكم من الله.
- 175 انا عند حسن ظن عبدي بى.

- 205-300 انا من نور الله والانبياء من نورى والاولياء من نورى.
- 171 انا نبي وآدم بين الماء والطين.
- 312 ان اخوف ما اخاف عليكم الشرك الاصغر قبل...
- 326 ان ارواح المؤمنين تصعد كل ليلة...لم يؤذن.
- 267 ان بدلاء امتى لم يدخلوا الجنة...ونصيحة المسلمين.
- 119 ان البلاء مؤكل على الانبياء والاولياء ثم الامثل فالامثل.
- 490 ان جهنم تسعر كل يوم...ان شاء الله تعالى.
- 317 ان الشيطان ليجرى من ابن آدم مجرى الدم.
- 208 ان فى جسد بنى آدم لمضغة...الا وهى القلب.
- 227 ان لربكم فى ايام دهركم نفحات...الرحمن.
- 145 ان لكل شئ صقاله وصقاله القلب ذكر الله.
- 20 ان لكل شئ ملكا.
- 19 ان الله ارضا بيضاء مسيرة...ايام الدني.
- 289 ان الله تعالى خلق آدم على صورة الرحمن.
- 21 ان الله تعالى خلق جهنم من فضل...الى الجنة.
- 422 ان الله تعالى خلق الخلق فى ظلمة...فقد ضل وغوى.
- 268 ان الله ثلاثمائة نفس قلوبهم على قلب آدم عليه السلام...
- 95 ان الله جنة ليس فيها حورولا قصور ولا لبن...ضاحكا.
- 102 ان الله خلق الارواح قبل الاجساد بالفى الف سنة.
- 11-485 ان الله خلق الخلق فى ظلمة...فقد ضل.
- 21-70-256 ان الله سبعين الف حجاب من نور وظلمة.
- 270 ان الله ضناين فى خلقه البسهم...ويميتهم فى عاقبة.
- 190 ان الله عباد اقلوبهم انور من الشمس.
- 159 ان الله لا ينظر الى صوركم واعمالكم...ونيابكم.
- 367 ان الله يحب ان يؤتى رخصه كما يحب ان يؤتى عزائم.
- 318 انما الصلوة تواضع تمسكن.

- 20 انما هي اعمالكم ترد عليكم.
- 419 ان المخلصين على خطر عظيم.
- 167 ان من الشعر لحكمه ومن البيان لسحرا.
- 451 اول ما خلق الله الدرة البيضاء.
- اول ما خلق الله روحى اول ما خلق الله العقل اول ما خلق
الله القلم.
- 90-395 اول ما خلق الله العقل فقال له اقبل...وبك اعاقب.
- 19-103 اول ما خلق الله القلم ثم خلق النون...وما يسطرون.
- 286
- ب
- 267 بدلاء امتى اربعون ثمانية عشر من الناس...من الرجال.
- 267 البدلاء من امتى اربعون اثنان وعشرون...قبضوا كلهم.
- 264 تخلقوا با خلاق الله والتصفوا بصفات الله.
- 316 تكون فى اخر الزمان دجالون...ولا يفتونكم.
- ت
- 155 تلقى من ربه كلاما تلقيا روحانيا...بعضو وجهة.
- 85 تموتون كما تعيشون وتحشرون كما تموتون.
- 359 تناكحوا تناسلوا.
- ج
- 11 جذبة من جذبات الرحمن توازى عمل الثقلين.
- ح
- 456 حاسبوا انفسكم قبل ان تحاسبوا.
- 86 حب الوطن من الايمان.
- 233 حجابہ النار لو كشفها...من خلقه.
- 137 الحد يأكل الحسنات كما تأكل النار الحطب.
- 267 حيارمتى فى كل قرن خمسمائة والابدال...اتاهم الله.

خ

- 241 خير الابوين من عملك.
399 الحصرام الخبائث.
359 خير امتى بعد الماتين خفيف الحاز.

د

- 75 دعى الله باسمه الاعظم الذى اذا سئل...به اجاب.
358 الدنيا حرام على اهل الاخرة...على اهل الله.
435 الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر.
241 الدنيا قنطرة فاعبروها ولا تعمروها.

ر

- 488 رجعنا من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر.
76 الرجل يطيل السفر اشعث اغبر...فانى يستجاب له.

س

- 375-380 ستفترق امتى ثلثا وسبعين فرقة كلهم فى النار الا واحدة.
464 سميت بروجها لظهورها وابواب السماء...تخرج منها.

ش

- 14 الشريعة اقوالى والطريقة افعالى والحقيقة حالى.
480 شفاعتى لاهل الكبائر من امتى.

ص

- 262 الصدقة ترد البلا وتزيد العمر.
262 الصدقة تطفى غضب الرب.
23 الصلوة معارج المؤمن.

ع

- 472 عدل ساعة خير من عبادة ستين سنه.
14 العقل لا قامه العبودية لالادراك سرالربوبية.
25-205-379 علماء امتى كانبيباء بنى اسرائيل.
458 العلماء ورثة الانبياء.
25 عند ذكر الصالحين تتر الرحمة.

ف

- 373 ففى كل شئ له ايه تدل على انه واحد.
435 فكل ميسر لما خلق له.
188 فناء امتى بالطعن والطاعون.

ق

- 302 قتل الاسود البارحة قتله رجل مبارك.
68 قرأ غير المغضوب عليهم ولا الضالين...صوته.
176-329-484-502 قلب المؤمن بين اصبعين من اصابع الرحمن.

ك

- 421 كان الله ولم يكن معه شئ.
89 كل امر ذى مال لم يبدأ ببسم الله فهو ابتر.
122-414 كلم الناس على قدر عقولهم.
323 كما قيل المؤمن بكاء بالليل بسام بالنهار.
382 كما قيل المحجوب سواء كان...بصره من خلقه.
318 كم من قائم خطه من صلوته التعب والنصب.
264 كنت سمعه وبصره ويده ولسانه.
256 كنت له سمعا وبصرا ويذا ولسانا.
53 كن فى الدنيا كانت غريب او عا بر سبيل...العبور.

ل

- 379 لحوم العلماء مسمومة.
400 لعن الله سهيلا بانه كان عشارا...فتنت ملكين.
175 لووزن خوف المؤمن ورجاءه لاعتدلا.
321 لولا ان الشياطين يحومون على قلوب...السموات.
90 لولا القلم لما قال الدين ولا صلح العيش.
318 ليس للعبد من صلوته الا ما عقل منه.
16-265-388-430-450 لى مع الله وقت لا يسعنى فيه ملك مقرب ولا بنى مرسل.

- 103 ما خلق الله تعالى اعظم من الروح.
- 369 مامنكم من احد الا وقد كتب...ميسر لما خلق له.
- 422 مثل القلب كمثل ريشة فى فلاة يقلبها الرياح ظهرا ويطنا.
- 238 المرء على دين حليله فلينظر احدكم بمن يخال.
- 23 المصلى يناجى ربه.
- 20 ملك الجنال وملك الريح وملك الرعد وملك البرق.
- 213 من آمن بالنجوم فقد كفر.
- 107 من اخلص الله اربعين صباحا ظهرت ينابيع الحكمة...لسانه.
- 357 من اراد ان ينجيه الله يوم القيمة...فعليه بقراءة.
- 215 من تقرب الى شبرا تقربت منه دراعا.
- 497 من حفر بئرا لآخيه وقع في.
- 427-447 من رأى فقد رأى الحق.
- 471 من سن سنة حسنة فله اجرها...وجزاء من عمل بها.
- 97-486 من عرف نفسه فقد عرف ربه.
- 427 من عرفنى فقد عرف الحق.
- 215 من عشق وعف وكرم ومات فقد مات شهيدا.
- 242 من كتم سره ملك امره.
- 502 من لزم الاستغفا جعل الله له...ومن كل ضيق مخلص.
- 318 من لم يمه صلوته عن الفحشاء...من الله الا بعدا.
- 473 من لا يرحم لا يرحم.

ن

- 86 الناس على ثلاثة اقسام قسم يشبهوا...يشبهون الا نساء.
- 479 نحن الآخرون السابقون.
- 137 نحن معاشر الانبياء امرنا...على قدر عقولهم.
- 401 النساء حبايل الشيطان.
- 432 نعم ان القلوب بين الاصبعين من اصابع...كيف يشاء.

331 النوم اخ الموت.

و

124 وتعس عبد الدينار تعس عبد الدرهم...تعس عبد قميصه.

390 وجودك ذنب لا يقاس عليه ذنب آخر.

188 وخزاعدائكم من الجن وفي كل شهادة.

72 ولعبدى مسائل.

125 ولو ان ابن آدم يهرب كما يهرب...لا ردكه رزقه.

22 ومن اخلص الله اربعين صباحا...الى لسانه.

132-172 ومن رأتى فقد رأى الحق.

112-268-337-358 وموتوا قبل ان تموتوا.

هـ

425 اللهم انى اسئلك ما وعدتنى...هذه قيش جاءت نجيلانها .

302 هو فيروز فا رفيروز.

لا

390 لا احصى ثناء عليك انت كما اثنيت على نفسك.

254 لانبي بعدي وانا خاتم النبيي.

338 لا نسبوالدهر فان الدهر هو الل.

401 لا يحلو رجل بامرأة فان ثا لهما الشيطان.

254-370 لا يزال طائفة من امتى ظاهرين على الحق حتى يأتى امر الل.

140 لا يزال العبد يتقرب الى بالنوافل...الذى ينطق به.

118 لا يكسل ايمان العبد حتى يقول الناس انه لمجنون.

ي

313 يا مرأتى يا نماوى يا فاجر يا خاسر اذهب...عندنا.

517 يا معشر المسلمين اتعدون الجاهلية...كفار الله.

432 يا مقلب القلوب والا بصار ثبت قلوبنا على دينك يا الله

428 يا مقلب القلوب والابصار وما محول...الى احسن الحال.

300 يخرج فى آخر الزمان رجال. وقلوبهم قلوب الذياب.
20 ينزل مع كل قطره ملك.

3-KELAM-I KİBARLAR: (68)

6 كل مبسر لما خلق له.
1821 هاموا فى حلال الله منذ خلقهم.
23 القدر سر الله فلا تفشوه.
25 حسنات الابرار سيئات المقربي.
25 من اراد ان يجلس مع الله فليجلس اهل التصوف.
25 واشوقا الى اخوانى.
36 لولاك لما خلقت الكون.
53 تزود من غناك ليوم فقرك ومن صحتك... ان تكون من المسوفين.
53 فان اكثر صباح اهل النار من النسوف.
54 هوان يطاع ولا يعصى ويشكر ولا يكفر ويذكر ولا ينسى.
59 كما وردن الله شرابا لاولياء اذا شربوا... بينهم وبين الله.
59 والا حرامنه يفرحون ويطربون.
59 وعند اصحاب المقامات والكرامات خير مقاما واحس مقيلا.
59 كما وردن الله شرابا لاولياته اذا شربوا سكروا واذا.
59 وهو كنييل مضرب شراب للصابرين وحسرة على آل فرعون والكافرين.
60 وانه شفاء لما فى الصدور وجلاء الاحزان.
62 احتهدت فى تطويل المنظوم المثنوى.
62 والحفنة تدل على البدير الكبير.
62 والجرعة تدل على الغدير.
62 والقليل يدل على الكثير.
62 واقتصر على هذا القليل.
63 ان الله ينطق على لسان عمر.
63 المشتمل على الفرايب والنوادر.

68-"Kelam-i Kibar" başlığı altında verdiğimiz fihrist alfabetik olmayıp, Sarı Abdullah Şerhi'nin sayfa numarasına göre verilmiştir

- 63 وغرر المقالات ودرر الدلالات.
- 63 قصيرة المباني كثيرة المعاني.
- 63 وديعة الله بين خليفته وصفوته في بريته.
- لاستدعاء سيدي وسندي وملتمدى ومكان الروح من جسدى ذخيرة
- 63 يومى وغدى.
- 64 مفتاح خزائن العرش وامين كنوز الفرش.
- 66 امسبت كرديا واصحاب عربيا.
- 66 ما اتخذ الله وليا جاهلا ولو اتخذ له لعله.
- 66 فنعم اللف ونعم الحلف.
- 67 ان الله عبادا قلوبهم انور من الشمس.
- 67 ولازال كذلك ما طلع النجم وذو شارق.
- 67 السكوت النظار الغيب الحضار.
- 67 ليكون معتصما لا ولى الا بصار.
- 68 انوار الدلائل.
- 68 اشراف القبائل اصحاب الفضائل.
- 71 ضل الماء فى اللب.
- 76 واذا دعى به اجاب.
- 79 خلق الف مائة قنديل وعلقها بالعرش والسموت والرض.
- 87 فبلغ رسالات ربك.
- 92-485 كل شئ يرجع الى اصله.
- 95 ان لربكم فى ايام دهركم نفحات.
- 97 تخلقوا باخلاق الله.
- 97 ان الله خلق آدم على صورة الرحمن.
- 97 جذبة من جذبات الحق توازى عمل الثقلين.
- 98 سبحان الله حقا ان المولى يبقى.
- 108 كونوا حديدا او حجارة.

117 انا الذى ان امت فلم امت وان قتلت فلم اقتل.
119 البلاء كاللهب للذهب.
119 الا روح جنود مجندة فما تعارف منها ائتلف وما تناكر منها اختلف.
123 انما لا عمال بخواتيمها.
123 سكرت من كثرة ما شربت من كائنس محبة.
123 اذلا يعرف الفرغ مافيه غيره حتى ينتهى اليه سره.
126 كما ورد علوالهمة من الايمان.
129 اولياء الله عزابس الله ولا يرى العرايس الا المحرومون.
129 نعوذ با لله من الجهل المبعد والحسبان المفر.
132 لو دنوت اغله لا حترقت.
133 واشوقاه الى لقاء اخوانى.
133 ولا تنخذو الهين اثنين.
134 جعله دكاكان لم يكن ولا وجودله اصلامد كوكا ومتلا شيا.
135 رأيت رى برى فقال من انت فقلت انت.
136 ومن منح الجهال علما اضاعه ومن منع المستوجبين فقد ظلم.
137 لاتعطوا الحكمة الى غير اهلها فتظلمواها.
الدنيا حرام على اهل الاخرة والاخرة حرام على اهل الدنيا وهما
139 حرامان على اهل الله تعالى.
139 لا يتحرك الا الله ولا يسكن الا الله ولا بتكلم الا الله.
139 واذا تم الفقر فهو الله.
140 الا هو الباقي.
140 ومن قتله فاناديته.
140 اذا طلع الصباح استغنى عن الصباح.
140 مارأيت شيئا الا ورايت الله معه.
140 ولا معبود الا الله ولا هو الا هو.
140 فى الوجود غير الله.

- 144 ومن اخطاه فقد ضل.
- 145 الذكر كرهوا التخلص من الغفلة والنسيان.
- 160 لى مع الله وقت لا يسعنى فيه ماك مقرب ولا نبى مرسل.
- 164 الحمد الذى حمد نفسه لنفس.
- 177 لكل مقام رجال.
- 181 باسمك باذن الله.
- 183 انتم اصفياء الله واولياؤه.
- 186 فان الجنة للمتقين.
- 186 الدنيا حرام على اهل الاخرة.
- 190 من كل سوء الخاق والافعال.
- 191 حسنات الابرار سيئات المقربين.
- 198 العرض مالا يبقى له زمانين.
- 205 ما وسعنى ارضى ولا سمائى ولكن وسعنى قلب عبدي المؤمن.
- 206 قد ردى كلا لئن لم ينتهى.
- 212 هؤلاء القوم وان فصلوا ودققوا ما اطلعوا على كثير.
- 212 لا يكون الانسان من الحكمة مالم يحصل له ملكة.
- 220 لودنوت اغله لا حترقت.
- 226 اريد بالسما السحلب فان ما علاك سماء.
- 229 قال اطعمنى فانى حايع.
- 243 الكذب ريبة فى القلوب.
- علم الله ما هو خالق وما خلقه عاملون واما نرينك بعض الذى بعدهم
- 286 من العذاب.
- 288 كل شئ منه بدأ واليه يعود.
- 302 قتل الاسود البارحة قتله رجل مبارك.
- 323 فاذا ماتوا انتبهوا.
- 325 ارواحى قبل الكون بين النور والسرور.

327 ان اسماء اصحاب الكهف يصلح الصلب والهرب واطفاء الحريق.
337 العبد وما يملكه كان لمولاه.
360 لاطقة على طاعة الله الا بتوفيق الله.
363 الى انقضاء عهد الاجل.
وله يدان هما صفنان يخلق بهما ما يشاء من يشاء على التخصيص وله
378 الوجه.
383 وفي كل شئ له آية تدن على انه واحد.
384 من لم يذق لم يعرف .
399 الحمد لله فانه نبي آخر الزمان واما قريب ينقطع العذاب عن.
410 عند الموت والبعث اكراما له.
419 وبى لسمع وبى يبصروى ينطق وبى يمشى.
420 الشى مالم يوجد لم يوجد.
420 كما يشهد به الفطرة السليمه.
421 الاعيان الثابتة ماشمت رايحة الوجود بل هى باقية على عدمها.
423 من طلب شيئا وجد وجد.
469 ماهم بيهود ولا نصارى ولا لهم كتب وكانوا مجوسا.
472 والا العمل بلا علم ضلال.
478 عند الخلق من غلبة المواجيد.
479 اذا ابصرتنى ابصرته واذا ابصرته ابصرتنا فلهذا.
480 عاشوا سابقين وماتوا سابقين.
488 كما قيل النفس هى الصنم الاكبر.
494 من لم يلد مرتين لن يلج ملكوت السموات.
495 لو كان بينى وبينك بحر من النار لا لقيت نفسى فيها شوقا الى لقائك.

4-ÖZEL İSİMLER:

a- Şahıs İsimleri :

A

‘Abdullâh Ensârî	12-174-503
‘Abdullah b. Mağfel	68
‘Abdullah b. Mesûd	268
‘Abdullah b. Seyyid Muhammed b. ‘Abdul.	8
‘Abdullah b. Zeyd	69
‘Abdurrahman b. ‘Avf	188
‘Abdurrahman b. Ebu'l-Leylî	469
‘Abdurrahman Selemî	98
‘Abdurrahman Sûfî	194
‘Abdurrezzâk Kâşânî	210
‘Abdele b. Ka‘b	302
‘Âdem	18-74-91-93-97-103-104-201- 276-279-289-298-404-405-424- 427-451-477
Ahmet b. Muhammed	378
Ahmet Deyrûnî	26
Ahmet ğazalî	26
Ahmet Hatîbî	26
‘Âişe	378
‘Âlaaddîn Keykûbât	31-32
‘Âlaiddevle	211-212-213
‘Âlauddevle-i Semenânî	380-381
‘Âlaüddîn Muhammed	42-44
‘Âlaüddîn Muhammed Harezmi	26-39-41
‘Âlî (Halife)	4-14-15-26-68-81-98-197-206- 207-210-230-241-243-244-252- 283-289-325-327-331-358-365-

	369-377-378-381-384-400-469-515
Âli b. Mûsâ er-Razî	378
Amr b. Mesûd	268
Âristo	211-212
As b. Vâyil	327
Aşhab-ı Kehf	326
Asım	285
Âttar	24-38-66-81-205-246-293-297-300-359-364-413-473-494
Âzrail	247

B

Bahaeddîn Veled	25-26-27-29-30-32-33-50
Bahmüddîn Kübrâ	26
Bayezid-i Bistâmî	148-361
Bedreddîn Yahya	48
Behan Beklî	478
Bilâl-i Habeşî	270
Bişr-i Hafî	311
Burhaneddîn <u>H</u> avf	33
Burhaneddîn Muḥakkik	34-45-149

C

Câfer-i Şadık	69-287-475
Calinus	130
Cami	407
Cebrâil	18-19-205-233-268-302-327-328 425
Celaeddîn Muhammed <u>H</u> arezmi	28
Cengiz <u>H</u> an	206
Cüneyd-i Bağdâdî	25-26-111-139-187-230

D

Davud	20
Davud-i Tai	25-26

E

Ebi b. ka'b	75
Ebu Musa el- Eş'ari	188
Ebu ʿAbbas İbn-i ʿAssabu'l-Emlî	504
Ebu ʿAbdullah Dastani	504
Ebu ʿAli Cebayî	379
Ebu ʿAli Farmedî	26
Ebu ʿAli Hüseyn b. ʿAbdullah b. Sina	211
Ebu ʿAli Katib	26
Ebu ʿAli Rubbarî	26
Ebu ʿAli Amr	258
Ebu Bekr (Halife)	4-26-27-35-64-302-303-378
Ebu Bekr en-Nesac	26
Ebu Bekr Esm	379
Ebu Bekr Mekki	46
Ebu Bekr Şibli	26-98
Ebu Bekr Veraç	102
Ebu Cehil b. Hişam	327
Ebu'l- Hasan Eşarî	377-420
Ebu'l- Hasan Neccar	223
Ebu'l- Vefa	66
Ebu Hanife (Numan b. Sabit)	310
Ebu'l- Hasan Eşari	377
Ebu Hureyre	69-300
Ebu'l- Kasım Kerağanî	26
Ebu Mansur	377
Ebu Mansur Maturidî	377
Ebu Muhammed Sehl b. ʿAbdullah Testeri	211

Ebu Naim	490
Ebu'n-Necib Suhreverdi	26
Ebu Ósman Maġribi	26
Ebu Sa'id Ebu'l-Hayr	112-140
Ebu Sa'id Haraz	111-329-436
Ebu Talib	302
Ebu Talib-i Mekki	271-318
Ebu Yezid Bistami	123-211
Eflatun	14-130-211-212
Emir Bedreddin	44
Emir Musa	32
Enes b. Malik	68
Esved b. Abdulmuttalib	327
Evs	511

F

Fahreddin Enva	31
Fahreddin Irakî	48-72-215
Fahreddin Ra'zi	28-29-32-167-196-222
Farabi	211
Firavn	69-492-520

H

Habib b. Áta	410
Habib-i Acemî	26
Hafiz	288-503
Halid b. Velid	303
Hamid b. Seleme	469
H. Hamza	303-410
Hasan-ı Başrî	26-126-375-475
Hasan b. Áli	375-376
Hasan ibn. Şalih	401
Harun	69

Harut	398-399-400-401-403
Havva	92-103-104-289-451
Hazrec	516-517
Hızır	252-253-256
Hud	509-510-511-512-513-514-515
Hudabe b. Halid	469
Hüsameddin Çelebi	43-48-49-50-61-62-63-64-65-66- 79-80-138-141-227-228-229- 230-233
Hüseyin Hatibî	27
Hüseyin b. Mansur el-Beyzavî	148
Hüseyin b. Mansur'l-Hallac	478
Hüzeyfe b. Esid	285
İ	
İbn-i Âbbas	177-210-224-258-586-325-327- 400-435-513
İbn-i Alem	196
İbn-i Asfur	466
İbn-i Âta	69-287
İbn-i Âttar	492
İbn-i Cevzi	47
İbn-i Esir	188-378-507
İbn-i Harm	47
İbn-i Hazim	188
İbn-i Kemal	431
İbn-i Keşir	285
İbn-i Mesud	54
İbn-i Ömer	188-302-400-490
İbn-i Semin	466-467
İbn-i Teymiye	47
İbrahim (A.S)	74-163-266-406-493-509-520

İbrahim Ethem	126
İblis	295-298
İdris (A.S)	209-210-398-399
İmam Aḥmed Ḥanbeli	311
İmam Birgivî	378
İmam Suyutî	400
İmam Şafî	310-377-515
İmam Yafî'î	211
İsa (A.S)	14-74-130-134-179-180-181- 183-266-304-309-328-354-355- 374-385-393-441-442-454-463- 464-494
İskender	211-240
İsmail Abdullah b. Muḥammed Ensarî	503
İsmail Ankaravî	296-359-402
İsrafil	268
K	
Kaḏı Beyḏavî	151-155-182-411-467-475-490
Kaḏı Kurtube	47
Kaḏı Mir Hüseyin	197
Katade	285
Kazî Ebu Bekr Baklanî	378
Kenan (Hz. Nuh'un oğlu)	370
Ḳıbtî	520
Ḳıl b. Âzl	511
Kudbeddin Allame	212
Kurtubî	490
L	
Leylâ	333
Lokman (A.S)	210

M

Maḥmud Şebisterî	84-85-199
Maruf Kerhî	26
Marut	398-400-401-403
Mecduddîn Bağdâdî	206
Melik Faḥreddîn	31
Melik Ṭahir b. Melik Selahaddîn	211
Meryem	385
Mevlânâ Camî	90-374-396-397-422-424-498- 519
Mikail	268
Muaviye b. Bekr	511
Muaz b. Cebel	302
Muḥammed (A.S)	24-36-60-65-70-91-107-132-136- 179-266-268-285-300-303-323- 327-328-339-394-395-399-410- 427-462-463-479-498-516
Muḥammed Bekrî	26
Muḥammed Harezmi Şah	30-206
Muḥammed b. Muḥammed b. el-Ḥasan	62
Muḥammed b. Muḥammed b.Ḥüseyn	62
Muḥammed Ğazâlî	46-213-310-378-380-381-428
Muḥammed Ebu Nasr Habibî	140
Muhammed Zeccac	126
Muhyiddin Ârabî	18-88-152-196-197-223-268- 270-339-356-378-420-421
Muhyiddin Cüneydî	48
Musa (A.S)	69-74-130-134-178-210-253- 256-266-279-280-370-374-491- 520
Mümşad Deynûrî	26

Müselleme-i Kezzâb	303
Müslim b. Hâllac	469
N	
Naşruddîn Tusî	196
Necmüddîn Daye	153-476-479
Nesîmî	442-493-496-497
Nuh (A.S)	74-370-510
Numan b. Şabit	377
O	
Ösman (Halife)	4-26
Ö	
Ömer b. Hattab	4-104-188-286-294-302-312-378-474
Ömer Hayyam	196
R	
Reşid Kabayî	28
Rukneddîn Secasî	35-36
Ruzbehan Beklî	480
S	
Şabit Beyânî	469
Şadeddin Ferganî	48-197
Şadî	388
Şadreddîn Konevî	48-197
Sahib Rumî	469
Said b. Cebîr	285-436-469
Şalih (A.S)	492-509
Sam	509
Selahaddîn Zerkubî	44-49
Seyyid Kâsım Envâr	366
Sultan Âlaaddîn	32
Sultan Maḥmud	211

Sultan Tuğrul	214
Sultan Veled	37-39-40-41-42-44-45-49-50- 112-322-332-333-441-483-486
Sufyân-i Servî	378
Süleyman (A.S)	74-210
§	
Şas b. Kays	516-517
Şehabeddîn	212
Şehabeddîn Ebu'l-Feth	211
Şehabeddîn Ömer Sühreverdî	31-35-46-211
Şemseddin	24-225-227
Şemseddîn Aynî	44
Şemseddîn Hafî	28
Şems-i Tebrîzî	35-36-37-38-39-40-41-42-43-65- 120-128-149-169-172-225-227- 228-232-233-234-235-450
Şemsüddeve	211
Şerafeddîn Lala-i Semerkandî	32
Şerafeddîn Musallî	48
Şeyh Âlaüddeve	270
Şeyh Ebu Âbbas	504
Şeyh Ebu Saïd Ebu'l-Hayr	504
Şeyh Ekber	17-197-269
Şeyh Fayik	48
Şeyh Necmüddîn	477
Şeyh Rûz Behan Beklî	183-518
Şeyh Zade	78-224-400-466
Şeyban Râî	515
T	
Taberanî	188
Taküyiddîn Mazhar b. Abdullah b. Hüse.	167

	U	
Ukrime		492
	Ü	
Ümeyyet b. Half		327
	V	
Vahdî		197
Vahdettîn Kirmânî		215
Vahşî		303
Vecühiddîn el-Ġazî		26
Vehb b. Menbe		177
Velid b. Muġîre		327
	Y	
Yahya (A.S)		492
Yahya b. Muaz Rażî		123
Yakub (A.S)		35-227-228-285-432
Yazıcı Zade Muġammed		146
Yunus (A.S)		74-227-228-339-432-492-519
	Z	
Zekerıyyâ		74
Zeyd		490
Zeyd b. Âli b. Hüseyn		378
Zünnûn-i Mısırî		129-174-230

b - Kitap İsimleri :

'Avârifü'l- Ma'ârîf	: Şehabeddin Suhreverdi	46
el-İrşâd		167
Enisü'l-'Arifin	:	46
Futuhât-ı Mekkiyye	: Muhyeddin A'rabi	18-88-152-223-378-420

Gülşen-i Raz	:Maḥmud Şebisteri	84-199-217-266-388-506
Haşıye-i Każıye	:Şeyh Zade	466
İbtidâ Nâme	:Sultan Veled	37-112
İhyau 'Ulumi'd-dîn	:İmam Ğazali	16-17-213-310
Keşfü'l- Esrâr	:Âbdulaziz El- Buḥari	152-469
Kimya-i Saâdet	:İmam Ğazali	46
Kitab-ı Nihâye	:İbn-i Esîr	507
Kutu'l- Kulub	:Ebu Ṭalib-i Mekkî	46-47-271
Mebahis-i Mesrikiyye	:Faḥreddin Rażi	167
Menazilü's- Sayirin	:Muḥammed Ensari	46-503
Muḥammediye	:	146
Risale-iKasiriyye	:	47
Silsiletü'z- Zeheb	:	428
Suverü'l- Kevakib	:Abdurraḥman Sufi	195
Tefsir-i arayış	:Şeyh Ruzbehan Belḥi	519
Tefsir-i Basit	:Vaḥdi	197
Tefsir-i Kebir	:Fahredden Rażi	196-197-341
Tefsir-i Veciz	:	152
Tövbe-i Haşşe	:Âbdullah Ensari	503
Urve	:Alau'd- Devle	212-380
Zamahşeri	:Kaği Beyḍavî	467

c - Yer İsimleri :

Akşehir	: 32
Bağdat	: 30-31-377-378
Buhara	: 211
Erzincan	: 31
Horasan	: 240

İsfahan	: 211
Konya	: 33
Kenan	: 432
Larende	: 32
Medine	: 130-302-303-410
Mekke	: 130-302-394-410-511-515-377-432
Mısır	: 377-432
Secistan	: 240
Semerkand	: 240-241-244-245
Şam	: 31-42
Tebriz	: 43
Tur	: 130
Yemen	: 468

SONUÇ

Bilindiği üzere Mevlânâ Celaleddin-i Rumî'nin Mesnevî'si ile ilgili günümüze kadar pek çok Őerhler kaleme alınmıŐ ve bu Őerhler üzerinde çeşitli çalıŐmalar yapılmıştır.

Biz de bu çalıŐmamızla XVII. yy. Şair ve yazarlarından Sarı Abdullah'ın "Cevâhir-i Bevâhir-i Mesneî" adlı eserini tetkik ederek günümüze kadar üzerinde fazla bir araŐtırma yapılmamıŐ olan bu Şerhi ön plana çıkarmayı hedefledik. Bununla beraber hakkında pek fazla bir malumat bulunmayan Sarı Abdullah'ın tavavvufî ve edebî yönünü tanımıŐ olduk.

Bu naçiz çalıŐmamız sonundahem Sarı Abdullah'ın hayatıyla ilgili kapsamlı bir bilgi verdik, hem de diğer eserlerini de tanıtarak yazdığı Şerh hakkında geniş bilgiler aktarmıŐ olduk.

Neticede, yapmıŐ olduğumuz bu çalışma; müellifimizin hayatı, ilmî ve edebî kişiliği, Şerhin özellikleri ve fihristiyle birlikte ilgilenenlere faydalı olacağını temenni ederiz.

ÖZET

1584'de İstanbul'da doğan Sarı Abdullah, çeşitli görevlerde bulunmuş bir devlet adamıdır. Bunun yanı sıra ilim ve edebiyatla da meşgul olması nedeniyle çeşitli eserler kaleme almıştır.

Tasavvufi konularda eserleri bulunan Sarı Abdullah'ın en önemli eseri ise Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Mesnevi'sinin 1.cildini içeren V ciltlik "Cevahir-i Bevahir-i Mesnevi" adlı eseridir.

Sarı Abdullah bu eserini 1625 yılında yazmaya başlamış ve 1631 yılında tamamlamıştır. Eser 1640 yılında Sultan IV. Murad'a takdim edilmiştir. 1287-1288 / 1670-1671 yılında İstanbul'daki Matbaa-i Amire'de basılmıştır. Bizim incelemeye çalıştığımız 1. cilt ise Mesnevi'nin birinci defterinden 865 beyiti içine almaktadır.

Sarı Abdullah bu eserinde Mesnevi'nin beyitlerini önce Türkçe'ye çevirmiş, ardından ise açıklamıştır. Beyityeri açıklarken özellikle tasavvufi ve ahlaki konular başta olmak üzere çeşitli konulardan bahseden Sarı Abdullah, açıklamalarında Ayet-i Kerime, Hadis-i Şerif, Alimlerin görüşleri ve şiiirlerden faydalanmıştır.

Yazılan Mesnevi Şerhleri arasında kıymetli bir yere sahip olan bu eserde yer yer kısa ve sade cümleler kullanılmıştır. Eserin böyle cümleleri, konuşulan Türkçe'ye çok yakın olduğunu göstermektedir. Ayrıca eser tasavvufi yönden kapsamlı bir sözlük özelliğine de sahiptir.

SUMMARY

Sarı Abdullah was born in Istanbul in 1584. He did various services. He was also interested in literature and wrote several works.

His most important work is *Cehahir-i Behavir-i Mesnevi*, which is in five volumes and contains the first volume of Mevlana Celaleddin'i Rumi's *Mesnevi*.

He started writing this work in 1625 and completed it in 1631. It was presented to Sultan Murad IV. (1612-1640) in 1640 and printed in *Matbaa-i Amire* in Istanbul in 1287-88 / 1670-1671. The first volume we tried to study includes 865 couplets of the first notebook of *Mesnevi* into Turkish and then explained them. In his explanations he has mentioned various matters especially mystical and moral ones and made use of Ayat, Hadith, the scientists' ideas and their poems.

It has a prominent place among the *Mecnevi* commentaries. Sarı Abdullah has occasionally used short and plain sentences in his work. The sentences of this sort show that the work is very near the spoken Turkish. The work also has a characteristic of a comprehensive dictionary.

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Ahmed Atiyetullah, Kâmusu'l- İslâmiyye, Kahire, 1396 / 1972
- Ahmed Resmî, Halifâtü'r- Ru'asâ, İstanbul, 1296
- BANARLI Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, I-II, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976
- Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, I-V, İstanbul, 1977
- ERGUN Sadeddin Nüzhet, Türk Şâirleri, I-II, trs.
- Encylopaedia Iranica, I, London, 1985
- GÖRPINARLI Abdulbakî, Melâmilik ve Melâmîler, İstanbul, 1931
- , Mevlânâ'dan Sonra Mevlevî'lik, İstanbul, 1983
- , Mesnevî ve Şerhi, I- VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974
- İ. A., I - XIII, İstanbul, 1941-1986
- İPEKTEN Hâluk, Tezkirecilere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, I-II, Ankara, 1988
- KARATAY Fehmi Ethem, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, I - II, İstanbul, 1961
- Mehmet Tahir (Bursalı), Osmanlı Müellifleri, I, İstanbul, 1333
- Mehmed Süreyya, Sicilli Osmanî, I - III, İstanbul, 1308 - 1315
- Müstakimzâde Süleyman, Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul, 1928
- Nev'îzâde Atâyî, Atâullah b. Yahya, Hadâikü'l Hakâik fi Tekmileti's-Şekâik, I-V, İstanbul, 1268
- NICHOLSON R. A., The Mathnewi of Jalaluddin Rumi, Translation, I-II, "Introduction" London, 1926
- Sarı Abdullah, Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî, I - V, İstanbul, 1287-1288
- Şemseddin Sâmi, Kâmûsu'l A'lam, I-VI, İstanbul, 1306-1316
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi I-vd. İstanbul, 1988